

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра цивільного права та процесу

СЛОВНИК
З ДИСЦИПЛІН КАФЕДРИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА
ПРОЦЕСУ

Дніпро - 2017

ББК 67.9 (4УКР)304 + 67.9 (4УКР)310
УДК 347 + 347.9 (038)

Рекомендовано до друку Науково-методичною
радою Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ (протокол № 7 від
23.03.2017)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Нестерцова-Собакарь О.В. – кандидат юридичних наук, доцент, т.в.о. завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Кравець М.О. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права юридичного факультету ДВНЗ «Національний гірничий університет».

УДК 347 + 347.9 (038) Словник з дисциплін кафедри цивільного права та процесу: кол. авт.; (Коваленко А.В., Юнін О.С., Савельєва М.О. та ін.). – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 126 с.

Систематизація юридичних термінів у словнику здійснена згідно навчальних дисциплін, що є зручним для використання під час опанування здобувачами вищої освіти знаннями з відповідних дисциплін. Словник рекомендується для кращого засвоєння теоретичних знань з дисциплін кафедри, перевірки знань та їх поглиблення. Видання адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти і усім, хто прагне поглибити свої знання в юридичних галузях. Словник стане настільною книгою на семінарських та практичних заняттях за професійним спрямуванням, допоможе здобувачам вищої освіти юридичних спеціальностей опанувати наукові поняття.

Колектив авторів:

к.ю.н., доц. **Коваленко А.В.**, д.ю.н., доцент **Юнін О.С.**, к.ю.н. **Савельєва М.О.**, к.ю.н., доц. **Круглова О.О.**, к.пед.н. **Валєєв Р.Г.**, к.ю.н. **Юніна М.П.**, к.ю.н. **Миронюк С.А.**, к.ю.н. **Ганзинська Т.С.**, **Межевська Л.В.**, **Фурса В.В.**

ББК 67.9 (4УКР)304 + 67.9 (4УКР)310

Автори, 2017
ДДУВС, 2017

ЗМІСТ:

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО».....	4
ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС».....	18
ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСОВЕ ПРАВО».....	31
ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО».....	46
ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО».....	58
ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ТРУДОВЕ ПРАВО + МОДУЛЬ «ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ».....	70
ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «СУДОВА БУХГАЛТЕРІЯ».....	88
ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО».....	100
ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ».....	118
Перелік використаної літератури.....	122

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО»

1. АВТОР ТВОРУ — особа, зазначена як автор на екземплярі обнародованого твору, на рукопису чи на оригіналі твору мистецтва, якщо в судовому порядку не було доведе інше.

2. АКРЕДИТИВ — форма розрахунків, за якої банк-емітент за дорученням свого клієнта (заявника акредитива) зобов'язаний виконати платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари, виконані роботи та надані послуги й надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

3. АКЦЕПТ — відповідь — згода, якій була адресована оферта (пропозиція) щодо укладення договору.

4. АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО — товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості. Створюється юридичними та (або) фізичними особами на основі установчого договору і статуту.

5. АКЦІЯ — цінний папір без встановленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.

6. АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ — поширення на відносини, які безпосередньо не врегульовані законом, правових норм, що регулюють подібні відносини.

7. АНАЛОГІЯ ПРАВА — у разі неможливості використати аналогію закону для врегулювання цивільних відносин їх регулюють відповідно до загальних засад цивільного законодавства.

8. АСОРТИМЕНТ ТОВАРУ — товар, який підлягає переданню за договором у певному співвідношенню за видами, моделями, розмірами, кольорами або іншими ознаками.

9. АСОЦІАЦІЯ — договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності її учасників без права втручання у виробничу і комерційну діяльність.

10. БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ — обов'язок, що покладається на банк, гарантувати таємницю банківського рахунка клієнта, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам.

11. БАНКІВСЬКИЙ РАХУНОК — договір, за яким банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунками.

12. БЕЗХОЗНА РІЧ — річ, яка не має власника або власник якої невідомий.

13. БІРЖОВІ ПРАВОЧИНИ — правочини, здійснені між членами біржі або їх представниками на біржових торгах, про взаємну передачу прав і обов'язків відносно майна, яке допущене до обігу на біржі, в строки і в порядку, встановлені статутом біржі та правилами біржової торгівлі.

14. БОРЖНИК — суб'єкт (пасивна сторона) зобов'язання, на яку покладається обов'язок.

15. БУДІВЕЛЬНИЙ ПІДРЯД — договір, за яким підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати обумовлені договором будівельні роботи відповідно до затвердженої у встановленому порядку проектно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик або забезпечити фронт робіт, передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх.

16. ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ — власник майна має право подавати позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

17. ВИМОРОЧНА СПАДЩИНА — майно, яке залишилося після смерті громадянина і щодо якого відсутні спадкоємці за заповітом і спадкоємці за законом.

18. ВИНА (як умова цивільно-правової відповідальності) — психічне ставлення (умисел або необережність) особи до своєї протиправної дії (чи бездіяльності) та її результату.

19. ВИНАХІД — технічне рішення в будь-якій галузі суспільне корисної діяльності, яке відповідає умовам патентоспроможності, тобто є новим, має винахідницький рівень і придатне для використання.

20. ВИПАДКОВІ УМОВИ ДОГОВОРУ — умови, які, як правило, не передбачаються цим видом договору, але можуть бути встановлені за погодженням сторін, або які за погодженням сторін встановлюються у відступ від диспозитивної норми.

21. ВИПАДОК (КАЗУС) — одна з підстав звільнення боржника від відповідальності, певний психічний стан особи, що характеризується відсутністю її вини при заподіянні нею шкоди.

22. ВИРОБНИЧИЙ КООПЕРАТИВ — добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яке базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднання його членами майнових па-йових внесків.

23. ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ — настання певних обставин (смерть фізичної особи, оголошення особи такою, що померла), за яких у відповідних осіб виникає право спадкоємства.

24. ВІДМОВА ВІД ПРАВА ВЛАСНОСТІ — особа може відмовитися від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності.

25. ВІДМОВА ВІД ПРАВОЧИНУ — особа, яка вчинила односторонній правочин, має право відмовитися від нього, якщо інше не встановлено законом. Якщо такою відмовою від правочину порушено право іншої особи, це право підлягає захисту.

26. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ — за своїми зобов'язаннями юридична особа самостійно відповідає усім належним їй майном.

27. ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ — моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності вини такої особи. Незалежно від вини моральна шкода відшкодовується у випадках, визначених Цивільним кодексом України.

28. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ — недоговірне зобов'язання, в силу якого майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

29. ВІНДИКАЦІЙНИЙ ПОЗОВ — позов власника про витребування свого майна з чужого незаконного володіння.

30. ВІНДИКАЦІЯ — витребування власником свого майна з чужого незаконного володіння.

31. ВЛАСНІСТЬ — конкретні, історично зумовлені суспільні відносини окремих індивідів та їх колективів з приводу привласнення засобів і продуктів праці шляхом усунення від них усіх інших осіб. Зміст економічних відносин власності становлять володіння, користування і розпорядження матеріальними благами.

32. ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ — зовнішній вираз волі особи при здійсненні правочину.

33. ВСТАНОВЛЕННЯ СЕРВІТУТУ В ЗАПОВІТІ — спадкодавець має право встановити у заповіті сервітут щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна для здійснення потреб інших осіб.

34. ГАРАНТІЙНИЙ СТРОК ПРОДУКЦІЇ — строк, протягом якого порушене суб'єктивне цивільне право підлягає захистові. Зокрема, у разі виявлення в товарах (роботах, послугах) відступів, наприклад, від умов договору про якість, покупець (замовник) на свій вибір може вимагати від виготовлювача: заміни товару; відповідного зменшення винагороди; безоплатного усунення недоліків; розірвання договору з відшкодуванням покупцеві збитків.

35. ГАРАНТІЯ — один із видів забезпечення виконання зобов'язання. Визнається як письмове зобов'язання банку, іншої кредитної

установи, страхової організації (гаранта), що видається на прохання іншої особи (принципала), за яким гарант зобов'язується сплатити кредиторів принципала (бенефіціарові) відповідно до умов гарантійного зобов'язання грошову суму після подання бенефіціаром письмової вимоги про її сплату.

36. ГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО — організація (юридична особа), статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. Створюється у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства.

37. ГРОШІ (ГРОШОВІ КОШТИ) — законний платіжний засіб, обов'язковий до приймання за номінальною вартістю на всій території України, яким є гривня.

38. ДАРУВАННЯ — договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому іншій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

39. ДЕПОЗИТ — за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від іншої особи (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплатити вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, що визначені договором.

40. ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ (ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ) — здатність особи своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки. Виникає у повному обсязі з настанням повноліття, тобто після досягнення вісімнадцятирічного віку, а у випадках, передбачених законодавством, до досягнення вісімнадцятирічного віку.

41. ДОБРОСОВІСНИЙ НАБУВАЧ МАЙНА — набувач, який не знав і не повинен був знати про незаконність свого володіння.

42. ДОВІРЕНІСТЬ — письмове уповноваження, яке видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами (генеральна, спеціальна, разова).

43. ДОВІЧНЕ УТРИМАННЯ — договір, за яким одна сторона (фізична особа) передає у власність іншій стороні (фізичній чи юридичній особі) будинок або його частину, квартиру, інше нерухоме або таке, що має значну цінність, рухоме майно, замість чого набувач майна зобов'язується надати відчужувачеві або зазначеній ним особі довічне грошове або матеріальне забезпечення в натурі у вигляді житла, харчування, догляду, медичного обслуговування, санаторно-курортного лікування та іншої необхідної допомоги.

44. ДОГОВІР — правочин двох чи більше осіб, спрямований на виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

45. ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ — договір, за яким одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені й за рахунок іншої особи (довірителя) певні юридичні дії.

46. ДОГОВІР КОМІСІЇ — договір, за яким одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за винагороду вчинити один чи кілька правочинів від свого імені за рахунок комітента.

47. ДОГОВІР НА КОРИСТЬ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ — договір, у якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі.

48. ДОГОВІР ПРИЄДНАННЯ — договір, умови якого визначені однією зі сторін у формулярах або інших стандартних формах і можуть бути прийняті іншою стороною не інакше, як шляхом приєднання до запропонованого договору в цілому.

49. ДОГОВІРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ — відповідальність, передбачена сторонами договору за невиконання чи неналежне виконання його умов.

50. ЕМАНСИПАЦІЯ (поняття щодо дієздатності у цивільному праві) — неповнолітній, який досяг шістнадцяти років, може бути повністю дієздатним, якщо він працює за трудовим договором або бажає займатися підприємництвом, чи записаний батьком дитини до досягнення ним повноліття.

51. ЕМФІТЕВЗИС — це довгострокове, відчужуване і таке, що успадковується, право використання чужої земельної ділянки для сільськогосподарських потреб. Емфітевзис встановлюється договором між власником землі і особою, яка має бажання користуватися землею для сільськогосподарського виробництва.

52. ЗАВДАТОК — грошова сума, що видається однією з договірних сторін у рахунок платежів за договором другій стороні на підтвердження укладення договору і забезпечення його виконання.

53. ЗАПОВІДАЛЬНИЙ ВІДКАЗ (ЛЕГАТ) — покладення спадкодавцем (заповідачем) на спадкоємців обов'язку з виконання певних дій на користь третьої особи, названої в заповіті.

54. ЗАПОВІТ — односторонній правочин (розпорядження заповідача) щодо вирішення долі належного йому майна на випадок смерті заповідача, зроблене з дотриманням вимог встановлених законом.

55. ЗАСТАВА — спосіб забезпечення зобов'язання, сутність якого полягає в тому, що на випадок невиконання боржником зобов'язання, кредиторі надається визначене майно — предмет застави — для задоволення вимог кредитора.

56. ЗБЕРІГАННЯ — договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, що належить другій стороні (поклаждавцеві).

57. ЗМІСТ ДОГОВОРУ — сукупність погоджених між сторонами; умов, які визначають їх права та обов'язки.

58. ЗНАХІДКА — майно, втрачене власником (володільцем) поза його волю і знайдене іншою особою.

59. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ — окремий вид цивільних правовідносин, у силу якого одна сторона (боржник) зобов'язується вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію.

60. ІНКОРПОРАЦІЯ — форма систематизації, за якої цивільний нормативний матеріал упорядковується шляхом його об'єднання за певною ознакою в збірниках або інших віданнях без зміни змісту актів (наприклад, "Збірник законодавчих актів з питань відшкодування моральної шкоди" та ін.).

61. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ — результат творчої діяльності людини. Творчість властива будь-якій діяльності людини: технічній, художній, літературній, науковій, виробничій тощо.

62. ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ — умови, які визначені як обов'язкові в законі чи ті, на погодженні яких наполягає одна зі сторін; умови договору, без яких договір вважається не дійсним.

63. КОМЕРЦІЙНА КОНЦЕСІЯ — договір, за яким одна сторона — праволоділець зобов'язується надати другій стороні — користувачеві за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. Відносини, пов'язані з наданням права користування комплексом прав, регулюються Цивільним кодексом України та іншими законами. За змістом відповідає франчайзингу.

64. КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ — інформація, секретна в тому розумінні, що вона в цілому чи певною формою та сукупністю її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якої вона належить. У зв'язку з цим має комерційну цінність та є предметом адекватних наявним обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

65. КОНТРАКТАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ — договір, за яким товаровиробник зобов'язується виробити обумовлену сільськогосподарську продукцію і передати її у власність контрактанту (заготівельникові) або зазначеному ним одержувачеві, а контрактант зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору. До відносин за договором контрактації, не врегульованих правилами цього договору, застосовують загальні положення про договір купівлі-продажу і правила про договори поставки, якщо інше не передбачено договором, законом або іншими нормативно-правовими актами.

66. КОНФІСКАЦІЯ — примусове безоплатне вилучення державою майна в особи як санкція за правопорушення.

67. КОНЦЕРН — статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного чи групи підприємств.

68. КОРПОРАЦІЯ — договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів з делегуванням окремих повноважень централізованому органу, який регулює діяльність кожного з учасників.

69. КРЕДИТОР — активна сторона зобов'язання (суб'єкт), наділена правом вимагати від боржника виконання його обов'язку.

70. КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ — договір, за яким продавець зобов'язується передати майно (товар) у власність покупцеві, а покупець зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

71. ЛІЗИНГ — за договором лізингу одна сторона (лізингода-вець) зобов'язується передати іншій стороні (лізингоодержувачеві) у користування належне їй на праві власності майно, набуте раніше для подальшого здавання в оренду (прямий лізинг), або зобов'язується за дорученням лізингоодержувача укласти договір купівлі-продажу (поставки) з третьою стороною (продавцем, постачальником) для набуття у свою власність майна з метою подальшого здавання його в оренду лізингоодержувачеві на певний строк за визначену плату (непрямий лізинг). Особлива форма оренди, пов'язана з передачею в користування машин, обладнання, інших матеріальних засобів і майна (оперативний; фінансовий; зворотний; компенсаційний лізинг).

72. ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР — договір, за яким сторона, що володіє виключним правом на об'єкт права інтелектуальної власності (ліцензіар), надає іншій стороні (ліцензіату) право на використання відповідно об'єкта інтелектуальної власності.

73. МІНА (БАРТЕР) — договір, за яким кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар.

74. МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ — місце, де фізична особа постійно або переважно проживає. Місцем проживання неповнолітніх, що не досягли чотирнадцяти років, або перебувають під опікою, визнається місце проживання їх батьків (усиновителів) або опікунів.

75. МОМЕНТ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА ДОГОВОРОМ — право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо договір про відчуження майна підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такого посвідчення або реєстрації.

76. МОРАЛЬНА ШКОДА — моральні або фізичні страждання, заподіяні порушенням як особистих немайнових, так і майнових прав громадян або організацій.

77. НАЙМЕНУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ — юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму, а також інформацію про характер її діяльності.

78. НАУКА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА — система знань про закономірності цивільно-правового регулювання суспільних відносин, тлумачення цивільно-правових норм, практику застосування цивільних норм, термінологію цивільного права.

79. НЕГАТОРНИЙ ПОЗОВ — позов власника про усунення перешкод, що заважають здійсненню його права користуватися і розпоряджатися належним йому майном (річчю).

80. НЕДОБРОСОВІСНИЙ НАБУВАЧ — набувач майна знав або повинен був знати про неправомірність свого вступу у володіння тим чи іншим майном.

81. НЕМАЙНОВІ ПРАВА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ — права на недоторканність її ділової репутації, на кореспонденцію, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть йому належати.

82. НЕПЕРЕБОРНА СИЛА — зовнішній, невідворотний фактор (стихійне явище чи явище суспільного характеру), що може бути підставою звільнення боржника від відповідальності.

83. НІКЧЕМНИЙ ПРАВОЧИН — недійсний правочин, недійсність якого визначена безпосередньо у правовій нормі, незалежно від пред'явлення позову і рішення суду.

84. ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА — твір науки, літератури, мистецтва, що є результатом творчої праці автора і має певні встановлені законом ознаки: а) творчий характер; б) вираження в об'єктивній формі.

85. ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ (цивільно-правових відносин) — те, відносно чого суб'єкти вступають у відносини (на що спрямовані їхні суб'єктивні права та обов'язки) заради здійснення своїх законних прав та інтересів (речі, дії і послуги, продукти творчої діяльності, особисті немайнові блага).

86. ОРЕНДА — один із видів майнового найму. Відносини оренди регулюються спеціальними нормативними актами.

87. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ВІДНОСИНИ — відносини, що безпосередньо не пов'язані з майновими і виникають з приводу невіддільних від конкретної особи немайнових благ, в яких здійснюється індивідуалізація особистості.

88. ОФЕРТА — адресована конкретному суб'єкту пропозиція укласти договір, що набуває вираження в цьому напрямку суб'єкту проекту договору.

89. ПАТЕНТ — техніко-юридичний документ, який засвідчує визнання заявленої пропозиції винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком, авторство на них, пріоритет і право власності на зазначені об'єкти.

90. ПІДПРИЄМНИЦТВО — самостійна, систематична на власний ризик діяльність по виконанню робіт, наданню послуг, продажу товарів, передання майна у користування з метою отримання прибутку.

91. ПОВНЕ ТОВАРИСТВО — господарське товариство (юридична особа), всі засновники якого несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

92. ПОЗИКА — договір, за яким одна сторона (позикодавець) передає у власність іншій стороні (позичальнику) гроші або речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошей або рівну кількість речей того самого роду і якості.

93. ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ — строк для захисту особою свого порушеного права за позовом.

94. ПОРУКА — за договором поруки поручитель зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання останнім свого зобов'язання в повному обсязі або в частині. Один із видів забезпечення виконання зобов'язань.

95. ПРАВО ВЛАСНОСТІ — це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном.

96. ПРАВО СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ — право двох або більше осіб (співвласників) на один об'єкт.

97. ПРАВОВИЙ СТРОК — період або момент у часі, з настанням або закінченням якого пов'язана певна дія або подія (бездіяльність), яка має юридичне значення.

98. ПРЕДСТАВНИЦТВО — відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням, що здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи (не є юридичною особою).

99. ПРЕЗУМПЦІЯ ПРОВИНИ БОРЖНИКА — принцип цивільно-правової відповідальності, який означає, що особа, яка не виконала зобов'язання або виконала його неналежним чином, вважається винним, якщо не доведе протилежне.

100. ПРИПИНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ — юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам - правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації.

101. ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК — об'єктивний зв'язок між явищами природи або суспільного життя, при якому одне явище виступає як причина, а друге-як наслідок: одне явище (причина) породжує, зумовлює виникнення другого явища (наслідку).

102. ПРОСТРОЧЕННЯ — невиконання боржником (кредитором) обов'язку (дій) у встановлений строк.

103. ПРОТИПРАВНІ ДІЇ — дії, заборонені законом.

104. ПУБЛІЧНА ОБЦЯНКА ВИНАГОРОДИ — недоговірне зобов'язання, в силу якого особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за надання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо). У разі виконання завдання і

передання його результату особа, яка публічно обіцяла винагороду, зобов'язана виплатити її.

105. ПУБЛІЧНА ОБІЦЯНКА НАГОРОДИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КОНКУРСУ — недоговірне зобов'язання, в силу якого фізична або юридична особа (засновник конкурсу) може публічно через засоби масової інформації оголосити конкурс. Переможець конкурсу має право вимагати від засновника виконання свого зобов'язання у строки, встановлені умовами конкурсу.

106. ПУБЛІЧНИЙ ДОГОВІР — договір, в якому однією із сторін є підприємець або інша особа відповідно до закону, що взяли на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до них звертається (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо). Ціна товарів (робіт, послуг), а також інші умови публічного договору встановлюються однаково для всіх споживачів.

107. РЕНТА — договір, за яким одна сторона (одержувач ренти) передає іншій стороні (платнику ренти) у власність майно, а платник ренти зобов'язується в обмін на отримане майно періодично виплачувати одержувачу ренти у формі певної грошової суми або іншого надання.

108. РЕЧІ (у цивільному праві) — всі предмети матеріального світу, які можуть задовольнити певні потреби людини і бути в її володінні. Залежно від особливостей правового режиму володіння речами їх поділяють на види: засоби виробництва і предмети споживання, вилучені з цивільного обороту, обмежені в обороті і не вилучені з цивільного обігу; рухомі і нерухомі; індивідуально визначені і родові; замінні і незамінні; споживчі і неспоживчі; подільні і неподільні; головні і приналежні; плоди і доходи; гроші і цінні папери.

109. РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК — документ (чек), який містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку переказати вказану у чеку грошову суму одержувачеві (чекодержателю).

110. СЕРВІТУТ — право обмеженого користування чужими речами (майном) певною мірою. Таке право може бути встановлене на користь власника сусідньої земельної ділянки (земельні сервітути) або на користь певної особи (особисті сервітути).

111. СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА — структура, елементами якої є цивільно-правові норми і інститути, розміщені в певній послідовності.

112. СКАРБ — зариті у землю або приховані іншим способом валюта, валютні та інші цінності, власник яких невідомий або в силу закону втратив на них право.

113. СОЛІДАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ — передбачена законом відповідальність боржників перед кредитором, за якою кредитор може вимагати відшкодування завданих збитків як з усіх або частини солідарних боржників, так і з одного з них.

114. СОЛІДАРНА ДОДАТКОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ — відповідальність, яка має місце при наявності основного і додаткового боржника.

115. СПАДКОВА ТРАНСМІСІЯ — перехід права на прийняття спадщини до спадкоємців особи, яка мала право на спадщину і не прийняла її у зв'язку зі смертю.

116. СПАДКОВЕ МАЙНО (СПАДЩИНА, СПАДКОВА МАСА) — сукупність прав і обов'язків спадкодавця, які переходять після його смерті до спадкоємців.

117. СПАДКОВЕ ПРАВО — сукупність цивільно-правових норм, які регулюють правовідносини, що виникають внаслідок переходу майна померлого до іншої особи або до інших осіб.

118. СПАДКОВИЙ ДОГОВІР — договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає на випадок своєї смерті іншій стороні (набувачеві) своє майно або його частину у власність, замість чого остання зобов'язується виконати її розпорядження.

119. СПАДКОДАВЕЦЬ — особа, майно якого після його смерті переходить у спадщину до іншої особи чи до інших осіб.

120. СПАДКОЄМЕЦЬ - особа, яка у випадку смерті того чи іншого громадянина набуває права одержати його спадкове майно.

121. СПАДКУВАННЯ — перехід майнових прав та обов'язків (і окремих немайнових прав померлої особи до іншого особи (особам).

122. СПОСОБИ ПРИДБАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ — передбачені законом юридичні факти, що ведуть до виникнення права власності у набувача майна (розрізняють первинні і похідні юридичні факти виникнення права власності).

123. СТРОК ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ — проміжок часу або момент, коли має бути вчинена дія, що становить об'єкт зобов'язання (є загальні і окремі строки).

124. СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ВІДНОСИНИ — особи, які є учасниками цивільно-правових відносин (фізичні особи, юридичні особи, територіальні громади, держава).

125. СУБ'ЄКТИВНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ОБОВ'ЯЗОК — це покладена на обов'язкову особу обов'язок забезпечення певного правовідношення. Виконання юридичного обов'язку є правовою гарантією здійснення суб'єктивного права.

126. СУБРОГАЦІЯ — придбання всіх прав, що належали раніше кредиторів, внаслідок виконання третьою особою (суброгантом) обов'язків боржника щодо цього кредитора. Тобто суброгант стає на місце кредитора.

127. СУДОВИЙ ІМУНІТЕТ (у міжнародному приватному праві) — непідсудність держави без її згоди судам іншої держави (рівний над рівним не має юрисдикції).

128. СУМІЖНІ ПРАВА — права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення на результати своєї діяльності, пов'язані з

використанням ними творів літератури і мистецтва, які охороняються авторським правом.

129. СУПЕРФІЦІЙ — це довгострокове, відчужуване і таке, що успадковується, право використання чужої земельної ділянки для забудови. Суперфіцій може бути встановлено законом, договором або заповітом на визначений або невизначений термін.

130. ТИПОВІ ДОГОВОРИ — своєрідні нормативно-правові акти, затверджені у встановленому порядку компетентними органами (договори охорони квартир, охорони об'єктів, найму жилого приміщення тощо).

131. ТОВАРИСТВО З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ — засноване одним або кількома особами товариство, статутний фонд якого поділений на частки, розмір яких визначений статутом. Учасники цього товариства, на відміну від товариства з обмеженою відповідальністю несуть субсидіарну відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном в однаковому для всіх розмірі, кратному до вартості внесених ними вкладів, який визначається статутом. До товариства з додатковою відповідальністю застосовуються правила Цивільного кодексу України про товариства з обмеженою відповідальністю - якщо інше не передбачено установчими документами товариства.

132. ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ — засноване одним або кількома особами товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчим документом розмірів. Засновники цього товариства несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм часток у статутному фонді.

133. ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА — будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів.

134. УЗУС — речове право користування чужою річчю без отримання прибутків. Узуарій може лише користуватися чужою річчю, проте не має права на плоди від неї.

135. УЗУФРУКТ — речове право певної особи користуватися і вилучати прибутки з чужої неспоживчої речі без зміни її субстанції.

136. УМОВИ ДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ — встановлені законом вимоги (про форму; про сторони; про зміст угоди; про відповідність (єдність) внутрішньої волі і волевиявлення сторін; спрямованість правочину на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним), дотримання яких надає угоди належну юридичну силу.

137. УМОВНІ УГОДИ — угоди, що укладаються під умовою (відкладальною або скасувальною).

138. УСТАНОВА — організаційно-правова форма юридичної особи, що є організацією, створеною однією або кількома особами (засновниками),

які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

139. УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ — для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи: статут або засновницький договір, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження.

140. ФАКТОРИНГ — договір, за яким одна сторона (фактор) передає або бере на себе зобов'язання передати кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) на платній основі, а клієнт відступає або бере на себе зобов'язання відступити факторові ту грошову вимогу до третьої особи, що впливає з відносин клієнта (кредитора) з цією третьою особою-боржником. Предметом договору факторингу може бути як грошова вимога, строк платежу якої закінчився (наявна вимога), так і право на одержання коштів, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога).

141. ФІЛІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ — структурно-територіально відокремлена частина юридичної особи, яка за своїм місцезнаходженням виконує всі головні функції юридичної особи (виробничу, наукову тощо). Не є юридичною особою.

142. ФОРМА ПРАВОЧИНУ — форма волевиявлення сторін при здійсненні правочину (усна; письмова - проста чи нотаріальна; шляхом конклюдентних дій; шляхом мовчання).

143. ФРАНЧАЙЗИНГ — договір, за яким один підприємець-франчайзер (праволоділець) - надає іншому підприємцеві-франчайзі (користувачеві) - за певну винагороду право експлуатувати франчизу з метою продажу визначеного сторонами виду товарів та/або послуг. Франчиза є комплексом виключних прав (право на найменування торговельного підприємства (фірму), право на знак для товарів і послуг, винаходи, корисні моделі, авторські права, конфіденційну торговельну інформацію та інші об'єкти права інтелектуальної власності, що підлягають використанню користувачем (франчайзі)). Відповідає договором комерційної концесії.

144. ЦЕСІЯ — передача цедентом (кредитор, який поступився свої права) цесіонарію (новому кредитору) своїх прав за зобов'язанням. За загальним правилом цесія може застосовуватись у будь-яких зобов'язаннях, якщо вона не суперечить закону чи договору або коли вимога не пов'язана з особою.

145. ЦІННІ ПАПЕРИ — документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка їх випустила, і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

146. ЧАСТКОВА (ДОЛЬОВА) ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ — відповідальність кожного із зобов'язаних осіб у певній, належній кожній особі частці.

147. ШИКАНА — дозволені законом дії особи, спрямовані на заподіяння шкоди іншим особам (особі). Шикана може мати як матеріальний, так і процесуальний характер.

148. ЮРИДИЧНА ОСОБА — організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем і відповідачем у суді.

149. ЮРИДИЧНИЙ ОBOB'ЯЗОК У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ — забезпечена законом міра необхідної поведінки, в якій виражено інтерес держави, уповноваженого суб'єкта і зобов'язаної особи.

150. ЮРИДИЧНІ ФАКТИ — конкретні життєві обставини (дії, бездіяльність, події), з якими норми цивільного законодавства зв'язують правові наслідки і передусім виникнення, зміну або припинення правовідносин.

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС»

1. АДВОКАТ - громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи за спеціальністю юриста або помічника адвоката не менше двох років, склав кваліфікаційні іспити, одержав свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та прийняв Присягу адвоката України.

2. АКТИВНА СПІВУЧАСТЬ – множинність осіб, при якій кілька співпозивачів пред'являють позов до одного відповідача.

3. АПЕЛЯЦІЯ - (лат. appellatio — звернення) — оскарження ухвали, постанови нижчої інстанції (звичайно судової) перед вищою.

4. АПЕЛЯЦІЙНА СКАРГА - це спеціальна форма звернення (скарга) на рішення та ухвали суду першої інстанції, що не набрали законної сили, до апеляційного суду, який є вищою інстанцією, що переглядає рішення судів першої інстанції.

5. АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД - у системі судів загальної юрисдикції діють апеляційні суди як суди апеляційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення.

6. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ - це стадія процесу, під час якої апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили.

7. АЛЬТЕРНАТИВНА ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ - встановлена законом щодо позивача, якому надається право за своїм вибором пред'явити позов в одному з судів, який розглядатиме справу, – за місцем проживання відповідача, за місцем свого проживання, за місцем заподіяння шкоди, за місцезнаходженням майна відповідача, за місцем виконання договору та в інших випадках.

8. АЛЬТЕРНАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ означає, що розгляд спору віднесено до компетенції кількох органів за вибором особи, яка потребує захисту своїх прав.

9. ВИД ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА – це зумовлений характером і специфікою матеріального права чи інтересу, що захищається законом, процесуальний порядок відкриття, розгляду, вирішення визначеної групи цивільних справ.

10. ВИТРАТИ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ – це витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого спеціаліста в галузі права

11. ВИДАЛЕННЯ ІЗ ЗАЛУ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ (ст. 92 ЦПК) – це позбавлення учасника процесу чи іншої особи, яка присутня у залі судового засідання, права бути присутньою на даному судовому засіданні.

12. ВИЗНАННЯ ПОЗОВУ ВІДПОВІДАЧЕМ – це одностороннє усне або письмове волевиявлення відповідача, спрямоване на припинення спору з позивачем.

13. ВІДМОВА У ВІДКРИТТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ – це закріплене в ухвалі волевиявлення суду, яке полягає у відмові прийняти

позовну заяву та порушити цивільний процес у справі на підставах, визначених законом

14. ВІДМОВА ВІД ПОЗОВУ – це одностороннє волевиявлення позивача, спрямоване на відмову від судового захисту своєї матеріально-правової вимоги і на закриття порушеного позивачем процесу.

15. ВІДНОСНА НЕЗДАТНІСТЬ БУТИ СВІДКОМ – нездатність бути свідком по якихось визначених фактах, по якійсь справі, а також у силу обов'язку.

16. ВІДКЛАДЕННЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ – це перенесення розгляду справи в зв'язку з неможливістю його проведення на відносно тривалий час із призначенням конкретної дати його проведення.

17. ВИПАДКОВІ УМОВИ ДОГОВОРУ – це такі умови, які погоджені сторонами на відступ від положень диспозитивних норм або з метою розв'язання питань, що взагалі не врегульовані законодавством.

18. ВИКЛИК ДО СУДУ — це пропозиція з'явитися в суд. Для осіб, які беруть участь у справі, як правило, явка необов'язкова, а для свідків, перекладачів та експертів — обов'язкова.

19. ВИКЛЮЧНОЮ ЮРИСДИКЦІЯ, за якою розгляд певної категорії цивільних справ належить виключно до компетенції суду (наприклад, справи про позбавлення батьківських прав, справи про усиновлення, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою та ін.).

20. ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ — сукупність дій органів державного виконання і державних виконавців, спрямованих на примусове виконання рішень суду та інших органів, які підлягають примусовому виконанню.

21. ВИКОНАВЧІ ДОКУМЕНТИ — письмові, оформлені за встановленою формою і змістом документи, які видаються судом та іншими юрисдикційними органами для примусового виконання постановлених ними рішень, ухвал та інших актів.

22. ВІДПОВІДАЧ — це юридична чи фізична особа, яка притягується за заявою позивача до відповідальності за порушення чи оспорення прав або охоронюваних законом інтересів позивача.

23. ГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ – це принципи, які притаманні лише для певної галузі права. До них відносяться: принцип диспозитивності, процесуальної рівноправності.

24. ГОЛОВНИЙ ОБОВ'ЯЗОК СВІДКА – з'явитись за викликом суду в судове засідання і дати правдиві показання про відомі йому обставини.

25. ДЕРЖАВНЕ МИТО — грошовий збір, що справляється із заяв і скарг, котрі подаються юридичними і фізичними особами до суду, та за видачу їм копій документів — судових рішень, ухвал, постанов і який зараховується до бюджету місцевого самоврядування.

26. ДЖЕРЕЛАМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА є ті законодавчі акти, міжнародні договори за участю України, інші

нормативно-правові акти, у яких містяться цивільні процесуальні норми, які так чи інакше регулюють цивільне судочинство.

27. ДИСПОЗИТИВНІСТЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ - це закріплені в нормах цивільного процесуального права положення про можливість осіб, які беруть участь у справі, розпоряджатися своїми матеріальними і процесуальними правами, а також засобами їхнього захисту, що активно впливають на виникнення, рух і закінчення цивільного процесу, з метою захисту своїх прав і охоронюваних законом інтересів.

28. ДОПУСТИМІ ДОКАЗИ – докази, отримані судом із дотриманням певної процесуальної форми.

29. ДОКАЗИ — будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

30. ДОКАЗУВАННЯ — діяльність суду й осіб, які беруть участь у справі, по збору, дослідженню та оцінці доказів, направлена на встановлення дійсних прав і обов'язків учасників спірного правовідношення.

31. ДОПУСТИМІСТЬ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ — вимога закону, яка передбачає для встановлення певного юридичного факту можливість використовувати засоби доказування лише встановленої форми і забороняє використання інших засобів доказування.

32. ДОГОВІРНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО: представництво інтересів сторін, третіх осіб, заявників адвокатами на підставі ордера, виданого відповідним адвокатським об'єднанням, який посвідчує повноваження адвоката як представника, договір доручення на ведення справи в суді між представлюваним і адвокатським об'єднанням або адвокатом, або юрисконсульт, представляє в суді інтереси підприємства, організації, установи в силу трудового договору і на підставі довіреності юридичної особи, яка є документом, що засвідчує повноваження представника, або окремі громадяни представляють у суді інтереси сторін, третіх осіб, заявників та інших заінтересованих осіб на підставі довіреності фізичної особи або довіреність юридичної особи, або документи, що посвідчують службове становище і повноваження її керівника, або представництво може здійснювати один із співучасників за дорученням інших співучасників, на підставі усної заяви фізичної особи, яка заноситься до журналу судового засідання.

33. ДОГОВІРНОА ЮРИСДИКЦІЯ - визначається взаємною угодою сторін. Такий вид цивільної юрисдикції є винятком, а не правилом. Так, відповідно до ст. 17 ЦПК сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених Законом України “Про третейські суди”.

34. ЖУРНАЛ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ – це основний процесуальний документ, який засвідчує здійснення учасниками цивільного процесу певних процесуальних дій у ході судового засідання.

35. ЗАМІНА НЕНАЛЕЖНОГО ВІДПОВІДАЧА – це процесуальна дія суду, яка оформлена ухвалою про виведення із цивільної справи неналежного відповідача і допущення (залучення) належного.

36. ЗАГАЛЬНОВІДОМІ ФАКТИ – це обставини, які відомі широкому колу осіб, в тому числі і суду.

37. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ — вжиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача, які гарантують за його позовом про присудження реальне виконання позитивно прийнятого рішення.

38. ЗАБОРОНА у цивільному процесі – це заборона виконання певних дій і бездіяльності (ст. 117 ЦПК – недопустимість спорів про підсудність).

39. ЗАБОРОНИ ЩОДО ДІЙ ЕКСПЕРТА в цивільному процесі – експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі (ч. 8 ст. 53 ЦПК). Також він не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи; спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також іншими учасниками цивільного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи (ч. 5 ст. 53 ЦПК).

40. ЗАКОННІ ПРЕЗУМПЦІЇ — факти, що не потребують доказування, певний логічний засіб, який використовується судом, коли це передбачено законом або випливає з його змісту. Законні презумпції можуть бути спростовані.

41. ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ ПО СПРАВІ — закінчення провадження у справі без постановлення судового рішення за наявності підстав, які свідчать про те, що процес виник неправомірно або його продовження є неправомірним.

42. ЗАПЕРЕЧЕННЯ ПРОТИ ПОЗОВУ – це письмові пояснення відповідача, які відхиляють або спростовують вимоги позивача, подані до суду після одержання ним копій ухвали про відкриття провадження у справі та позовної заяви.

43. ЗАЛИШЕННЯ ЗАЯВИ БЕЗ РОЗГЛЯДУ — закінчення провадження у справі без постановлення судового рішення за наявності точно встановлених у законі обставин, які свідчать про недодержання умов реалізації права на звернення до суду за захистом і можливість застосування яких не втрачена й при повторній неявці сторін. Підстави залишення заяви без розгляду визначені ст. 229 ЦПК.

44. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ - вжиття судом невідкладних заходів щодо закріплення у визначеному процесуальному порядку фактичних даних з метою використання їх як доказів при розгляді цивільних справ.

45. ЗАІНТЕРЕСОВАНІ ОСОБИ — це особи, взаємовідносини яких із заявником залежать від обставин, що повинні бути встановлені під час вирішення справ окремого провадження; майнові й особисті права яких

залежать від юридичного факту, встановлення якого вимагає заявник; для яких після встановлення судом певного юридичного факту виникає обов'язок визначити й оформити правові наслідки та права заявника.

46. ЗАКОННЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО виникає внаслідок наступних підстав: *батьки* у справах своїх малолітніх і неповнолітніх дітей представляють їх інтереси на підставі факту походження дитини, що підтверджено свідоцтвом про народження дитини; *усиновлювачі* у справах усиновлених можуть виступати представниками в суді на підставі факту усиновлення; *опікуни* і *піклувальники* в справах опікуваних і підопічних – на підставі акта про призначення їх опікунами або піклувальниками.

47. ЗАЯВНИК — це особа, яка звернулася до суду із заявою про встановлення певних обставин або юридичного стану особи, з якими закон пов'язує виникнення, зміну або припинення особистих або майнових прав особи для здійснення іншою особою цих прав.

48. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ у цивільному процесі – це обов'язок конкретної активної поведінки (ст. 77 ЦПК – про обов'язок осіб, які беруть участь у справі, повідомляти суд про зміну свого місця проживання (перебування, знаходження) та про причини неявки в судові засідання).

49. ЗМІСТ ПОЗОВУ ПРО ВИЗНАННЯ – це вимога до суду про встановлення в судовому рішенні наявності чи відсутності правовідносин, зазначених позивачем.

50. ЗМІСТ ПОЗОВУ — вказана у позовній заяві форма захисту, тобто те, що позивач просить від суду: присудження відповідача до певних дій.

51. ЗМІСТ ДОКАЗІВ - складають фактичні дані про обставини справи, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інші обставини, що мають значення для вирішення справи.

52. ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ПО СПРАВІ означає, що суд тимчасово призупинив розгляд справи у зв'язку з обставинами, які перешкоджають цьому розгляду, до їх усунення або виконання зацікавленими особами необхідних дій.

53. ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ — це самостійні матеріально-правові вимоги відповідача до позивача, що розглядаються разом із початковим позовом.

54. ЕЛЕМЕНТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН – це їх складові частини. До них відносяться: суб'єкти, об'єкти і зміст правовідносин.

55. КАСАЦІЯ – це спосіб оскарження рішень і ухвал суду першої інстанції, які були предметом розгляду у апеляційному порядку, у зв'язку з порушенням матеріального і процесуального закону, а також рішень і ухвал апеляційного суду.

56. КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – це стадія цивільного процесу, яка передбачає перевірку судом касаційної інстанції законності судових актів, що набрали законної сили

57. КАСАЦІЙНА СКАРГА – це звернення до суду касаційної інстанції з вимогою про перевірку рішення суду першої та (або) апеляційної інстанції, яке набрало законної сили, на предмет його відповідності нормам матеріального та процесуального права.

58. МАЙНОВИЙ ПОЗОВ – це вимога про захист права або інтересу, об'єктом якої виступає благо, що піддається грошовій оцінці.

59. МЕТОД ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА – це сукупність закріплених у нормах цивільного процесуального права способів і засобів впливу на відносини, які регулюються, і поведінку їх суб'єктів.

60. МІЖГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ – це принципи, які є характерними для декількох галузей права – здійснення правосуддя лише судом, незалежність суддів і підкорення їх лише закону; рівність усіх учасників процесу перед законом і судом, поєднання одноособового і колегіального складу суду при розгляді справи, гласність.

61. МИРОВА УГОДА – взаємоприйнятний договір про умови припинення спору про право між сторонами.

62. НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – це спрощений вид провадження у справах за вимогами, які мають очевидно достовірний характер.

63. НАЛЕЖНІСТЬ ДОКАЗІВ – це прийняття судом до розгляду тих доказів, які можуть підтвердити чи заперечити юридичні факти, які відносяться до даної справи.

64. НЕНАЛЕЖНА СТОРОНА – це особа, яка не є суб'єктом спірного матеріального правовідношення, тобто не має права вимоги по спору або не зобов'язана відповідати по пред'явленому позову.

65. НОРМАМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА є встановлені державою Україна загальнообов'язкові правила, що регулюють порядок здійснення правосуддя в цивільних справах.

66. НЕНАЛЕЖНИЙ ПОЗИВАЧ – це особа, якій не належить право вимоги з пред'явленого в суді позову

67. НЕНАЛЕЖНИЙ ВІДПОВІДАЧ – та особа, яка не повинна відповідати за пред'явленим до неї в суді позовом.

68. НЕПРЯМИЙ (ПОБІЧНИЙ) ДОКАЗ - називається доказ, з якого можна зробити ймовірний висновок про існування доказуваного факту.

69. ОБОВ'ЯЗОК ЕКСПЕРТА - з'явитися за викликом суду, провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на задані йому питання, а у разі необхідності – роз'яснити його.

70. ОБОВ'ЯЗОК СПЕЦІАЛІСТА з'явитися за викликом суду, відповідати на задані судом питання, давати усні консультації та письмові роз'яснення, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, у разі потреби надавати суду технічну допомогу (ч. 3 ст. 54 ЦПК).

71. ОБОВ'ЯЗОК ПЕРЕКЛАДАЧА з'являтися за викликом суду, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом в процесуальних документах, що вручаються

сторонам у перекладі на їх рідну мову або мову, якою вони володіють (ч. 4 ст. 55 ЦПК).

72. ПЕРЕРВА В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ – це відстрочка продовження судового засідання на відносно короткий час у зв'язку з необхідністю відпочинку суду та учасників процесу в нічний час, обідню перерву, святкові та вихідні дні, а також для вирішення окремих процесуальних питань.

73. ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНІ ПОЗОВИ – це позови, спрямовані на зміну або припинення існуючих з відповідачем правовідносин.

74. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН – це передбачені законом підстави виникнення, зміни і припинення цивільних процесуальних правовідносин.

75. ПІДВІДОМЧІСТЬ — визначення кола цивільних справ, які підлягають розгляду в суді.

76. ПІДСТАВА ПОЗОВУ — обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги.

77. ПІДСУДНІСТЬ — сукупність цивільних справ, які підлягають розгляду і вирішенню по суті в даній конкретній ланці судової системи і в даному конкретному суді цієї ланки.

78. ПІДСУДНІСТЬ ЗА ЗВ'ЯЗКОМ СПРАВ визначає суд, який розглядатиме спір, виходячи із первісного спору, що є предметом судового розгляду. Так, зустрічний позов незалежно від його підсудності пред'являється в суді за місцем розгляду первісного позову (ч. 2 ст. 113 ЦПК).

79. ПІДСУДНІСТЬ ЗА УХВАЛОЮ СУДУ – вид територіальної підсудності, за якою територіальна юрисдикція суду визначається на підставі ухвали суду.

80. ПІДГОТОВКА СПРАВИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ – це обов'язкова стадія цивільного процесу, яка являє собою сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямованих на з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду та на забезпечення своєчасного та правильного розгляду та вирішення справи.

81. ПОЗИВАЧ — це юридична чи фізична особа, яка звертається до суду за захистом своїх суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів, а також особа, в інтересах якої поданий позов.

82. ПОЗОВ — письмове звернення до суду юридично зацікавленої особи для захисту порушеного або оспорюваного цивільного, сімейного, трудового та ін. права.

83. ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – це вид провадження у цивільному процесі, в якому розглядається спір про право цивільне, тобто спір, який виникає з цивільних, сімейних, трудових, житлових, земельних відносин.

84. ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ – це сукупність його прав і обов'язків, пов'язаних із застосуванням процесуально-

правових наслідків щодо рішень та ухвал суду першої інстанції, які розглядаються в апеляційному порядку.

85. ПОПЕРЕДЖЕННЯ (ст. 92 ЦПК) – захід процесуального примусу, застосовуючи який головує у судовому засіданні наголошує на факті порушення учасником процесу своїх обов'язків.

86. ПОВЕРНЕННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ – це закріплене в ухвалі волевиявлення суду про відмову прийняти позовну заяву у визначених законом випадках, що не перешкоджає повторному зверненню до суду за умови, усунення перешкод, які стали підставою для повернення заяви.

87. ПЛАТНИКИ СУДОВОГО ЗБОРУ - громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні) та фізичні особи - підприємці, які звертаються до суду.

88. ПРАВО КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ – це право на відкриття провадження в суді касаційної інстанції з перевірки законності рішень та ухвал суду, що набрали законної сили.

89. ПРАВО НА ПОЗОВ – це право особи на звернення до суду у визначеному процесуальному порядку за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів.

90. ПРАВО НА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ – це право на звернення з вимогою до суду за захистом, право на порушення його діяльності щодо здійснення правосуддя у цивільних справах.

91. ПРАВО НА ЗАДОВОЛЕННЯ ПОЗОВУ – це право на одержання захисту, право на позитивне вирішення справи.

92. ПРЕДМЕТОМ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА - розуміють процесуальний порядок провадження в цивільних справах, який визначається: а) системою процесуальних дій, які виконуються судом і учасниками процесу, змістом, формою, умовами виконання процесуальних дій; б) системою цивільних процесуальних прав і обов'язків суб'єктів правовідносин, які зумовлюють зміст цивільних процесуальних дій; в) гарантіями реалізації цивільних процесуальних прав і обов'язків.

93. ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ — це обставини, які обґрунтовують вимоги і заперечення сторін.

94. ПРЕДМЕТ ПОЗОВУ — матеріально-правове відношення, вимога позивача до відповідача.

95. ПРЕЮДИЦІЙНІ ФАКТИ — такі факти, які не потребують доказування, існування чи відсутність яких встановлено рішенням суду по цивільній справі між тими самими особами, яке вступило в законну силу.

96. ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ – це процесуальна діяльність особи (представника), спрямована на захист суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів іншої особи (яку представляють), яка бере участь у справі та сприяє суду в повному й об'єктивному з'ясуванні обставин справи, і в ухваленні законного й обґрунтованого рішення.

97. ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА – це обумовлені соціально-економічними умовами суспільного життя формально закріплені засади здійснення правосуддя в цивільних справах, які визначають завдання і мету правосуддя в цивільних справах, характер, зміст і побудову цивільного судочинства, а також повноваження та процесуальну діяльність суду, учасників процесу, їх процесуально-правове становище.

98. ПРИНЦИПИ ОКРЕМИХ ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ – процесуальні принципи, притаманні, наприклад, інституту судового розгляду цивільних справ (безпосередність, усність).

99. ПРИВІД СВИДКА (ст. 94 ЦПК) – це захід процесуального примусу, який полягає у примусовому (проти волі особи) доставленні свідка до зали судового засідання для давання ним показань.

100. ПРИМУС – це вплив, спрямований на забезпечення виконання правил окремих норм цивільного процесуального права (ст. 92 ЦПК – попередження і видалення із залу судового засідання).

101. ПРОВАДЖЕННЯ – це система цивільних процесуальних дій, об'єднаних кінцевою процесуальною метою (розгляд і вирішення цивільної справи).

102. ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИНЯТКОВИМИ ОБСТАВИНАМИ – це сукупність процесуальних дій суду та інших учасників цивільного процесу, спрямованих на визначення наявності або відсутності передбачених законом підстав для повторного перегляду справи у порядку касаційного провадження у випадках, встановлених цивільним процесуальним законом, та усунення встановлених у зв'язку з цим порушень законності постановлених судових рішень.

103. ПРОТОКОЛ ВЧИНЕННЯ ОКРЕМОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЇ – це процесуальний документ, в якому зазначається порядок та результат вчинення відповідної процесуальної дії.

104. ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ДОКАЗІВ – це засоби доказування, які виступають джерелами інформації про фактичні дані.

105. ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ – це закріплена в процесуальному законі можливість впливу його діяльності на розвиток цивільного провадження – на порушення цивільної справи в суді чи вступ у вже розпочатий іншими особами цивільний процес по справі.

106. ПРОЦЕСУАЛЬНА СПІВУЧАСТЬ – це обумовлена матеріальним правом множинність осіб на тій чи іншій стороні в цивільному процесі внаслідок наявності загального права або загального обов'язку.

107. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВО — це заміна належної сторони у спірному правовідношенні у випадку її вибуття із цивільної справи.

108. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО — правовідношення, в силу якого одна особа здійснює в суді процесуальні дії від імені та в інтересах іншої особи в межах наданих їй повноважень.

109. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТРОК — встановлений законом або судом час, протягом якого можуть або повинні бути здійснені процесуальні дії.

110. ПРОЦЕСУАЛЬНА БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ – це невиконання процесуальних обов’язків суб’єктами цивільного процесуального права.

111. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ РЕЖИМ – це ступінь урегульованості процедури. У залежності від процесуального режиму розрізняють цивільну процесуальну, господарсько-процесуальну та інші процесуальні форми.

112. ПРЯМИЙ ДОКАЗ – це доказ, з якого можна зробити достовірний висновок про існування (чи неіснування) доказуваного факту.

113. РІШЕННЯ ПРО ПРИСУДЖЕННЯ – це рішення, які спрямовані на зобов’язання правопорушника вчинити на користь потерпілого певну дію або утриматися від її вчинення (наприклад, про стягнення завданої шкоди, авторської винагороди), на поновлення порушеного, оспореного чи невизнаного права або інтересу.

114. РІШЕННЯМ ПРО ВИЗНАННЯ – це рішення, які підтверджується наявність чи відсутність певних правовідносин, обставин чи фактів (визнання права власності).

115. РОДОВА ПІДСУДНІСТЬ — це розподіл цивільних справ, підвідомчих суду, між окремими ланками судової системи залежно від роду справ.

116. САНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА — встановлені в нормах цивільно-процесуального права наслідки, що настають за недодержання і порушення цих норм, тобто всі правові наслідки, які забезпечують їх реалізацію.

117. СПІВУЧАСТЬ — це участь в одному й тому самому процесі кількох позивачів чи кількох відповідачів, інтереси яких не суперечать один одному.

118. СТАДІЯ – це система цивільних процесуальних дій, об’єднаних найближчою процесуальною метою.

119. СТАДІЄЮ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ називається сукупність процесуальних дій, спрямованих на реалізацію певної мети: прийняття заяв, підготовку справи до судового розгляду, судовий розгляд і т. д.

120. СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА – це сукупність норм та інститутів галузі права, зумовлених предметом правового регулювання

121. СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ – це сукупність принципів даної галузі права у їх співвідношенні та взаємозв’язку. Порушення одного з принципів призводить, як правило, до порушення іншого або до порушення всієї системи принципів.

122. СУБ’ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА — носії цивільних прав і обов’язків у процесі здійснення правосуддя в цивільних справах.

123. СУДОВІ ДЕБАТИ – це частина судового засідання, в якій особи, які беруть участь у справі, у промовах підбивають підсумки своїх пояснень, дають оцінку дослідженим доказам, наводять власну точку зору щодо того, яким повинен бути результат розгляду та вирішення справи.

124. СУДОВЕ ДОКАЗУВАННЯ – це діяльність учасників цивільного процесу при визначальній ролі суду з надання, збирання, дослідження й оцінки доказів з метою встановлення з їх допомогою дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін.

125. СУДОВИЙ ЗБІР - є збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат.

126. СУДОВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ — *повідомлення про здійснення тієї чи іншої процесуальної дії, яка має чи може мати значення для даної особи, але участь даної особи при проведенні даної дії не обов'язкова.*

127. СУДОВЕ РІШЕННЯ — постанова суду першої інстанції з приводу вирішення по суті справ позовного, окремого провадження та справ, що виникають з адміністративно-правових відносин.

128. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА – це система норм, що регулюють суспільні відносини між судом та іншими учасниками процесу і діяльність суду та інших учасників процесу, спрямовану на розгляд і вирішення цивільно-правових спорів.

129. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЯК СТАДІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ – це система процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямована на розгляд і вирішення цивільно-правового спору по суті.

130. СУДОВИЙ ШТРАФ — грошове стягнення, яке накладається судом на учасників цивільного судочинства у випадку невиконання ними процесуальних обов'язків та негідної поведінки.

131. ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ — розподіл підвідомчих суду справ між окремими судами в середині кожної ланки.

132. ТРЕТІ ОСОБИ – суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які для захисту особистих суб'єктивних прав, свобод чи інтересів вступають у порушену в суді цивільну справу.

133. ТРЕТІ ОСОБИ БЕЗ САМОСТІЙНИХ ВИМОГ — процесуально зацікавлені в результатах розгляду справи учасники процесу, які вступають у справу, що вже почалась, за ініціативою суду, сторін, прокурора або за власною ініціативою.

134. ТРЕТІ ОСОБИ ІЗ САМОСТІЙНИМИ ВИМОГАМИ — це матеріально і процесуально зацікавлені в результатах розгляду справи учасники процесу, які вступають у справу, що вже почалась, шляхом пред'явлення позову одній або обом сторонам.

135. ТИМЧАСОВЕ ВИЛУЧЕННЯ ДОКАЗІВ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОМ (ст. 93 ЦПК) – санкція, яка застосовується у разі неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що

витребувані судом відповідно до ст. 137 ЦПК, та повідомлення причин їх неподання

136. УХВАЛА — постанова суду, якою вирішується окреме питання судової справи.

137. ФОРМА ЗАХИСТУ ПРАВА – категорія процесуального характеру. Під формою захисту права слід розуміти визначену законом діяльність компетентних органів щодо захисту права, тобто встановленню фактичних обставин, застосуванню норм права, визначення способу захисту права, ухвалення та виконання рішення.

138. ФУНКЦІОНАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ — це визначення компетенції окремих ланок судової системи України на підставі виконуваних ними функцій.

139. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО — врегульована цивільно-процесуальним правом діяльність суду, осіб, що беруть участь у справі, осіб, які сприяють здійсненню правосуддя по цивільних справах, а також при виконанні судових рішень та інших постанов суду.

140. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС – це сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу, що здійснюється в установленому законом порядку провадження в цивільних справах.

141. ЦИВІЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА – це встановлений цивільним процесуальним правом порядок розгляду і вирішення цивільних справ судами загальної юрисдикції.

142. ЦИВІЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ – це здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи – мають усі фізичні і юридичні особи.

143. ЦИВІЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ – це здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді – мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи.

144. ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО — система правових норм, які регулюють діяльність і пов'язані з нею процесуальні відносини суду та інших учасників судової справи, що виникають при здійсненні судом правосуддя по цивільних справах.

145. ЦИВІЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ – це різновидність правовідносин, які виникають в процесі цивільного судочинства на основі норм цивільного процесуального права лише між двома суб'єктами – судом, який розглядає справу, і будь-яким іншим учасником процесу (суд – позивач; суд – відповідач; суд – свідок тощо).

146. ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ визначає коло цивільних справ, вирішення яких віднесено до державних судів, змішаних органів (комісій по трудових спорах), третейських судів.

147. ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ СУДУ - розуміють нормативне визначення компетенції суду з вирішення справ у порядку цивільного судочинства.

148. ЦІНА ПОЗОВУ — грошова сума в гривнях, яка відображає матеріально-правову вимогу позивача до відповідача.

149. ЮРИДИЧНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФАКТИ – це обставини процесуального характеру, наявність або відсутність яких є необхідною для реалізації права на звернення до суду за захистом порушеного або оспорюваного суб'єктивного матеріального права чи охоронюваного законом інтересу, тобто для відкриття провадження у справі в суді першої інстанції, у стадіях апеляційного і касаційного провадження, по перегляду рішень у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами.

150. ЮРИСДИКЦІЯ розуміється як розмежування компетенції органів щодо розгляду та вирішення спорів та інших правових питань.

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСОВЕ ПРАВО»

1. АВАЛЬ – вексельне поручительство, за яким особа (аваліст), яка його здійснює, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання векселедавцем, акцептантом або індосантом зобов'язань щодо оплати цього векселя.

2. АГЕНТИ ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ – уповноважені банки, фінансові установи та національний оператор поштового зв'язку, які отримали від Національного банку України генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій.

3. АКРЕДИТИВ – це окремий договір від договору купівлі-продажу або іншого контракту, за яким банк (банк-емітент) за дорученням клієнта (платника) – заявника акредитива і відповідно до його вказівок або від свого імені зобов'язується провести платіж на умовах, визначених акредитивом, або доручає іншому (виконуючому) баню/ здійснити цей платіж на користь одержувача грошових коштів або визначеної ним особи – бенефіціара.

4. АКТ РЕВІЗІЇ – службовий двосторонній документ, який стверджує факт проведення комплексної, фінансової чи тематичної ревізії, що відображає її результати стосовно наслідків окремих фінансово-господарських операцій чи діяльності підприємства в цілому і є носієм доказової інформації про виявлені й систематизовані за економічною однорідністю недоліки в господарюванні та порушення законів і інших нормативно-правових актів.

5. АКЦЕПТ ВЕКСЕЛЯ – напис платника на переказному векселі (тратті) про згоду на оплату.

6. АУДИТ – перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам.

7. АУДИТОР – працівник аудиторської фірми чи незалежна особа (аудитор), який здійснює незалежну експертизу чи контроль за дотриманням встановленого порядку проведення фінансово-господарських операцій, бухгалтерського обліку та звітності, надає з цих питань консультаційні послуги.

8. АУДИТОРСЬКА ФІРМА – організація, яка має ліцензію на право здійснення аудиторської діяльності на території України і займається виключно наданням аудиторських послуг.

9. АУДИТОРСЬКИЙ ВИСНОВОК – офіційний документ, засвідчений підписом та печаткою аудитора (аудиторської фірми), який складається у встановленому порядку за наслідками проведення аудиту і містить у собі висновок стосовно достовірності звітності, повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності.

10. БАЛАНС БУХГАЛТЕРСЬКИЙ – форма бухгалтерської звітності, яка відображає в грошовому виразі стан господарських засобів за їх складом та використанням, джерелами надходження та призначенням на певну дату. Має форму таблиці і складається з двох частин: активну й пасивну. Оскільки актив і пасив балансу відбивають ті ж самі кошти, їх підсумки мають дорівнювати один одному.

11. БАЛАНС ДЕРЖАВИ ПЛАТІЖНИЙ – співвідношення між сумою фактичних грошових надходжень із-зі кордону та сумою платежів іншим державам за певний період або на певну дату.

12. БАЛАНС ДЕРЖАВИ ФІНАНСОВИЙ ЗВЕДЕНИЙ – система показників, що характеризують джерела створення та напрямки використання фінансових ресурсів і їх величину за відповідний період.

13. БАНК З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ – банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків.

14. БАНКІВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб, розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття й ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

15. БАНКІВСЬКА КОРПОРАЦІЯ – юридична особа (банк), засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно банки.

16. БАНКІВСЬКА ХОЛДИНГОВА ГРУПА – банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки.

17. БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

18. БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД – система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України й встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту Інтересів вкладників та кредиторів банку.

19. БАНКІВСЬКІ МЕТАЛИ – золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

20. БАНК – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття й ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

21. БЕЗВІДКЛИЧНИЙ АКРЕДИТИВ – акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

22. БЕЗГОТІВКОВИЙ ГРОШОВИЙ ОБІГ – частина грошового обігу, в якій рух грошей відбувається як перерахування сум по розрахунках у банках чи зарахування взаємних вимог, тобто безготівкових грошових знаків.

23. БЮДЖЕТ – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань та функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади автономної республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

24. БЮДЖЕТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ – бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

25. БЮДЖЕТНА КЛАСИФІКАЦІЯ – єдине систематизоване групування доходів, витрат і фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками відповідно до законодавства України і міжнародних стандартів.

26. БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА – діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування щодо формування відповідного бюджету держави, збалансування, розподілу й перерозподілу бюджетних ресурсів і забезпечення всебічного контролю за їх використанням.

27. БЮДЖЕТНА ПРОГРАМА – систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

28. БЮДЖЕТНА СИСТЕМА – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

29. БЮДЖЕТНА УСТАНОВА – орган, установа чи організація, визначена Конституцією України, а також установа чи організація, створена у встановленому порядку органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим чи органами місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевих бюджетів.

30. БЮДЖЕТНЕ АСИГНУВАННЯ – повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету.

31. БЮДЖЕТНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або в майбутньому.

32. БЮДЖЕТНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ – недотримання учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним кодексом та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету.

33. БЮДЖЕТНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ – повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом.

34. БЮДЖЕТНИЙ ЗАПИТ – документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.

35. БЮДЖЕТНИЙ ПЕРІОД – час дії бюджету. Згідно ч. 1 ст. 3 Бюджетного кодексу України бюджетний період для всіх бюджетів, що складають бюджетну систему становить один календарний рік, який починається 1 січня і закінчується 31 грудня того ж року.

36. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС – регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

37. БЮДЖЕТНИЙ РОЗПИС – документ, у якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

38. БЮДЖЕТНІ ПОВНОВАЖЕННЯ – права й обов'язки учасників бюджетних правовідносин, закріплені нормами бюджетного права.

39. БЮДЖЕТНО-ПРАВОВА НОРМА – різновид фінансово-правової норми, встановлюється уповноваженими органами влади (державними органами або органами місцевого самоврядування) з метою регулювання окремого виду фінансових правовідносин – бюджетних правовідносин – і забезпечується примусом держави.

40. ВАЛОВИЙ (СУКУПНИЙ) СУСПІЛЬНИЙ ПРОДУКТ (ВСП) – сукупність матеріальних благ, вироблених усіма галузями економіки держави за певний період (за рік і більше) і в грошовому вираженні складається з двох частин: перенесеної вартості засобів виробництва і новоствореної вартості.

41. ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ (ВВП) – макроекономічний показник економічної статистики, який відображає сукупну вартість кінцевих продуктів і послуг, вироблених у країні за певний проміжок часу (як правило, за рік) у поточних ринкових цінах без урахування сальдо платіжного балансу.

42. ВАЛОВИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ (ВНП) – макроекономічний показник статистики, який відображає сумарну вартість продуктів і послуг (в цінах реалізації), що надходять у розпорядження країни за певний проміжок часу (як правило, за рік), і відрізняється від ВВП на

сальдо (різницю між грошовими надходженнями і витратами) зовнішньоекономічних операцій.

43. ВАЛЮТА ІНОЗЕМНА – іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, монет, казначейських білетів, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу.

44. ВАЛЮТА УКРАЇНИ – грошові знаки у вигляді банкнот, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу.

45. ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ – сукупність заходів, що здійснюються уповноваженими органами влади в галузі валютних відносин.

46. ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ – регламентація державою принципів організації національної валютної системи та механізмів її функціонування, форма реалізації валютної політики держави.

47. ВАЛЮТНИЙ КОНТРОЛЬ – врегульована нормами права діяльність спеціально уповноважених контролюючих суб'єктів (органів та агентів валютного контролю), що проводиться шляхом застосування закріплених законом методів з метою забезпечення дотримання валютного законодавства при здійсненні валютних операцій підконтрольними суб'єктами (резидентами та нерезидентами).

48. ВЕКСЕЛЬ – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити у визначений строк визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

49. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ – кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

50. ВИДАТКИ ПОТОЧНІ – фінансування мережі підприємств, установ, організацій і органів, яка діє на початок бюджетного року, а також фінансування заходів щодо соціального захисту населення та інших заходів, що не належать до видатків розвитку.

51. ВИДАТКИ РОЗВИТКУ – витрати бюджетів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансування капітальних вкладень виробничого й невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови народного господарства; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

52. ВИТРАТИ БЮДЖЕТУ – видатки бюджету та кошти на погашення основної суми боргу.

53. ВІДКЛИЧНИЙ АКРЕДИТИВ – акредитив, який може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара.

54. ВКЛАДНИЙ (ДЕПОЗИТНИЙ) РАХУНОК – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк та під визначений процент (дохід) відповідно до умов договору.

55. ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ – система організації і здійснення контрольних заходів, спрямованих на власну фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання, діяльність інших суб'єктів господарювання, що перебувають в його власності або належать до сфери його управління, які б забезпечували цільове та ефективне використання бюджетних коштів, державного і комунального майна.

56. ГАРАНТ – державний орган, установа, підприємство чи особа, які у певний спосіб гарантують своєчасну сплату суми, що її має повернути боржник, і несуть за неї економічну, фінансову, матеріальну чи моральну відповідальність, компенсують збитки, що виникають.

57. ГАРАНТОВАНИЙ КРЕДИТ – кредит, який надається під гарантію банків, фірм або урядових органів.

58. ГОЛОВНІ РОЗПОРЯДНИКИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ – бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до статті 22 Бюджетного кодексу отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

59. ГОТІВКА (ГОТІВКОВІ КОШТИ) – грошові знаки національної валюти України – банкноти й монети, у тому числі обігові, пам'ятні та ювілейні монети, які є дійсними платіжними засобами.

60. ГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ – платежі готівкою підприємств (підприємців) та фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

61. ГРОШІ – економічна категорія, яка означає специфічний товар, що виконує в суспільстві роль загального еквівалента в процесі обміну товарів.

62. ГРОШОВА ОДИНИЦЯ – встановлений у законодавчому порядку грошовий знак, один з елементів національної грошової системи.

63. ГРОШОВА СИСТЕМА – встановлена державою форма організації грошового обігу та емісії національних грошових знаків, що врегульована законодавством.

64. ГРОШОВИЙ ОБІГ – рух грошей у процесі виробництва, розподілу й обміну суспільного продукту й перерозподілу національного доходу.

65. ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу.

66. ДЕРЖАВНИЙ АБО МУНІЦИПАЛЬНИЙ КРЕДИТ – це врегульовані фінансово-правовими нормами відносини у сфері діяльності

держави або органів місцевого самоврядування, спрямованої на отримання коштів у вигляді позики від юридичних і фізичних осіб, Інших держав, міжнародних організацій, та відносини щодо участі держави в міжнародних кредитних відносинах як кредитора.

67. ДЕРЖАВНИЙ БАНК – банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі.

68. ДЕРЖАВНИЙ БОРГ – загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору.

69. ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ – вид фінансової діяльності держави щодо перевірки застосування встановлених законодавством методів контрольної діяльності, законності та раціональності дій суб'єктів господарювання в процесі створення, розподілу та використання грошових фондів держави.

70. ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ФОНДИ – фонди, які створені відповідно до законодавства України і формуються за рахунок визначених ним внесків юридичних осіб незалежно від форм власності та внесків фізичних осіб.

71. ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ – перевищення видатків бюджету над його доходами.

72. ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФОНДИ КОШТІВ – грошові фонди підприємств, установ, організацій усіх форм власності, які створюються в різних галузях народного господарства.

73. ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ПРАВА – правові акти органів законодавчої й виконавчої влади і місцевого самоврядування, в яких містяться норми фінансового права.

74. ДОБРОВІЛЬНІ ПОЖЕРТВУВАННЯ – внески підприємств або фізичних осіб на загальносуспільні потреби, а також у неприбуткові організації, створені згідно із законодавством про об'єднання громадян.

75. ДОКУМЕНТУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЬНОГО ЗАХОДУ – формування масиву документально зафіксованої інформації констатувального та аналітичного характеру про організаційно-правову та фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання, де проводились контрольні заходи, який повинен забезпечувати розкриття теми контрольного заходу.

76. ДОТАЦІЯ БЮДЖЕТНА – безвідплатна, безповоротна допомога вищестоящого бюджету нижчестоящому, яка не має цільового характеру та видається у випадку перевищення видатків над доходами.

77. ДОТАЦІЯ ВИРІВНЮВАННЯ – міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який її отримує.

78. ДОХОДИ БЮДЖЕТУ – усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

79. ЕМІСІЯ – випуск в обіг грошей та цінних паперів.

80. ЕМІТЕНТ – держава, підприємство, установа, організація, які випускають в обіг грошові знаки, цінні папери, платіжно-розрахункові документи.

81. ЗАГАЛЬНИЙ ФОНД БЮДЖЕТУ – це фонд бюджету, який включає всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду; всі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету; фінансування загального фонду бюджету.

82. ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, здійснюється за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником чи уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

83. ЗАКОН ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ – закон, який затверджує повноваження органам державної влади здійснювати виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду.

84. ЗАКОНОДАВСТВО З ФІНАНСОВИХ ПИТАНЬ – сукупність чинних на будь-який момент контрольного періоду законів та інших нормативно-правових актів держави, якими регулюються процеси утворення, розподілу та використання фінансових ресурсів держави, а також грошові, кредитні й товарообмінні відносини. Основними видами фінансових ресурсів є: прибуток; амортизаційні відрахування; податки й збори з підприємств, установ і організацій та з населення; відрахування на соціальні потреби; доходи від зовнішньоекономічної діяльності; виручка від реалізації безхазяйного та наявного в надлишках майна; надходження від продажу державних запасів і резервів; надходження від здавання в оренду об'єктів нерухомості, земельних ділянок, устаткування, транспортних засобів; надходження в погашення кредитів, наданих раніше іншим країнам; одержання кредитів і гуманітарної допомоги з-за кордону; надлишок обігових коштів.

85. ЗАЛИШОК БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ – обсяг коштів на рахунках відповідного бюджету та розпорядників коштів цього бюджету на кінець дня.

86. ЗАПОЗИЧЕННЯ – операції, пов'язані з отриманням бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, в результаті яких виникають зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування перед кредиторами.

87. ЗБИТКИ – незаконні грошові або матеріальні витрати, проведені кредитором - об'єктом ревізії (перевірки), втрата або пошкодження його майна, а також не одержані кредитором доходи, які він одержав би, якби зобов'язання були виконані боржником у межах терміну позовної давності.

88. ЗУСТРІЧНА ПЕРЕВІРКА – метод документального підтвердження на підприємстві, в установі чи організації, що мали договірні взаємовідносини з об'єктом контролю, на прохання контрольного чи правоохоронного органу виду, обсягу і якості операцій та розрахунків, що здійснювалися між ними, для з'ясування їх реальності (повноти відображення в обліку об'єкта контролю).

89. ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ – складання опису майна (інвентарю) підприємства, установи, організації; періодична перевірка наявності товарно-матеріальних та грошових цінностей, що перебувають на балансі підприємства, установи, організації на певну дату, стану їх зберігання, правильності ведення складського господарства й реальності даних обліку.

90. ІНВЕНТАРНИЙ ОПИС – детальний опис майна підприємства, установи, організації із вказівкою кількості та якості предметів і зазначенням їх оцінки.

91. ІНІЦІАТОР КОНТРОЛЬНОГО ЗАХОДУ – Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади щодо контрольного заходу, який здійснюється міністерством, іншим центральним органом виконавчої влади; керівник міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади щодо контрольного заходу, який здійснюється самостійним контрольно-ревізійним підрозділом або іншим їх підрозділом (особою).

92. ІНОЗЕМНА ВАЛЮТА – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України.

93. ІНСПЕКЦІЯ – це перевірка стану фінансів підприємств на місцях, що періодично здійснюється суб'єктами - представниками держави в цілому чи її окремих органів.

94. КАЗНАЧЕЙСЬКЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України.

95. КОЕФІЦІЄНТ ВИРІВНЮВАННЯ – коефіцієнт, що застосовується при розрахунку обсягу дотації вирівнювання та коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів, з метою зміцнення доходної бази бюджетів місцевого самоврядування.

96. КОНТРОЛЬНИЙ ЗАХІД – сукупність способів і методичних прийомів фінансового контролю, які застосовуються суб'єктами державного

фінансового контролю в межах повноважень, визначених Конституцією України та іншими актами законодавства, що регулюють їх діяльність, і спрямовані на повний комплекс (систему) або окремі процеси (етапи) фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна.

97. КОНТРОЛЮЮЧИЙ ОРГАН У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ – державний орган, який у межах своєї компетенції, визначеної законодавством. Здійснює контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) та погашенням податкових зобов'язань чи податкового боргу.

98. КООПЕРАТИВНИЙ БАНК – банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності.

99. КОРЕСПОНДЕНТСЬКИЙ РАХУНОК – рахунок, що відкривається одним банком іншому банку для здійснення міжбанківських переказів на підставі відповідного договору в порядку, що визначається Національним банком України відповідно до законодавства.

100. КОШТОРИС БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ – основний плановий документ, який надає повноваження бюджетній установі стосовно одержання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень.

101. КОШТОРИСНО-БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ – порядок виділення бюджетних коштів установам, що перебувають на бюджетному фінансуванні, на основі фінансових планів – кошторисів – з метою здійснення ними основної діяльності.

102. КРЕДИТ ОВЕРНАЙТ – кредит, який наданий банку Національним банком за оголошеною процентною ставкою через постійно діючу лінію рефінансування строком на 1 робочий день.

103. КРЕДИТУВАННЯ ЗА ВИРАХУВАННЯМ ПОГАШЕННЯ – операції, пов'язані з наданням коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, в результаті яких з'являються зобов'язання перед бюджетом, та операції, пов'язані з поверненням цих коштів до бюджету.

104. МАТЕРІАЛИ КОНТРОЛЬНОГО ЗАХОДУ – сформована група документів, складених за результатами контрольного заходу та інформація про вжиті за його підсумками заходи суб'єктом господарювання, у якого вони проводилися, та (або) відповідним міністерством, іншим центральним органом виконавчої влади.

105. МЕТОД ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ – це органічна система прийомів і способів безперервного правового впливу на поведінку учасників фінансових відносин, на характер взаємозв'язків між ними.

106. МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

107. МІСЦЕВИЙ ФІНАНСОВИЙ ОРГАН – установа, що відповідно законодавства України організує та здійснює функції по складанню, виконанню місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету.

108. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування.

109. НАДХОДЖЕННЯ ДО БЮДЖЕТУ – доход бюджету та кошти, залучені в результаті взяття боргових зобов'язань органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування.

110. НАУКА ФІНАНСОВОГО ПРАВА – внутрішньо цілісна система узагальнених специфічних знань про фінансове право і фінансову діяльність держави й закономірності розвитку цих знань.

111. ОБ'ЄКТ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН – фонди коштів, які формуються, розподіляються й використовуються внаслідок реалізації суб'єктивних прав фінансово-кредитних органів і юридичних обов'язків іншої сторони фінансових правовідносин.

112. ОБСЛУГОВУВАННЯ БОРГУ – погашення основної суми кредиту та виплата відсотків за нього відповідно до графіка, узгодженого кредитором і позичальником.

113. ОБСТЕЖЕННЯ – метод фінансового контролю, який охоплює окремі сторони діяльності підприємств, установ, організацій, але на відміну від перевірки проводиться по значно ширшому колу показників і виявляє фінансовий стан господарюючих суб'єктів, перспективи їх розвитку, необхідність реорганізації чи переорієнтації виробництва.

114. ОРГАНИ СТЯГНЕННЯ – податкові, митні та інші державні органи, яким відповідно до закону надано право стягнення до бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших надходжень.

115. ПЕРЕВІРКА – обстеження і вивчення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій чи їх підрозділів.

116. ПЛАНОВІ КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ – контрольні заходи, що включені до відповідних планів контрольних заходів суб'єктів державного фінансового контролю

117. ПЛАНУВАННЯ – послідовний процес, який включає в себе систему дій, спрямованих на якісне формування, розгляд, погодження та затвердження планів контрольних заходів.

118. ПЛАНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ – послідовний процес, який включає в себе систему дій,

спрямованих на якісне формування, розгляд, погодження та затвердження планів контрольних заходів.

119. ПЛАТІЖ – погашення зобов'язання, що виникло в поточному або попередніх бюджетних періодах.

120. ПОЗАПЛАНОВІ КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ – контрольні заходи, що не включені до відповідних планів суб'єктів державного фінансового контролю і здійснюються в межах їх компетенції та повноважень за дорученням ініціаторів контрольних заходів і зверненням органів державної влади (в тому числі правоохоронних органів) та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання і громадян.

121. ПРОЕКТ БЮДЖЕТУ – проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про Державний бюджет або проекту рішення відповідної ради про місцевий бюджет.

122. ПРОФЦИТ БЮДЖЕТУ – перевищення доходів бюджету над його видатками.

123. ПУБЛІЧНІ ВИДАТКИ – врегульована нормами фінансового права система фінансово-правових відносин, які виникають, змінюються або припиняються у зв'язку з використанням фондів коштів держави, місцевого самоврядування для задоволення загальнодержавних і місцевих публічних інтересів.

124. РАХУНКОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ – постійно діючий вищий орган державного фінансово-економічного контролю, створений Верховною Радою України.

125. РЕВІЗІЯ – метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку та звітності, спосіб документального розкриття недоліків, розтрат, привласнень і крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань.

126. РЕЗУЛЬТАТИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ – результати діяльності суб'єктів державного фінансового контролю з виконання ними завдань щодо забезпечення цільового та ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна.

127. СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО ПРАВА – об'єктивно обумовлена внутрішня його побудова, об'єднання і розміщення фінансово-правових норм в певному взаємозв'язку й послідовності.

128. СПІЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ – контрольні заходи, які здійснюються одночасно декількома суб'єктами державного фінансового контролю і мають спільні або взаємопов'язані теми контрольних заходів.

129. СПОСТЕРЕЖЕННЯ – метод фінансового контролю, який зводиться переважно до загального ознайомлення із станом фінансової діяльності бюджетної установи, підприємства, відомства.

130. СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ – юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, їх відокремлені підрозділи, які не мають статусу юридичної особи, фізичні особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які є суб'єктами підприємницької діяльності, а також постійні представництва нерезидентів, через які повністю чи частково здійснюється підприємницька діяльність, якщо такі суб'єкти беруть участь у формуванні, розподілі, володінні, використанні та відчуженні активів, що належать державі, а також використовують кошти, що залишилися у зв'язку з наданими пільгами за платежами до бюджетів чи державних цільових фондів та кредитів, отриманих під гарантії Кабінету Міністрів України, за винятком розташованих на території України іноземних дипломатичних представництв, консульських установ, представництв міжнародних організацій, а також представництв нерезидентів, які не провадять підприємницької діяльності.

131. СУБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ – міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, які наділені повноваженнями на здійснення фінансового контролю, їх самостійні контрольно-ревізійні підрозділи, які наділені такими повноваженнями.

132. СУБВЕНЦІЇ – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

133. СУБ'ЄКТ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН – юридична чи фізична особа, яка на підставі правових норм може бути учасником фінансових правовідносин.

134. СУБ'ЄКТ ФІНАНСОВОГО ПРАВА – особа, учасник фінансових відносин, яка за своїми особливостями може бути носієм суб'єктивних прав і обов'язків.

135. СУБСИДІЯ – грошова допомога, що надається державою за рахунок коштів бюджету, а також спеціальних фондів юридичним особам, місцевим державним органам, іншим державам.

136. ТЕМА КОНТРОЛЬНОГО ЗАХОДУ – визначений суб'єктом державного фінансового контролю зміст конкретного контрольного заходу.

137. ТРАНСФЕРТИ – кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

138. ФІНАНСИ ДЕРЖАВНІ – система грошових відносин, яка виникає разом з державою і нерозривно пов'язана з її існуванням.

139. ФІНАНСОВА ДИСЦИПЛІНА – стан дотримання органами державної влади й місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання

всіх форм власності, об'єднаннями громадян, посадовими особами, громадянами України та іноземними громадянами визначених законодавством та нормативно-правовими актами фінансово-правових норм.

140. ФІНАНСОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО – система усіх упорядкованих відповідним чином фінансово-правових актів, що регулюють фінансові відносини в державі.

141. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА – система державних заходів, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і використання державою для реалізації її функцій.

142. ФІНАНСОВЕ ПРАВО – самостійна галузь публічного права, що регулює суспільні відносини в сфері мобілізації, розподілу й використання централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів держави з метою забезпечення виконання нею своїх завдань і функцій.

143. ФІНАНСОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ – дія або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання всіх форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземних громадян, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм.

144. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ – 1) цілеспрямована діяльність законодавчих і виконавчих органів публічної влади і недержавних організацій, спрямована на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності в ході мобілізації, розподілу й використання коштів централізованих і децентралізованих грошових фондів держави з метою найефективнішого соціально-економічного розвитку усіх суб'єктів фінансових правовідносин; 2) спостереження фактичного стану показників фінансової діяльності суб'єктів фінансових правовідносин у порівнянні із заданими показниками.

145. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ВІДОМЧИЙ – контроль міністерств, інших органів державного управління за діяльністю підвідомчих підприємств, установ, організацій.

146. ФІНАНСОВИЙ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ – фінансовий контроль, що здійснюється на конкретних підприємствах, в установах і організаціях їх керівниками та функціональними структурними підрозділами.

147. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ – сукупність усіх цільових фондів грошових коштів держави, необхідних для її функціонування.

148. ФІНАНСОВО-ПРАВОВА НОРМА – загальнообов'язкові приписи компетентних державних органів з приводу мобілізації, розподілу і використання централізованих та децентралізованих фондів, які виражені в категоричній формі й забезпечені примусовою силою держави.

149. ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АКТИ – це належним чином прийняті органами державної влади та місцевого самоврядування відповідні рішення з питань фінансової діяльності, що віднесені до їх компетенції та мають юридичні наслідки.

150. ЮРИДИЧНИЙ ВЧИНОК – правомірна дія, з якою фінансово-правова норма пов'язує юридичні наслідки в силу самого факту вольової дії.

151. ЮРИДИЧНИЙ ОBOB'ЯЗОК У ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ – приписана зобов'язаному суб'єкту і забезпечена можливістю державного примусу міра необхідної поведінки, якої повинен дотримуватися цей суб'єкт.

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

1. АБІОТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – неживе фізичне оточення живих організмів (сонячне світло, тепло, повітря, вода тощо).

2. АБІОТИЧНИЙ ФАКТОР – умови неживої природи, її компоненти і властивості, які прямо чи опосередковано впливають на життєдіяльність організмів та їхні угруповання (температура, атмосферний тиск, рельєф, освітленість, вологість, рівень радіації тощо).

3. АБЛЯЦІЯ – зменшення маси льодовиків або снігового покриву, яке відбувається в результаті танення і випаровування, зумовлених в основному кліматичними чинниками.

4. АВАРІЯ ЕКОЛОГІЧНА – велике пошкодження промислових, транспортних, побутових, та інших об'єктів, у результаті яких відбувається викид у навколишнє середовище шкідливих речовин в таких кількостях, що створюється реальна загроза населенню і довкіллю.

5. АВАРІЯ НА ЧАЕС – 26 квітня 1986р. на четвертому енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції сталася аварія. Утворився вогняний смерч, який захопив радіоактивні речовини (радіонукліди) і викинув їх в атмосферу. Аварія на ЧАЕС – найбільша техногенна катастрофа за всю історію людства.

6. АВТОТРОФИ – організми, які продукують органічні речовини із неорганічних з'єднань (вода, ґрунт, повітря) в результаті фотосинтезу. До них належать усі наземні і водні рослини і деякі групи водних та ґрунтових бактерій.

7. АДАПТАЦІЯ – це процес пристосування до умов середовища.

8. АДСОРБЦІЯ – поглинання речовин з розчину або газоподібного середовища поверхневим шаром твердого тіла (адсорбенту) або рідини. Відіграє важливу роль в біологічних процесах і широко застосовується в промисловості для очищення забруднених водних розчинів і газодимових викидів.

9. АЕРОЗОЛІ – тверді, або рідкі часточки (дим, туман), що перебувають у завислому стані в будь – якому газовому середовищі.

10. АНТИБІОТИКИ – біологічно активні речовини, які виробляються мікроорганізмами, вищими рослинами та тканинами тварин. Отримують антибіотики синтетичним шляхом (пеніцилін, стрептоміцин та інші) і застосовують як антибактеріальні препарати в медицині і сільському господарстві.

11. БАКТЕРІЇ – група мікроскопічних одноклітинних мікроорганізмів, які мають кліткову стінку, але ядро відсутнє. Вони відіграють важливу роль у самоочищенні природного середовища. В той же час деякі з них є збудниками хвороб людини, тварин, рослин (тиф, холера, туберкульоз та інші.).

12. БАКТЕОРОЛОГІЧНА ЗБРОЯ – спеціальні боєприпаси (міни, снаряди, бомби), насичені бактеорологічними засобами, здатними

спричинити масові захворювання людей, рослин і тварин. До цього часу використання бakteорологічної зброї заборонено.

13. БАЛЬНЕОЛОГІЯ – розділ курортології, що вивчає фізико-хімічні властивості мінеральних вод і грязей та методи використання їх з лікувально-профілактичною метою.

14. БАРОМЕТР – прилад для вимірювання атмосферного тиску.

15. БАТИСКАФ – (від грец. бати – глибокий і скаф. – човен) – автономний самохідний апарат для дослідження морів та океанів на значних глибинах.

16. БЕНТОС – сукупність організмів, що населяють дно океанічних, морських та прісноводних водойм.

17. БІОГЕНЕЗ – процес утворення органічних речовин живими організмами.

18. БІОЛОГІЧНИЙ ГОДИННИК – властивість живих організмів орієнтуватися в часі.

19. БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК – велика ділянка суходолу чи моря, територія, на якій відбувається постійне спостереження й контроль за антропогенними змінами за допомогою приладів.

20. ВАЛ ПРОТИЕРОЗІЙНИЙ – агротехнічна споруда, яка влаштовується на схилах для захисту ґрунту від водної ерозії.

21. ВАПНЯКИ – гірські породи, що утворюються в результаті поступового нагромадження на дні морів черепашок молюсків і найпростіших організмів, скелетних утворень морських лілій, відмирання водоростей, хімічних процесів у мілководній частині моря.

22. ВИВІТРЮВАННЯ – руйнування гірських порід під впливом коливання температури повітря, хімічної дії води, кисню, вуглекислоти та різних органічних речовин, що утворюються в процесі життєдіяльності рослин і тварин або при їх відмиранні і розкладанні. Руйнування порід поділяють на три види: фізичне, хімічне та органічне (біологічне).

23. ВИПАРОВУВАННЯ – надходження в атмосферу водяної пари з поверхні води, снігу, льоду, ґрунту, рослинності.

24. ВИХЛОПНІ ГАЗИ – продукти згорання пального в двигунах внутрішнього згорання: вуглекислий газ, чадний газ, вуглеводні, важкі метали. Вони є основні забруднювачі навколишнього середовища.

25. ВИЧЕРПНІ РЕСУРСИ – види природних ресурсів переважно мінерального походження (нафта, газ, вугілля, руда), запаси яких не відновлюються, під впливом людської діяльності постійно зменшуються, і це приводить до їх повного виснаження.

26. ВОЛОГІСТЬ ПОВІТРЯ – кількісний показник вмісту водяної пари у повітрі. Розрізняють відносну вологість – як відношення водяної пари у повітрі, що міститься в одиниці об'єму повітря, до максимально можливої, %. Абсолютна вологість – маса водяної пари, г/м³.

27. ГЕЙЗЕР – джерело, яке періодично викидає гарячу воду й пару у вигляді фонтана. Розповсюджені в зонах поширення вулканів (Ісландія, Камчатка). Термальні води використовують для опалення будівель і роботи енергетичних установок.

28. ГЕОГРАФІЧНА ЗОНА – велика територія фізико-географічного поясу з особливим характером фізико-морфологічних процесів, особливими типами клімату, рослинності, ґрунту та тваринного світу. В Україні розрізняють зону мішаних лісів, лісостепову зону, зону степу, зону Карпатських гір і зону Кримських гір.

29. ГЕОЕКОЛОГІЯ – розділ екології, який вивчає закони взаємодії літосфери і біосфери, в тому числі роль геологічних процесів у функціонуванні екосистеми.

30. ПЛЕЯ – зона екваторіальних тропічних лісів, яка є одним з основних постачальників кисню на планеті.

31. ГЛОБАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ – розділ екології, який вивчає глобальні екологічні проблеми. До них відносять: глобальні зміни клімату, деградація ґрунтів, зменшення площ лісів, руйнування озонового шару, парниковий ефект і т.н.

32. ГЛОБАЛЬНЕ ЗАБРУДНЕННЯ – забруднення, дія якого проявляється далеко за межами місця викидів забруднювачів.

33. ГРАД – атмосферні опади у вигляді часточок льоду неправильної форми розміром від 3 до 50 мм. Здебільшого випадає в жарку літню пору і спричиняє пошкодження рослин.

34. ДАМБА – гідротехнічна споруда у вигляді насипу для захисту території від паводків, для огорожування штучних водоймищ і водостоків, для направленої відхилення потоку води.

35. ДАМПІНГ – скидання, захоронення відходів в океанах і морях.

36. ДЕМЕКОЛОГІЯ – розділ екології, який вивчає вплив середовища на коливання чисельності різних видів.

37. ДЖЕРЕЛО ЗАБРУДНЕННЯ – 1) місце викиду забруднюючої речовини; 2) господарський або природний об'єкт, який виробляє забруднюючу речовину; 3) регіон, звідки надходить забруднююча речовина; 4) позарегіональний фон забруднення, накопиченого в середовищі.

38. ДРЕНАЖ – штучний стік води для осушення.

39. ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА – оцінка екологічної ефективності запропонованих варіантів, рішень будь-якого виду діяльності на відповідність існуючим екологічним нормативам. Здійснюється на принципах обов'язковості її проведення і наукової обґрунтованості.

40. ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА – аварія на підприємствах чи інших об'єктах, що спричинює гостро негативні, несприятливі зміни середовища та призводить до масової загибелі живих організмів і матеріальних збитків.

41. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ – проблеми, що виникли у зв'язку з втручанням людини в природні процеси і призводять до порушення рівноваги природних комплексів.

42. ЕКОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ – це фактори середовища, які впливають на живий організм. Екологічні фактори поділяють на абіотичні – (явища неживої природи: світло, вологість, вітер, повітря, температура, тиск тощо); біотичні – (сукупність факторів органічного світу, рослинний, тваринний світ, вплив людини); антропогенні – (форми діяльності людського суспільства, які призводять до зміни у природі, середовищі життя інших видів чи безпосередньо позначаються на житті самої людини).

43. ЕКОЛОГІЯ – наука про взаємовідносини людини, тварин, рослин і мікроорганізмів між собою і навколишнім середовищем. Вперше цей термін запропонував німецький біолог Е.Геккель у 1866р. У зв'язку з посиленням негативного впливу діяльності людини на біосферу істотно зросло практичне значення екології, відбулася екологізація багатьох природничих наук, досягла необхідного рівня екологічна освіта.

44. ЕКОЛОГІЯ ЛЮДИНИ – наука, яка вивчає закономірності взаємовідносин людини з навколишнім середовищем, питання розвитку народонаселення, вдосконалення фізичних і психічних можливостей людини.

45. ЕКОПОЛІС – міське поселення, яке сплановане і функціонує в гармонії з навколишнім середовищем.

46. ЕПІДЕМІЯ – масове поширення будь-якої інфекційної хвороби людей на певній території.

47. ЕПІФІТИ – рослини, що живуть на інших рослинах, використовуючи їх лише як місце прикріплення. Мають пристосування для отримання поживних речовин і води з довкілля. Поширені по всій земній кулі, особливо в тропічних лісах.

48. ЕРОДОВАНІ ЗЕМЛІ – землі, що зазнали водної, вітрової або інших видів ерозії.

49. ЕРОЗІЯ ҐРУНТУ – процес руйнування верхнього родючого шару ґрунту талими та дощовими водами або вітровими потоками. Розрізняють ще антропогенну ерозію, яка спричиняється нераціональною господарською діяльністю людини.

50. ЕСТУАРІЙ (від лат. «естуаріум» – гирло, що затоплюється) – широка, лійкоподібна затока, яка утворилася внаслідок затоплення морем гирла річки.

51. ЕУКАРІОТИ – організми, клітини яких містять сформовані ядра. До них належать усі вищі тварини, рослини, одноклітинні водорості, гриби і найпростіші.

52. ЕФЕМЕРИ – однорічні трав'янисті рослини з дуже коротким життєвим циклом, який завершується утворенням насіння через 3-4 тижні після початку вегетації.

53. ЄГЕР – фахівець-мисливець, який контролює додержання правил полювання і доглядає за тваринами у заповідниках і лісництвах.

54. ЄМНІСТЬ ЛАНДШАФТУ ЕКОЛОГІЧНА – здатність ландшафту забезпечити нормальну життєдіяльність певної кількості організмів або витримати стале антропогенне навантаження без негативних наслідків.

55. ЄРИК – вузька протока, що з'єднує річку з озером чи лиманом, чи озеро з озером.

56. ЄРНИК – низькорослі полярні або високогірні зарості карликової берези.

57. ЖЕРТВА ЕКОЛОГІЧНА – особина, яка гине чи деградує під впливом несприятливих екологічних факторів.

58. ЖИВИЦЯ – в'язка смола, світло-жовтого кольору, що виділяється, в разі підсочування або пошкодження стовбурів дерев хвойних порід. Сировина для виробництва скипидару і каніфолі.

59. ЖИВЛЕННЯ – сукупність процесів, які включають надходження в організм харчових речовин. Живлення є складовою частиною обміну речовин. Завдяки живленню організми отримують різні хімічні сполуки, які використовуються для росту, життєдіяльності і відтворення.

60. ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРИ – утворення і занесення в повітря фізичних агентів, хімічних речовин, пилу або мікроорганізмів, які несприятливо впливають на середовище життя. До найпоширеніших токсичних речовин, які потрапляють в атмосферу відносяться: оксид вуглецю CO, діоксид сірки SO₂, оксид азоту NO₂, пил та деякі вуглеводні. Трансформація цих речовин призводить до випадання кислотних дощів, утворення смогів. Фреони, що потрапляють в атмосферу, руйнують озоновий шар, спричиняючи глобальне потепління.

61. ЗАБРУДНЕННЯ ВОД СВІТОВОГО ОКЕАНУ – надходження у Світовий океан забрудників у кількості, що перевищує здатність морського середовища до самоочищення. Внаслідок нагромадження забрудників порушуються природні процеси у Світовому океані, погіршується якість води, це призводить до негативних наслідків для живих організмів, створює небезпеку для здо-

ров'я людини. Особливе занепокоєння викликає забруднення нафтопродуктами, що спричинюється добуванням нафти з морського дна і її транспортуванням.

62. ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТУ – засмічення чи виникнення в ґрунті не характерних для нього фізичних, хімічних чи біологічних речовин, концентрація яких перевищує середній багаторічний рівень. Забруднення ґрунту значно знижує родючість, спричинює нагромадження забрудників у рослинах, з яких вони потрапляють в організм людини.

63. ЗАГАЗОВАНІСТЬ – наявність у повітрі шкідливих або вибухонебезпечних газоподібних речовин у концентраціях, що перевищують граничну допустиму.

64. ЗАКАЗНИК – це природна територія, на якій охороняють і відтворюють природні комплекси або їх компоненти. Залежно від мети і режиму охорони бувають лісові, зоологічні, гідрологічні, геологічні, ландшафтні.

65. ЗАЛІСНЕННЯ – процес поновлення лісу чи створення нових лісових екосистем.

66. ЗАМОР – масова загибель водяних організмів в результаті різкого зниження концентрації розчиненого у воді кисню нижче межі адаптації (нижче 3-4мл/л). Замор буває літом при жаркій погоді, невеликій глибині водоймища і відсут-

ності вітру, взимку – під час льодоставу і відлизи.

67. ЗАПОВІДНИК – територія, виділена з метою збереження у природному стані типових або унікальних природних комплексів, вивчення природних процесів та явищ, наукових основ охорони природи.

68. ЗАСОЛЕННЯ ҐРУНТІВ – процес нагромадження у ґрунті розчинних солей, переважно хлоридів і сульфатів натрію і магнію.

69. ЗАСУХА – тривала (багатоденна, багаторічна) суха погода з підвищеною у порівнянні із середніми багаторічними значеннями температури повітря при повній відсутності опадів або незначною їх кількістю.

70. ЗАТОР – накопичення крижин під час льодоходу на річках, мілинах. Нерідко призводить до неврожаю, загибелі худоби та різкого зменшення чисельності живих організмів.

71. ЗАХИСНА СМУГА – вузькі лісові насадження вздовж доріг і магістралей, які влаштовують для захисту цих об'єктів від снігових, піщаних і пилових заносів, покращення екологічного стану та естетичних функцій.

72. ЗАХОРОНЕННЯ ВІДХОДІВ – розміщення відходів, які не підлягають подальшому використанню, в спеціально відведених місцях з метою запобігання потрапляння забруднюючих речовин в навколишнє середовище.

73. ЗЕЛЕНА КНИГА – зведення відомостей про рідкісні, зникаючі і типові рослинні угруповання, які потребують особливої охорони. В 1997р. в Україні вперше у світі видана «Зелена книга України».

74. ЗЕЛЕНИЙ ПАТРУЛЬ – громадська форма охорони рослинного світу. Зелений патруль організовується при школах, навчальних закладах, організаціях товариства охорони природи, і бере активну участь в озелененні територій, боротьбі з ерозією ґрунтів і т. ін.

75. «ЗЕЛЕНІ» – представники політичних течій, що виступають за збереження навколишнього природного середовища (за чистоту атмосфери, води, проти загрози ядерної війни і т.ін.).

76. ЗЕМЛЕТРУС – коливання земної поверхні і підземні поштовхи, які виникають внаслідок раптових зміщень та розривів у глибині земної кори або у верхній частині мантиї.

77. ЗОЛА – неспалимий залишок у вигляді пилу, що утворюється з мінеральних домішок палива при повному його спалюванні. Використовують як наповнювач деяких видів бетонів, як добриво і т. ін.

78. ЗОНА АКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ – територія, в межах якої в результаті розсіювання шкідливих речовин відбувається забруднення навколишнього середовища.

79. ЗОНА ЕКОЛОГІЧНОГО РИЗИКУ – ділянки на поверхні суходолу та акваторії Світового океану, де людська діяльність може створити небезпечну екологічну ситуацію. До них відносять зони підводного видобування нафти на морському шельфі, небезпечні для проходження танкерів ділянки моря, що можуть спричинити аварії суден з виливанням нафти і т.ін.

80. ЗОНА ЕКОЛОГІЧНОГО ЛИХА – території, де в результаті господарської або іншої діяльності відбулися глибокі незворотні зміни навколишнього природного середовища, які спричинили істотне погіршення здоров'я населення, порушення природної рівноваги, руйнування природних екологічних систем, деградацію флори і фауни.

81. ЗОНА НАДЗВИЧАЙНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ – територія, де в результаті господарської і іншої діяльності відбуваються негативні зміни в навколишньому природному середовищі, які загрожують здоров'ю населення, стану природних екологічних систем.

82. ЗОНА ПІДТОПЛЕННЯ – територія, в межах якої підвищується рівень підземних вод до господарських неприпустимих позначок. Різко погіршуються умови існування живих організмів, створюються перешкоди для будівництва, транспорту і т.ін.

83. ЗОНА САНІТАРНОЇ ОХОРОНИ – район водозабору або іншого джерела водопостачання, де встановлюється особливий режим охорони вод від забруднення.

84. ЗООБЕНТОС – сукупність тварин, що мешкають на дні морських і прісних водойм, куди не проникає сонячне світло (наприклад, придонні двостулкові та членистоногі молюски).

85. ЗООПАРК – культурно-освітня науково-дослідна установа, де утримуються і експонуються дикі та свійські тварини. Основне завдання поширення ідей охорони природи.

86. ЗРОШУВАННЯ – штучне зволоження ґрунтів з метою підвищення їх родючості.

87. ЗЯБ – літньо-осіння оранка ґрунтів під весняні (ярові) сільськогосподарські культури. Застосовують з метою знищення бур'янів, накопичення вологи, шкідників і збудників хвороб.

88. ІЗОЛІНІЯ – лінія на географічних картах, планах, яка сполучає точки з однаковими значеннями певної величини. Ізобари – лінії, які з'єднують точки з однаковими величинами тиску. Ізобати – лінії, з однаковими глибинами. Ізотерми – лінії, з однаковими показниками

температури. Ізогаліни – лінії, з однаковими показниками солоності води. Ізоленси – лінії, з однаковими показниками щільності повітря.

89. ІЗОЛЮВАННЯ ВІДХОДІВ – зберігання відходів таким чином, щоб ефективно запобігти їх розповсюдженню в навколишньому середовищі.

90. ІЗОТОПИ – хімічні елементи, атоми яких мають в ядрах різну кількість нейтронів і однакове число протонів. Вони відрізняються за масою, мають однакові хімічні властивості і займають одне й те саме місце в періодичній

системі елементів. Вони існують в природі і можуть бути отримані штучним шляхом в ядерних реакторах. Відомо понад 1000 радіоактивних ізотопів.

91. ІЛЬМЕНЬ – невеликі озера, що часто є залишками колишнього русла річки, або розміщені в межах дельт великих річок.

92. ІМЛА – втрата повітрям прозорості біля земної поверхні, пов'язане із забрудненням нижніх шарів атмосфери пилом і продуктами згорання над містами, є наслідком лісових пожеж і пилових бур.

93. ІМУНІТЕТ – несприйнятливність організму до захворювань, дії шкідників або хімічних речовин. Розрізняють природний і набутий імунітети. Прояв імунітету є однією із захисних властивостей організму, що допомагає йому зберігати функції життєдіяльності.

94. ІНДЕКС ЗАБРУДНЕННЯ – якісна і кількісна характеристика забруднювального фактора – речовини, випромінювання, загазованості і т. ін. Включає поняття кількості забрудника в довкіллі, ступінь його впливу на певні об'єкти забруднення.

95. ІНІЙ – тонкий шар кристалів льоду, який утворюється з водяної пари повітря на ґрунті, траві, гілках дерев внаслідок охолодження до температур, нижчих нуля. Може утворюватися штучно і в природних умовах.

96. ІНСТИНКТ – складна вроджена реакція організму тварин або людини, яка проявляється тільки в певних ситуаціях і періодах життя. І.П.Павлов довів, що інстинкти – це складні безумовні рефлекси нервової системи.

97. ІНТОКСИКАЦІЯ – отруєння організму, що може статися внаслідок контакту людини із токсичними речовинами, які потрапляють в організм через органи дихання, шкіру, травний канал. Токсичними для організму речовинами є

органічні розчинники, ефіри, аміно- та нітро-сполуки, хлор, феноли та ін.

98. ІНФЕКЦІЯ – проникнення в організм людини або тварини і розмноження в ньому хвороботворних мікроорганізмів. Інфекція завершується інфекційним захворюванням, яке передається від хворого організму до здорового.

99. ІНФРАЗВУК – нечутні людським вухом хвилі низької частоти (менше 16 коливань на секунду). Виникає при землетрусах, підземних та підводних вибухах, під час ураганів і бур.

100. ІНФРАСТРУКТУРА – сукупність галузей суспільного господарства по обслуговуванню матеріального виробництва і невиробничої сфери. До виробничої сфери входить обслуговування шляхів, житлових масивів, транспорту. Невиробнича сфера – це освіта, наука, культура, охорона здоров'я, туризм.

101. ІОНОСФЕРА – шари атмосфери, розташовані на висоті 50-80 км, насичені іонами, утвореними внаслідок впливу жорсткого сонячного випромінювання. Іоносфера впливає на поширення на Землі радіохвиль короткого діапазону, в ній зароджуються полярні сніва та магнітні бурі.

102. ІРИГАЦІЯ – штучне зрошування сільгоспугідь, один з видів меліорації ґрунтів. Надмірна іригація може бути причиною заболочування і засолення ґрунтів.

103. ІХТІОЛОГІЯ – розділ гідробіології, що вивчає біологію і екологію риб.

104. ЙОД – хімічний елемент. Застосовується в медицині і побуті, як сировина в хімічній промисловості. Можуть потрапляти в навколишнє середовище при випробуванні ядерної зброї, аваріях на ядерних реакторах. Потрапляючи в організм людини, ізотопи йоду шкідливо впливають на функції щитовидної залози, можуть спричинювати різноманітні порушення розвитку, утворення пухлин і т. ін.

105. КАНАЛІЗАЦІЯ – комплекс інженерних споруд і обладнання, які забезпечують збирання, відвід і очищення стічних вод, а також атмосферних опадів з території населених пунктів і промислових підприємств.

106. КАНЦЕРОГЕН – речовина, яка здатна за певних умов спричинити утворення злоякісної пухлини або сприяти її розвитку. Канцерогенну дію можуть спричинити і такі фізичні чинники, як ультрафіолетове, радіаційне та інші види опромінення.

107. КАРАНТИН – комплекс загальнодержавних або місцевих заходів з попередження проникнення і розповсюдження інфекційних захворювань та небажаних видів організмів на певних територіях.

108. КАР'ЄР – сукупність гірничих виробок, що утворюються в процесі видобування корисних копалин відкритим способом. Кар'єр здебільшого є джерелом забруднення довкілля пилом.

109. КАРСТ – утворення воронок, котлованів, провалля, природних пустот, в результаті дії природних вод на водорозчинні гірські породи – вапняки, гіпси, кам'яні солі.

110. КАТАКЛІЗМ – катастрофа, раптовий переворот.

111. КЕМПІНГ (від англ. camp – табір, стоянка) – база для автотуристів із самообслуговуванням.

112. КИСЛОТНІСТЬ – здатність водних розчинів і ґрунтів проявляти властивості кислот, які визначаються концентрацією іонів водню. Кислотність характеризується величиною водневого показника рН. Якщо рН = 7 – розчин нейтральний, при рН < 7 – кислий, рН > 7 – лужний.

113. КИСЛОТНІ ОПАДИ – атмосферні опади у вигляді дощу або снігу, підкислені розчиненими в них кисло- утворюючими з'єднаннями: окисами сірки (SO₂), азоту (NO₂), парами соляної кислоти (HCl) і ін. Кислотні опади підкислюють ґрунти і водойми, що негативно впливає на життєдіяльність організмів і може призвести до загибелі рослин і тварин.

114. КЛІФ – (від англ. кліфф – «скеля») – обрив морського берега, що утворюється від дії прибою.

115. КЛІМАТ – це багаторічний режим погоди, характерний для певної місцевості. Клімат залежить від географічної широти певної території, відстані від морів та океанів, характеру морських течій, висоти над рівнем моря, особливостей рельєфу.

116. КЛОНУВАННЯ – метод генної інженерії, за допомогою якого можливе отримання особин шляхом позастветового розмноження з однієї клітини живого організму.

117. КОНВЕКЦІЯ – переміщення тепла чи речовини потоками повітря, пари або рідини, яке виникає природним шляхом в неоднорідному середовищі.

118. КОНСУМЕНТИ – організми, які живляться готовими органічними речовинами, але не доводять їх розкладання до простих мінеральних складових. До консументів належать травоядні тварини і організми, які живляться тваринною їжею – хижаки, паразити.

119. КОРОЗІЯ – 1) самовільне руйнування об'єктів під впливом фізико-хімічних чинників зовнішнього середовища. Розрізняють хімічну та електрохімічну корозію; 2) руйнування живої тканини виразковими процесами або їдкими речовинами.

120. КОСМОПОЛІТИ – види рослин і тварин, які широко розповсюджені майже в усіх частинах Земної кулі (горобець, берегова ластівка, кропива і ін.).

121. КРАТЕР – чашоподібне заглиблення на вершині або на схилі вулкана, з якого викидаються гази, вулканічний попел, каміння, виливається на поверхню лава.

122. КРІОФІТИ – рослини, які пристосовані до існування в умовах з низькою температурою. Вони поширені у тундрі і високогір'ях.

123. КРИПТОФІТИ – багаторічні трав'яні рослини, у яких бруньки відновлення закладаються на коренях, цибулинах, клубнях і знаходяться під землею або під водою.

124. КСЕРОФІТИ – рослини, які ростуть в посушливих умовах, здатні переносити довготривалу атмосферну і ґрунтову засуху, залишаючись фізіологічно активними.

125. КУМУЛЯЦІЯ – нагромадження, зосередження, концентрування в організмі людини, тварин чи в навколишньому середовищі різних речовин (ліків, отрут, забрудників).

126. КЮРІ – позасистемна одиниця активності радіонуклідів. Названа на честь П.Кюрі, позначається Ки (1Ки = 3.7•10¹⁰ беккерелей).

127. ЛАВА – 1)магма, яка виливається на поверхню Землі з її надр під час виверження вулканів. При застиганні утворюються гірські породи; 2)підземна гірська виробка із забоєм великої довжини, в якому ведеться добування ко-рисних копалин.

128. ЛАВИНА – стрімкий потік маси, що швидко зростає і нагромаджується. Розрізняють снігові і кам'яні лавини. Снігові лавини утворюються на гірських схилах і, зсуваючись з вершини гори, захоплюють з собою нові порції снігу. Вони супроводжуються передлавиною повітряною ударною хвилею, яка має руйнівну дію. Кам'яні лавини мають такий самий механізм утворення, але складаються з гірського каміння.

129. ЛАГУНА – неглибока природна водойма, відокремлена від моря вузькою смугою або сполучена вузькою протокою. Характеризується надзвичайно високою біологічною продуктивністю, легко забруднюється.

130. ЛАНДШАФТ – природний територіальний комплекс, який характеризується єдністю літосферної основи, клімату і історії розвитку.

131. ЛАНДШАФТ АНТРОПОГЕННИЙ – географічний ландшафт, створений внаслідок цілеспрямованої діяльності людини. В результаті відбувається зміна природного ландшафту і екологічних компонентів.

132. ЛАНЦЮГИ ЖИВЛЕННЯ – харчові або трофічні групи видів рослин, тварин та мікроорганізмів, пов'язаних харчовими відносинами, внаслідок чого створюється певна послідовність передачі речовини і енергії від одних груп організмів до інших. Сформувалися у процесі історичного розвитку органічного світу.

133. ЛЕВАДА – заливні луки і вологі листяні ліси (із вільхи, тополі, верби, в'яза) з багатим травостоєм по долинах рівнинних річок.

134. ЛИМАН – мілководна затока, яка утворилася внаслідок затоплення морською водою гирла рівнинної річки або прибережних зон.

135. ЛИШАЙНИКИ – група нижчих рослин, які утворилися в результаті співжиття грибів і водоростей. Відіграють важливу роль в ґрунтоутворенні. Використовуються для отримання ароматичних речовин і антибіотиків. Багато видів лишайників чутливі до забруднення повітря і застосовуються в якості біоіндикаторів.

136. ЛІАНИ – рослини. не здатні без опори зберігати вертикальне положення. Серед ліан є дерев'яністі і трав'яністі рослини, поширені переважно у вологих тропічних лісах (плющ, гліцинія та ін.).

137. ЛІКУВАЛЬНІ ГРЯЗІ – складні за мінеральним і біогенним складом речовини. Біля багатьох з них побудовані санаторії: Саки, Куяльник, Коблево і інші.

138. ЛІНІЇ ЕЛЕКТРОПЕРЕДАЧ (ЛЕП) – споруди з опор, дроту і трансформаторів для передачі електроенергії від електростанцій до споживачів. Істотно впливають на навколишнє середовище: теплове забруднення, електромагнітне випромінювання, забруднення озоном, нераціональне використання землі.

139. ЛІНІЙНА ЕРОЗІЯ ҐРУНТУ – водна ерозія ґрунту, яка супроводжується утворенням промоїн, рівчаків, балок. Основні методи боротьби з таким видом ерозії – створення лісосмуг, влаштування водозатримуючих споруд.

140. ЛІС – один з типів рослинності, утворений деревами одного чи декількох видів, які ростуть близько один від одного і утворюють зімкнуту крону.

141. ЛІСОВІДНОВЛЕННЯ – відновлення лісу на раніше залісненій території.

142. ЛІСОПАРК – лісний масив у населених пунктах, призначений для оздоровлення території, є місцем відпочинку людей.

143. ЛІТОРАЛЬ – зона морського дна, яка затоплюється під час припливів і осушується при відпливі. Ширина літоралі може складати від декількох метрів до декількох кілометрів.

144. ЛІТОСФЕРА (від грец. літос – «камінь» і сфера – «оболонка») – зовнішня оболонка Землі, що залягає над астеносферою. Тобто літосфера складається із земної кори і верхнього від астеносфери шару мантії.

145. ЛОКАЛІЗАЦІЯ РАДІОАКТИВНИХ ВІДХОДІВ – комплекс заходів по збору радіоактивних відходів на місці їх утворення і захоронення в інженерних спорудах, які гарантують неможливість проникнення радіоактивних речовин в навколишнє середовище.

146. ЛУКИ – тип рослинності, що характеризується переважанням трав'янистих багаторічних рослин. За місцеположенням луки розрізняють заплавні, що поширені в заплавах річок, материкові та гірські.

147. ЛЬОДОХІД – рух криги на річках за течією води чи під впливом вітру. Розрізняють осінній, зимовий та весняний льодостав. Чинить велику руйнівну дію на річкові споруди та береги, нищить рослинність.

148. МАГНІТНІ БУРІ – короткочасні зміни магнітного поля Землі під впливом потоків енергії спалахів. Магнітні бурі можуть мати істотний вплив на життєдіяльність організмів і самопочуття людини.

149. МЕЖЕНЬ – період найнижчого рівня води в річці.

150. МЕЗОСФЕРА – шар атмосфери, що розташований на висоті 50 – 80км над поверхнею Землі. Характеризується різким зниженням температури від 0 до -90°C.

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО»

1. АКУМУЛЯЦІЯ – нагромадження в живих організмах речовин, що забруднюють середовище існування внаслідок засвоєння їх у процесі харчування і контакту із середовищем, а також процес накопичення на поверхні землі, на дні природних і штучних водних басейнів продуктів ерозії та абразії, води, солей і різноманітних забруднювачів.

2. АМПЛІТУДА ЕКОЛОГІЧНА – межі пристосованості виду або угруповання до умов середовища.

3. АНТРОПОГЕННЕ ЗАБРУДНЕННЯ – забруднення навколишнього середовища хімічними, фізичними або біологічними речовинами в результаті господарської діяльності людини.

4. АНТИЦИКЛОН – зона підвищеного атмосферного тиску діаметром від кількох сотень до тисяча кілометрів. Сприяє встановленню сухої, ясної погоди.

5. АРЕАЛ ЕКОЛОГІЧНИЙ – регіон, де певний вид може перебувати завдяки наявності оптимальних для нього умов незалежно від місця його розташування.

6. АРЕНАЛ – зона навколо вулкану, позбавлена рослинності.

7. АРЕОМЕТР – прилад для вимірювання густини рідини.

8. АРХІПЕЛАГ – (від грец.- старший, пелаг – море). Група островів, що лежать на невеликій відстані один від одного, мають однакове походження й подібну геологічну будову і розглядаються як єдине ціле.

9. АТМОСФЕРА ЗЕМЛІ – газова оболонка довкола Землі, основними компонентами якої є кисень – 20,9% і азот – 78,09%. Один відсоток становлять такі гази, як аргон, неон, гелій, вуглекислий газ та інші. Поділяється на тропосферу – до 18км від Землі; стратосферу – до 50км; мезосферу – до 85км. і іоносферу- 800км.

10. АТМОСФЕРНІ ОПАДИ – опади у вигляді крапель води, снігу або граду, джерелом яких є хмари. Опади утворюються в результаті конденсації водяної пари, що міститься у повітрі.

11. АТОМНА ЕНЕРГІЯ – енергія, що виділяється в результаті поділу ядер елементів, атомний номер яких більше 82, та радіоізотопами. Розпад ядер відбувається за рахунок перевищення сил відштовхування над силами притягання, що діють всередині ядра (протонами і нейтронами).

12. БАЗИС ЕРОЗІЇ – рівень річки, нижче якого водний потік не може поглибити своє річище.

13. БІОГЕОЦЕНОЗ – ділянка земної поверхні з відносно однорідною рослинністю, тваринним світом, кліматичними і ґрунтовими умовами.

14. БІОСФЕРА (сфера життя) – оболонка земної кулі, в якій зосереджені живі організми. Вони поширені у частині літосфери (до 4-5км глибини), в усій товщі гідросфери, у нижній частині атмосфери (до 30 км висоти).

15. ВАПНУВАННЯ ГРУНТІВ – внесення вапна або добрив з метою нейтралізації кислих (рН менше 6) ґрунтів для підвищення врожайності.

16. ВЕГЕТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД – період року, в який відбувається ріст і розвиток (вегетація) рослинності, час активної життєдіяльності рослин, в який проходить повний цикл розвитку.

17. ВИБУХ ДЕМОГРАФІЧНИЙ – різке збільшення чисельності населення на Землі, пов'язане з певними соціально-економічними і загальноекономічними умовами життя.

18. ВИБУХ ПОПУЛЯЦІЙНИЙ – різке багаторазове і відносно раптове збільшення чисельності особин будь-якого виду, пов'язане із зміною звичайних механізмів його регулювання.

19. ВИСНАЖЕННЯ ГРУНТУ – зниження родючості ґрунту в результаті неправильного застосування агротехнічних засобів.

20. ВИСОТНА ПОЯСНІСТЬ – основна закономірність вертикального розміщення рослинності, ґрунтів, живих організмів в горах у вигляді окремих поясів.

21. ВОЛОГІСТЬ ГРУНТУ – кількісна характеристика вмісту води в ґрунті. Розрізняють повну, загальну, капілярну, граничну польову, максимальну молекулярну.

22. ВУЛКАНІЗМ – сукупність явищ, що пов'язані з утворенням і переміщенням магми в надрах Землі та її виверженням на поверхню суші або дна морів у вигляді лави і газів.

23. ГЕОГРАФІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – частина земного природного оточення, з яким людське суспільство безпосередньо пов'язане своїм існуванням і виробничою діяльністю.

24. ГЕРБІЦИДИ – хімічні засоби боротьби з бур'янами в посівах і насадженнях культурних рослин. Можуть накопичуватись в рослинній і тваринній продукції. При застосуванні слід суворо дотримуватись інструкції щодо їх використання.

25. ГЕТЕРОТРОФИ – організми, які живляться готовими органічними речовинами. До них належать мікроорганізми, гриби, людина і тварини.

26. ГРУНТ – верхній родючий шар земної кори, утворений у результаті взаємодії ґрунтоутворюючих факторів: гірських порід, клімату, рослинності, тваринного світу, мікроорганізмів, рельєфу місцевості.

27. ГРЯЗЬОВІ ВУЛКАНИ – геологічні утворення, які викидають на поверхню землі рідку глину з уламками міцних гірських порід та горючі гази з водою іноді з нафтою. Зустрічаються переважно в нафтогазоносних областях.

28. ГУМУС – органічна, темного кольору, частина верхнього шару ґрунту, що утворюється внаслідок складних хімічних процесів.

29. ДЕГРАДАЦІЯ ГРУНТУ – поступове погіршення властивостей ґрунту в результаті дії природних чинників або господарської діяльності

людини. Супроводжується зменшенням вмісту гумусу, зниженням родючості та руйнуванням структури ґрунту.

30. ДЕЗИНФЕКЦІЯ – знезараження, знищення бактерій, які є збудниками інфекційних хвороб, фізичними, хімічними і біологічними засобами.

31. ДЕЛЬТА – низовинна ділянка суходолу в гирлі річки, розчленована мережею рукавів і проток. Часто характеризується високою біологічною продуктивністю.

32. ЗАСОЛЕННЯ ҐРУНТІВ – процес нагромадження у ґрунті розчинних солей, переважно хлоридів і сульфатів натрію і магнію.

33. ЗАСУХА – тривала (багатоденна, багаторічна) суха погода з підвищеною у порівнянні із середніми багаторічними значеннями температури повітря при повній відсутності опадів або незначною їх кількістю.

34. ЗАТОР – накопичення крижин під час льодоходу на річках, мілинах. Нерідко призводить до неврожаю, загибелі худоби та різкого зменшення чисельності живих організмів.

35. ЗАХИСНА СМУГА – вузькі лісові насадження вздовж доріг і магістралей, які влаштовують для захисту цих об'єктів від снігових, піщаних і пилових заносів, покращення екологічного стану та естетичних функцій.

36. ЗАХОРОНЕННЯ ВІДХОДІВ – розміщення відходів, які не підлягають подальшому використанню, в спеціально відведених місцях з метою запобігання потрапляння забруднюючих речовин в навколишнє середовище.

37. ЗЕЛЕНА КНИГА – зведення відомостей про рідкісні, зникаючі і типові рослинні угруповання, які потребують особливої охорони. В 1997р. в Україні вперше у світі видана «Зелена книга України».

38. ЗРОШУВАННЯ – штучне зволоження ґрунтів з метою підвищення їх родючості.

39. ЗЯБ – літньо-осіння оранка ґрунтів під весняні (ярові) сільськогосподарські культури. Застосовують з метою знищення бур'янів, накопичення вологи, шкідників і збудників хвороб.

40. ІЗОЛІНІЯ – лінія на географічних картах, планах, яка сполучає точки з однаковими значеннями певної величини. Ізобари – лінії, які з'єднують точки з однаковими величинами тиску. Ізобати – лінії, з однаковими глибинами. Ізотерми – лінії, з однаковими показниками температури. Ізогаліни – лінії, з однаковими показниками солоності води. Ізолени – лінії, з однаковими показниками щільності повітря.

41. МЕЛІОРАЦІЯ ҐРУНТІВ – поліпшення властивостей ґрунтів з метою підвищення їх родючості. Здійснюється шляхом штучного регулювання біохімічного та фізико-хімічного режимів ґрунту за допомогою осушення, зрошення та інших заходів.

42. МІНЕРАЛЬНІ ВОДИ – води, які мають лікувальні властивості. Ці властивості зумовлені наявністю у воді в певній кількості заліза, миш'яку,

радію, бром, йод, вуглекислоту, радон та ін., які рідко в необхідних нормах містяться у звичайних (питних) підземних водах.

43. МІНЕРАЛЬНІ РЕСУРСИ – кількість різних видів корисних копалин у певному регіоні, які придатні і доступні для промислового використання.

44. МОРЕ – частина океану, що частково відділена від нього суходолом і відрізняється від відкритого простору океану гідрологічним і кліматичним режимом.

45. МУЛЬЧУВАННЯ – агротехнічний засіб, при якому поверхня ґрунту вкривається різними матеріалами, здебільшого органічного походження – торфом, перегноєм, і ін.. Мульчування затримує вологу, зменшує добове коливання температури, запобігає проростанню бур'янів, утворенню ґрунтової кори.

46. НАДРА – верхня частина земної кори від гумусового шару до глибини проникнення сучасних технічних засобів. Надра містять різноманітні природні ресурси – нафту, газ, вугілля, руду, інші корисні копалини.

47. НАСАДЖЕННЯ – природні або штучно створені людиною насадження деревних та чагарникових рослин. Розрізняють насадження захисні, лісові, паркові, полезахисні, придорожні.

48. НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК – це природоохоронна, рекреаційна, культурно-освітня, науково-дослідна установа загальнодержавного значення, створена з метою збереження, відтворення та ефективного використання природних ландшафтів.

49. НЕВИЧЕРПНІ ПРИРОДНІ РЕСУРСИ – природні ресурси, недостача в яких не відчувається в наш час і не передбачається в майбутньому. До них належать водні ресурси, енергія вітру, ресурси сонячної енергії, теплова енергія надр Землі.

50. НЕСПРИЯТЛИВІ І НЕБЕЗПЕЧНІ ПРИРОДНІ ЯВИЩА – явища в навколишньому середовищі, які являють небезпеку для людини і її господарської діяльності. Розрізняють наступні несприятливі і небезпечні природні явища: космічні – магнітні бурі, падіння метеоритів, сонячна активність та інші; геологічні – землетруси, виверження вулканів, цунамі; геоморфологічні – зсуви, обвали, селі, лавини та інші; кліматичні – смерчі, тайфуни, ерозія ґрунтів, вітровали та інші.

51. НІТРАТИ – солі і ефіри азотної кислоти HNO_3 . Нітрати органічного походження кристалічні речовини – солі, неорганічного – рідини. Застосовуються у вигляді добрив і у виробництві вибухових речовин. Надмірне застосування мінеральних добрив для вирощування сільгосппродукції призводить до підвищеного вмісту нітратів в харчових продуктах. Це в свою чергу призводить до захворювань людини і тварин, що полягає в окисленні гемоглобіну крові, і викликає пригнічення дихання і головний біль.

52. ОАЗИС – 1. Ділянка з багатом рослинністю в пустелях, що виникає завдяки природному чи штучному зволоженню, зумовлена близькістю річки або ґрунтових вод. 2. Вільна від льоду ділянка в Антарктиді.

53. ОЗЕЛЕНЕННЯ – заходи по створенню або відновленню рослинного покриву на вільних від забудов ділянках населених пунктів та її околицях. Сприяє збільшенню вмісту кисню в повітрі, захищає від пилу, мікроорганізмів.

54. ОЗЕРА – водойми, розташовані в природних западинах.

55. ОКЕАНАРІЙ – частина природної морської водойми або великий басейн, в яких утримуються морські тварини.

56. ОСТРІВ – невелика порівняно з материком ділянка суходолу, оточена з усіх сторін водою. За своїм походженням бувають материкові, вулканічні, коралові.

57. ОСУШЕННЯ – гідротехнічні та меліоративні заходи, спрямовані на усунення надлишку води з ґрунту з допомогою системи закритих або відкритих каналів. Проводиться з метою підвищення родючості ґрунту та поліпшення водного і повітряного режимів.

58. ОХОРОНА ПРИРОДИ – система технічних, економічних, адміністративно-правових, освітніх заходів, які забезпечують збереження природного середовища. Охорона природи зараз перейшла в глобальну проблему, обумовлену швидкими темпами розвитку промисловості, демографічними та іншими факторами.

59. ОЧИЩЕННЯ СТИЧНИХ ВОД – багатоступеневий процес видалення забруднень із стічних вод, який включає механічну, біологічну, хіміко-фізичну очистку та дезінфекцію від бактеріальних забруднень. Здійснюється на спеціальному обладнанні в очисних спорудах.

60. ОХОРОНА ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ – система заходів, спрямованих на охорону, збереження, утримання у здоровому й упорядкованому стані, створення та формування високодекоративних і ефективних в екологічному відношенні, стійких до несприятливих умов навколишнього природного середовища насаджень. Зелені насадження (деревна, чагарникова, квіткова та трав'яниста рослинність природного і штучного походження на певній території населеного пункту). Розрізняють категорії насаджень: загального користування, обмеженого і спеціального.

61. ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ – система організаційних, правових та інших заходів, спрямованих на збереження, раціональне використання земельного фонду, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обігу, захист земельних ресурсів від шкідливих антропогенних впливів, а також на відтворення та підвищення родючості ґрунтів, продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого правового режиму земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історикокультурного призначення.

62. ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ ТА ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ – система заходів всебічної підтримки видатних пам'яток культури і природних об'єктів. Охорону такої спадщини регулює Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини.

63. ОХОРОНА НАДР – передбачена правовими нормами система організаційних, технічних, економічних та інших заходів, спрямованих на: забезпечення раціонального використання надр; запобігання шкідливому впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, на родовищах корисних копалин; гарантування безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища при користуванні надрами.

64. ПАВОДОК – раптове підвищення води в річці, викликане випаданням великих дощів або інтенсивним таненням снігу.

65. ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ – цінні в науковому відношенні об'єкти природи (джерело, водоспад та інші), що охороняються державою.

66. ПАР (парове поле) – поле сівозміни, вільне від посіву сільгоспкультур протягом усього або частини вегетаційного періоду, яке утримують в чистому від бур'янів стані з метою накопичення в ґрунті вологи та поживних речовин.

67. ПАРК – територія з природною або штучно вирощеною рослинністю, яка включає алеї, водойми, майданчики для культурного відпочинку населення.

68. ПАРНИКОВІ ГАЗИ – гази, що викликають парниковий ефект на земній кулі. До них відносять вуглекислий газ, діоксиди азоту, сірки.

69. ПАРНИКОВИЙ ЕФЕКТ – властивість атмосфери затримувати тепло, що утворюється на Землі.

70. ПЕЛАГІАЛЬ – товща води океанів, морів і озер як середовище існування організмів, не пов'язаних з дном водойми (планктон, нектон).

71. ПЕСТИЦИДИ – назва хімічних речовин, які використовуються для боротьби із шкідниками і хворобами рослин, бур'янами, шкідниками зернопродуктів, деревини, а також з комахами та кліщами – переносниками інфекційних хвороб людини і тварин.

72. ПІДЗЕМНІ ВОДИ – води, що містяться в порах, пустотах і тріщинах гірських порід у верхній частині земної кори.

73. ПІДТОПЛЕННЯ – підвищення рівня ґрунтових вод, яке виникає внаслідок спорудження гідротехнічних споруд. Воно приводить до порушення господарської діяльності та зміни структури і функцій природних екосистем.

74. ПЛАВНІ – ділянки заболочених річкових заплавл у пониззях та дельтах великих річок, що на тривалий час заливаються паводковими водами. Плавні вкриті заростями очерету, осоки та рогозу.

75. ПОВІНЬ – найвищий рівень води у річці, що настає щороку в певні строки.

76. ПОЛОНІНА – субальпійські луки Українських Карпат. Нижня частина схилів вкрита хвойними та буковими лісами, а вище 1600-1700 м.

над рівнем моря розташовані гірські луки. Характеризується великою кількістю опадів, зима сувора, з глибоким сніговим покривом, літо прохолодне.

77. ПОСУХА – тривала (багатоденна, багатомісячна, багаторічна) суха погода з підвищеною температурою повітря, з відсутністю або незначною кількістю опадів. Це призводить до виснаження вологи в ґрунті, пересихання водойм.

78. ПРОСІКА – прорубана смуга в лісі від дерев та чагарників, призначена для протипожежних цілей, ліній електропередач, нафто- та газопроводів.

79. ПУСТЕЛЯ – тип ландшафту з характерною розрідженою рослинністю, що склався в умовах дефіциту вологи або тепла.

80. РЕЖИМ РІЧКИ – регулярні (добові, річні) зміни стану річки, зумовлені фізико- географічними властивостями її водозбірного басейну.

81. РЕЗЕРВАТ – охоронна природна територія з режимом заповідника чи заказника, де основним об'єктом охорони є збереження окремих видів рослин.

82. РЕКРЕАЦІЯ – система заходів спрямованих на оздоровлення населення і відновлення їх працездатності. Тому використовують екологічно чисті природні території, що знаходяться за межами постійного проживання людей.

83. РЕКУЛЬТИВАЦІЯ – відновлення родючості ґрунту на певних територіях після техногенного руйнування природи.

84. РЕЛЬЄФ – це сукупність нерівностей земної поверхні.

85. РИЗОСФЕРА – шар ґрунту, товщиною 2-3 мм, що безпосередньо прилягає до кореневої системи рослини. Характеризується значно більшим вмістом мікро-організмів, що сприяють кращому засвоєнню рослинами поживних речовин.

86. РІЧКОВА ЕРОЗІЯ – руйнівна робота річок, у ході якої річка розмиває, розширює і поглиблює річкову долину.

87. РОДЮЧІСТЬ ҐРУНТУ – здатність ґрунту забезпечувати рослини поживними речовинами і вологою, створюючи умови для одержання врожаю.

88. РІЧКОВА МЕРЕЖА – сукупність усіх річок у межах певної території. Складова гідрографічної мережі, до якої, крім річок, входять інші водні об'єкти – озера, ставки, водосховища. Формується під впливом природних умов території, зокрема зволоженості, умов стоку, геологічної будови, рослинності.

89. ПРИРОДА – природна, об'єктивна реальність, результат еволюційного розвитку матеріального світу, що існує незалежно від свідомості людини.

90. ПРИРОДНА КАТАСТРОФА – великомасштабна подія, спричинена проявом природних процесів та явищ у навколишньому середовищі. Це результат дії складної комбінації ендегенних та екзогенних

процесів, що призводить до численних людських жертв, руйнування будівель, інших матеріальних втрат.

91. ПРИРОДНИЙ ЗАПОВІДНИК – природоохоронна, науково-дослідна установа загальнодержавного значення, створена для збереження в природному стані типових або унікальних для певної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розроблення наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

92. ПРИРОДНИЙ ПАРК – ділянка території або акваторії з відносно м'яким режимом охорони, що характеризується особливою мальовничістю і своєрідністю і в зв'язку з цим використовується виключно для організованого відпочинку населення. На відміну від національних парків в природних парках відсутні заповідні ділянки.

93. ПРИРОДНИЙ РЕЗЕРВАТ – категорія природоохоронних територій, які створюють для охорони в заповідному режимі зонально або азонально поширених типових, рідкісних, реліктових, ендемічних рослин, їхніх угруповань і біотопів тварин, а також інших унікальних екосистем і витворів природи, що мають наукове, культурно-виховне, естетичне або господарське значення.

94. ПРИРОДНІ ЕТАЛОНИ – типові природні об'єкти або ділянки різної площі, що мають важливе наукове, демонстраційне та пізнавальне значення для різних природничих наук – екології, геології, геоморфології, ґрунтознавства, фітоценології, лісознавства, гідрології та ін.

95. ПРИРОДНІ УМОВИ – сукупність живих організмів, тіл і явищ природи, які існують поза діяльністю людей.

96. ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД УКРАЇНИ – сукупність ділянок суходолу і водного простору, виділених з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу. Включає: природний заповідник, біосферний заповідник, національний природний парк, регіональний ландшафтний парк, заказник, пам'ятка природи, заповідне урочище, ботанічний сад, дендрологічний парк, зоологічний парк, парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва. Вони відрізняються завданнями, режимом охорони, рівнем підпорядкування, наявністю або відсутністю статусу юридичної особи та спеціальної адміністрації.

97. СВІТОВИЙ ОКЕАН – водна оболонка Землі, яка омиває материки і острови і має сталий соляний склад. Середня солоність океану 34,7‰, максимальна – 42 ‰.

98. СЕЙСМІЧНІСТЬ – можливість і періодичність виникнення землетрусів на певній території.

99. СЕЛЕКЦІЯ – наука, що розробляє методи виведення нових і поліпшення існуючих сортів сільськогосподарських рослин та порід свійських тварин.

100. СЕЛІ – короткочасні бурхливі потоки або паводки на гірських річках з вмістом ґрунту та уламків гірських порід, що призводять на своєму шляху до значних руйнувань.

101. СЕЛЬВА – («ліс») – вологі екваторіальні ліси у басейні Амазонки, які періодично затоплюються.

102. СІВОЗМІНА – науково обґрунтоване чергування сільськогосподарських культур на певній площі.

103. СОЛОДИ – зниження у подах Причорномор'я, де є умови періодичного промивання ґрунтів. Вони мають погані астрономічні властивості, невисоку родючість.

104. СОЛОНІСТЬ ВОДИ – загальна сума солей, які містяться у воді. Вимірюється в промілле (‰), або в г/л.

105. СОЛОНЧАКИ – ґрунти, які формуються в умовах непромивного водного режиму при накопиченні в ґрунті солей натрію. Солончаки поширені в сухих степах, пустелях та напівпустелях.

106. СПУСТЕЛЕННЯ – істотне погіршення родючості ґрунту з подальшою неможливістю відтворення природної і штучної рослинності. Спустелення є результатом як природних так і антропогенних причин.

107. СТЕП – зональний природний комплекс. Характерний переважанням трав'янистої рослинності. Майже повністю розораний.

108. СТЕРИЛІЗАЦІЯ – знищення мікроорганізмів за допомогою високої температури, хімічних речовин та радіаційним методом.

109. СТИХІЙНІ ЯВИЩА – негативні природні процеси (землетруси, повені, вулкани, смерчі, град, зсуви, селеві потоки), які притаманні певним районам земної кулі.

110. СТРАТОСФЕРА – шар атмосфери, що розташований на висоті 18- 40 км. над поверхнею Землі. В цьому шарі на висоті 25-35 км сконцентрована основна маса озону, який отримує надходження до земної поверхні надлишку сонячної енергії.

111. СУФОЗІЯ – винесення підземними водами дрібних мінеральних часточок і розчинних речовин з гірських порід.

112. СУХОСТІЙ – відмерлі, висохлі на пні стоячі дерева.

113. ТАЙГА – зональний природний комплекс з рослинністю хвойних лісів з домішками листяних дерев.

114. ТЕРМОСФЕРА – розріджений шар атмосфери над мезосферою на висоті 80-800 км над поверхнею Землі. Характеризується швидким підвищенням температури до 1500°C до висоти 200-300 км.

115. ТЕХНІЧНІ КУЛЬТУРИ – рослини (лікарські, олійні, цукроносні та ін.), що вирощуються з метою одержання сировини для різних галузей промисловості.

116. ТРАНСПІРАЦІЯ – фізіологічний процес випаровування води зеленими частинами рослинного організму. Регулює температурний і водний режими рослини, газообмін вуглекислого газу і кисню, запобігає перегріванню рослин.

117. ТРОФІЧНА МЕРЕЖА – переплетення ланцюгів живлення у складному біотичному угрупованні. В основі формування трофічної мережі лежать кормові взаємовідносини популяцій різних груп організмів – всі вони є об'єктами живлення інших, тобто тісно пов'язані між собою. Кожен організм може живитися не одним, а переважно кількома видами, і його самого споживають кілька інших видів.

118. ТРОФІЧНИЙ РІВЕНЬ – сукупність популяцій різних видів живих організмів, об'єднаних за характером живлення. Організми належать до одного рівня у тому разі, коли в ланцюгу живлення вони рівновіддалені від продуцентів або, входячи до складу різних ланцюгів живлення, одержують поживні речовини через однакову кількість ланок. Консументи, які мають широкий спектр живлення (всеїдні тварини), можуть одночасно займати різні трофічні рівні в одному або у кількох ланцюгах живлення. Перший рівень ланцюгів живлення представлений продуцентами (автотрофними організмами), оскільки лише вони здатні використовувати сонячну енергію для синтезу органічних речовин; наступні рівні – гетеротрофами. Вони утворюють кілька рівнів. Другий рівень формується рослиноїдними тваринами (консументи 1-го порядку), які безпосередньо споживають автотрофів, а також паразитами рослин. До третього рівня відносять хижаків-паразитів (консументи 2-го порядку), що живляться рослиноїдними організмами. Четвертий рівень – це тварини, кормом для яких є консументи 2-го порядку.

119. ТУМАН ТОКСИЧНИЙ – сполучення газоподібних забруднювачів, частинок пилу і крапель туману.

120. УРОЧИЩЕ – складова частина географічного ландшафту. Частина місцевості: ліс, поле, яр, болото тощо.

121. УРБАНІЗАЦІЯ – історичний процес підвищення ролі міст у розвитку суспільства, утвердження й поширення міського способу життя як феномена культури й сучасної цивілізації.

122. УРБАНІЗОВАНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – середовище зі специфічними екологічними умовами, що формуються в природно-антропогенних системах на урбанізованих територіях.

123. УМОВИ ІСНУВАННЯ – сума чинників середовища, подібна виду або угрупованню для нормального розвитку до яких входять абіотичні, біотичні та антропогенні чинники.

124. УНІКАЛЬНІ ЛАНДШАФТИ – ландшафти, що відзначаються своєю індивідуальністю і неповторністю та охороняються з метою збереження їх первозданного вигляду. Наприклад, гайельдарської сосни в Азербайджані, рифові скали в Фетештській ущелині (Молдова) та ін.

125. УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНЕ – сучасний підхід до врахування пріоритетів охорони середовища при плануванні та здійсненні будь-якої діяльності. Результативність цього підходу може бути забезпечена в межах комплексної структурованої системи. Допомагає уникнути чи зменшити

несприятливі впливи її діяльності, продукції та послуг на навколишнє середовище.

126. УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ОХОРОНИ ПРИРОДИ – добровільна неприбуткова всеукраїнська громадська організація. Сприяє розробленню програм та проведенню комплексу заходів щодо збереження й відтворення сприятливого для життя навколишнього природного середовища, здоров'я і генофонду населення, здійснення екологічної освіти та просвітницької діяльності, захист екологічних прав громадян, раціональне використання природних ресурсів, вироблення і реалізація національної екологічної політики, розвиток творчої ініціативи й використання науково-технічного потенціалу суспільства для здійснення його екологічних пріоритетів, виховання, дбайливого ставлення громадян до природи.

127. УТИЛІЗАЦІЯ ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН – використання речовин, що містяться в промислових, комунальних і побутових викидах, забруднюючих навколишнє середовище. Забруднюючі речовини можуть використовуватись за своїм призначенням (нафта, метали), або бути сировиною для виробництва корисної продукції (добрива, будівельні матеріали з шлаків тощо).

128. ФАЦІЯ – найменший природний територіальний комплекс, в якому зберігається однаковий склад порід, характер рельєфу, мікроклімату і біоценозу.

129. ФЛОРА – сукупність усіх видів рослин, які населяють певну територію.

130. ФАЦІЯ – елементарний ландшафтний комплекс, низова структурна частина ландшафтного урочища чи підурочища. Це одне з найпростіших ландшафтних утворень у межах одного елемента мезорельєфу або форми мікрорельєфу, що характеризується відносною однорідністю поверхневих відкладів, умов зволоження, мікроклімату, ґрунтового і рослинного покриву, своєрідністю тваринного світу та мікроорганізмів.

131. ХЛОРУВАННЯ ВОДИ – обробка питної води хлором з метою її знезараження.

132. «ЦВІТІННЯ» ВОДИ – розвиток деяких видів водоростей у водоймах, що спричинює зміну забарвлення води.

133. ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ (НЕНЦ) – позашкільна установа Міністерства освіти і науки України, що проводить навчально-виховну та методичну роботу в галузі біологічної, валеологічної, екологічної, аграрної освіти. Об'єднує всі еколого-натуралістичні центри України.

134. «ЦВІТІННЯ» ҐРУНТУ – інтенсивне розмноження водоростей на поверхні та у верхньому шарі ґрунту із зміною його забарвлення. Цвітіння ґрунту сприяє збагаченню ґрунту органічними речовинами і навіть сполуками азоту, які утворюються в результаті азотфікації деякими видами синьо-зелених водоростей.

135. ЧАГАРНИК – багаторічна, відносно низькоросла рослина, яка не має центрального стовбура. Бічні пагони формуються біля поверхні ґрунту.

136. ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ – основний державний документ, у якому містяться узагальнені відомості про сучасний стан видів тварин і рослин України, що перебувають під загрозою знищення, та заходи щодо їх збереження та науково обґрунтованого відтворення.

137. ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА – найбільша в історії людства техногенна катастрофа, яка сталася 26 квітня 1986 року на Чорнобильській АЕС. Внаслідок відключення системи охолодження відбулося перегрівання тепловидільних елементів з виділенням водню, який утворив з повітрям вибухову суміш. Стався потужний вибух, що зруйнував споруду реактора. Основну радіологічну обстановку в потерпілих районах визначили такі радіонукліди: йод-131, цезій-134,137, стронцій-90, плутоній-239,240.

138. ЧИННИК ЕДАФІЧНИЙ – властивості ґрунту, які чинять екологічний вплив на живі організми. Чинники едафічні розрізняють: хімічні (рН, сольовий режим, елементарний валовий склад, обмінна здатність і вміст поглинених катіонів), фізичні (водний, повітряний і тепловий режими, механічний склад, структура, щільність ґрунту, рівень ґрунтових вод, характер материнської породи).

139. ШЕЛЬФ – узбережна океанічна мілина, обмежена з одного боку береговою лінією, а з іншого – значним збільшенням глибини океану чи моря. Шельф зазнає найбільшого впливу господарської діяльності людини.

140. ШЛАМ – мулистий осад, вилучений з вод стічних у процесі їхнього очищення. Містить мінеральні частинки та органічний матеріал. Накопичується в очисних спорудах і утворює тверді відходи.

141. ЩОКИ – високі скелясті обривисті береги річки, які розташовані один навпроти одного. Здебільшого утворюють різкі звуження русла річки з порогами.

142. ЮВЕНІЛЬНІ ВОДИ – наймолодші за походженням підземні води, що утворилися в результаті конденсації парів при магматизмі, а також у результаті нагрівання «старих» підземних вод і оточуючих порід.

143. ЯД – хімічна речовина природного або штучного походження, яка при надходженні в організм здатна викликати значний ступінь порушення його діяльності або загибель.

144. ЯДОХІМІКАТИ – хімічні речовини переважно штучного походження, які використовуються для боротьби з небажаними в господарському відношенні організмами.

145. ЯЙЛИ – ланцюг високих столоподібних плоских безлісих масивів.

146. ЯР – форма рельєфу, що утворюється внаслідок розмивання пухких порід тимчасовими водотоками.

147. ЯРУС – частина шару в біоценозі, який виділяється функціональними і структурними особливостями.

148. ЯРУСНІСТЬ – вертикальне розмежування рослинного угруповання на горизонти, шари, яруси. Ярусність виявляється в лісах, де розрізняють деревний, чагарниковий та моховий надземні яруси.

149. ЯКІСТЬ ВОДИ – характеристика складу і властивостей води як компонента водної екосистеми і життєвого середовища гідробіонтів, а також у контексті придатності її для конкретних цілей водокористування.

150. ЯРУЖНІСТЬ ТЕРИТОРІЇ – показник, який відображає ступінь ураження певної території, сільськогосподарських угідь, поселень чи басейнових систем ярами. Основні характеристики – щільність ярів (на відповідній території), густина ярів (сумарна довжина), ступінь ураження ярами облікової площі; середній шар яружної ерозії; середня довжина, глибина, об'єм ярів; показник небезпеки яружної ерозії тощо.

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ТРУДОВЕ ПРАВО + МОДУЛЬ «ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ»

1. АКОРДНА ОПЛАТА ПРАЦІ – визначається на підставі чинних норм виробітку чи норм часу, що передбачені на окремі роботи, які входять як складові частини до цілісного об'єкту

2. АРБИТР – підготовлена Національною службою посередництва й примирення особа, яка в разі залучення її сторонами колективного трудового спору (конфлікту) до участі в роботі трудового арбітражу набуває статусу члена трудового арбітражу та має право розгляду колективного трудового спору (конфлікту) з метою його вирішення.

3. АТЕСТАЦІЙНА КОМІСІЯ – це: 1) група спеціалістів, уповноважених проводити випробування кандидата, в результаті яких визначається його кваліфікація, необхідна для виконання певного виду робіт, а також видавати посвідчення про атестацію; 2) група кваліфікованих фахівців з контролю, уповноважена незалежним органом з атестації проводити кваліфікаційний іспит кандидатів, в результаті якого визначається кваліфікація кандидатів, необхідна для виконання конкретного методу контролю.

4. АТЕСТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ – визначення ділових якостей керівних працівників і спеціалістів підприємств промисловості, транспорту, будівництва, сільського господарства, зв'язку тощо. Систематичну А. проходять викладачі та керівні працівники середніх спеціальних навчальних закладів, інженерно-педагогічні працівники професійно-технічних училищ, учителі загальноосвітніх шкіл. Матеріали А. можуть свідчити про невідповідність працівника виконуваній роботі чи посаді, яку він обіймає. З урахуванням висновків атестаційної комісії керівник підприємства, установи має право перевести працівника, визнаного за результатами А. таким, що не відповідає посаді, за його згодою на іншу роботу.

5. АТЕСТУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ – процедура оцінки ділових, професійних, особистих якостей поліцейських, їх освітнього та кваліфікаційного рівнів, на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри.

6. БЕЗПЕРЕРВНИЙ ТРУДОВИЙ СТАЖ – це час трудової діяльності (служби) в одній організації без перерв або в декількох (двох і більше), якщо при переході з одного місця роботи на інше трудовий стаж за діючими правилами не переривався.

7. БЕЗРОБІТТЯ – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування.

8. БЕЗРОБІТНИЙ – особа працездатного віку, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи.

9. БЮДЖЕТ – план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України, органами влади Автономної Республіки Крим та місцевими радами народних депутатів.

10. ВАРТІСТЬ РОБОЧОЇ СИЛИ – розмір фактичних видатків наймача на утримання робочої сили.

11. ВАХТОВИЙ РЕЖИМ РОБОТИ – особлива форма організації робіт, специфіка якої полягає у використанні трудових ресурсів поза місцем їх постійного перебування за умови, коли не може бути забезпечене щоденне повернення працівників до місця проживання.

12. ВІДГУЛ – вид компенсації, яка надається за бажанням працівників за роботу у святкові та вихідні дні.

13. ВІДПОВІДАЛЬНА ОСОБА – працівник, що відповідно до своїх службових обов'язків виконує оформлення первинної документації згідно з вимогами законодавства (диспетчер, механік, бухгалтер, комірник та ін.), або інший працівник, якому доручена відповідна робота наказом по підприємству, або письмовим розпорядженням керівника.

14. ВІДПОЧИНОК ПРОТЯГОМ ДНЯ – перерва для відпочинку та харчування тривалістю не більше двох годин, не включена до робочого часу; повинна надаватися, як правило, через чотири години після початку роботи.

15. ВІДПУСТКА – найтриваліший вид часу відпочинку, який передбачає тимчасове оплачуване або безоплачуване звільнення роботодавцем працівника від виконання трудових обов'язків протягом встановленої законом, або за угодою сторін кількості календарних днів із збереженням за ним місця роботи на цей період.

16. ВІДРЯДЖЕННЯ – поїздка за розпорядженням керівника підприємства, установи, організації для виконання службового доручення поза місцем постійної роботи.

17. ВІДРЯДНО-ПРОГРЕСИВНА СИСТЕМА ОПЛАТИ ПРАЦІ – заробітної плати є однією з найбільш складних з юридичної точки зору. Її зміст полягає в тому, що працівник у разі перевиконання норми виробітку при дотриманні якісних показників праці одержує винагороду прогресивно зростаючими відрядними розцінками.

18. ВИДИ ВІДПОЧИНКУ – включають: перерви в робочому дні; щоденний (міжзмінний) відпочинок; щотижневий безперервний відпочинок (вихідні дні); щорічні неробочі (святкові) дні; щорічні відпустки.

19. ВИДИ ВІДПУСТОК – Законом України «Про відпустки» передбачені наступні види відпусток: а) щорічні відпустки: основна відпустка (ст. 6 цього Закону); додаткова відпустка за роботу із шкідливими та важкими умовами праці (ст. 7 цього Закону); додаткова відпустка за особливий характер праці (ст. 8 цього Закону); інші відпустки у зв'язку з навчанням (статті 13,14 і 15 цього Закону); б) додаткові відпустки у зв'язку з навчанням (статті 13,14 і 15 цього Закону); в) творча відпустка (ст. 16 цього Закону); г) соціальні відпустки; відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами (ст. 17 цього Закону); відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку (ст. 18 цього Закону); додаткова відпустка працівникам, які мають дітей (ст. 19 цього Закону); д) відпустки без збереження заробітної плати (статті 25, 26 цього Закону).

20. ВИДИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ:у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (далі - страхування від нещасного випадку); медичне;

21. ВИРОБИТОК – кількість виробленої продукції за одиницю часу або кількість продукції, яка припадає на одного середньо-облікового працівника або робітника за рік, квартал, місяць.

22. ВИСЛУГА РОКІВ – період трудової діяльності, який вираховується роками і при окремих умовах надає право на пенсію та відповідні пільги (додаткові відпустки, грошові виплати і т. п.). Законодавством встановлено деякі категорії працівників і військовослужбовців пенсії за вислугу років, яким призначається як правило, незалежно від віку й працездатності.

23. ВИХІДНІ ДНІ – дні щотижневого відпочинку. При п'ятиденному робочому тижні працівникам надаються два вихідні дні на тиждень, а при шестиденному – один вихідний день. Загальним вихідним днем є неділя.

24. ВНУТРІШНІЙ РИНОК ПРАЦІ – робочі місця зовнішнього ринку праці, які не потребують високої кваліфікації й використання складних технологій; характеризується нестабільною зайнятістю і низьким рівнем заробітної плати.

25. ВНУТРІШНІЙ ТРУДОВИЙ РОЗПОРЯДОК – система трудових правовідносин, що складаються в трудовому колективі підприємства у процесі виконання колективної праці

26. ГАРАНТІЇ ТРУДОВІ – заходи, способи та умови, за допомогою яких забезпечується реалізація наданих працівникам прав у сфері соціально-трудових відносин.

27. ГАРАНТІЙНІ ВИПЛАТИ – виплати, які забезпечують працівнику повне чи часткове збереження його середньої заробітної плати за час, коли він, в силу поважних причин (передбачених правовими нормами), звільняється від виконання звичайних трудових обов'язків і за ним зберігається місце роботи.

28. ГАРАНТІЙНІ ДОПЛАТИ – це суми, які виплачуються понад розмір заробітної плати працівнику при скороченні робочого часу чи при переводі на іншу роботу в встановлених законом випадках.

29. ГНУЧКИЙ ГРАФІК – форма організації робочого часу, за якою для окремих категорій працівників або колективів підрозділів допускаються саморегульовальні початок, закінчення та загальна тривалість робочого часу.

30. ГРОШОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – щомісячна винагорода, яка надається військовослужбовцям, працівникам поліції, СБУ й іншим особам конституційних військових формувань.

31. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЗАЙНЯТОСТІ – централізована система державних установ, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством соціальної політики України, що складається з Державної служби зайнятості (Центрального апарату), регіональних та базових центрів зайнятості (міських, районних і міськрайонних), Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України, професійно-технічних та інших навчальних закладів державної служби зайнятості, а також підприємств, установ, організацій, утворених службою.

32. ДЖЕРЕЛА ТРУДОВОГО ПРАВА – форми вираження правових приписів через нормативні акти як результат діяльності компетентних органів держави, які встановлюють чи санкціонують обов'язкові для сторін правовідносини, правові норми, що складають предмет трудового права, з метою соціального захисту його суб'єктів.

33. ДИСЦИПЛІНА ПРАЦІ – взаємні зобов'язання сторін трудового договору: роботодавця — створювати працівникові умови праці, необхідні для найбільш ефективного здійснення ним трудової функції, працівника — неухильно дотримуватися правил поведінки, встановлених законодавством України.

34. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку працівника, який здійснив дисциплінарний проступок, нести відповідальність за свої протиправні дії в межах встановлених трудовим законодавством стягнень.

35. ДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОСТУПОК – винне, протиправне невиконання або неналежне виконання працівником покладених на нього трудових обов'язків.

36. ДОДАТКОВА ЗАРОБІТНА ПЛАТА – винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці; включає доплати, надбавки, гарантійні й компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

37. ДОКАЗ ТРУДОВОГО СТАЖУ – пред'явлення відповідних документів (трудової книжки, архівних довідок і інших документів). Проте інколи частина загального й спеціального трудового стажу може підтверджуватися показаннями свідків.

38. ДОПОМІЖНЕ ВИРОБНИЦТВО – частина виробничого процесу, що забезпечує його енергією, технологічним устаткуванням робочих місць, а також здійснює ремонт і відновлення основних фондів.

39. ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ – сукупність коштів і витрат у натуральному вираженні для підтримання фізичного, морального, економічного й інтелектуального стану людини.

40. ЕНЕРГООЗБРОЄНІСТЬ ПРАЦІ – споживання всіх видів енергії на одного робітника за певний період.

41. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА ТРУДОВОГО ПРАВА – складова системи галузі, об'єднує в собі правові норми, які мають фундаментальне та універсальне значення для регулювання відносин, що складають його предмет.

42. ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення, страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України.

43. ЗАЙНЯТІСТЬ – не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно.

44. ЗАОХОЧЕННЯ – це спосіб забезпечення трудової дисципліни - певна форма визнання заслуг працівника у зв'язку з досягнутими успіхами в роботі.

45. ЗАРЕЄСТРОВАНИЙ БЕЗРОБІТНИЙ – особа працездатного віку, яка зареєстрована в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, як безробітна і готова та здатна приступити до роботи.

46. ЗАРОБІТНА ПЛАТА – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

47. ЗАРОБІТОК – основа для нарахування трудових пенсій. Але порядок його підрахунку для призначення пенсії різний. Законодавством встановлено два способи нарахування середньомісячного заробітку для визначення розміру пенсії. За вибором особи, яка звернулася за пенсією, заробіток може підраховуватись, виходячи із короткого або більш довшого періодів роботи, а саме: за 24 останніх календарних місяці роботи підряд перед зверненням за пенсією або за любі 60 календарних місяців роботи підряд протягом усієї трудової діяльності перед зверненням за пенсією, незалежно від наявних перерв у роботі

48. ЗВІЛЬНЕННЯ – організаційний захід, пов'язаний з розірванням з працівником трудових правовідносин.

49. ЗМІСТ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН – суб'єктивні трудові права (міра можливої поведінки) та обов'язки (міра належної поведінки) суб'єктів трудових відносин.

50. КЕРІВНИК – посадова особа, яка наділена адміністративною владою щодо очолюваного нею певного колективу працівників і здійснює внутрішньо-організаційне управління ним; працівники, які поділяються на дві групи: лінійні — керівники всіх рангів, у функції яких входить загальне керівництво тим або іншим виробничим процесом в цілому (ділянкою, цехом); функціональні — особи, що керують функціональними відділами й службами управління.

51. КОЛЕКТИВНА УГОДА – є нормативним актом, її положення діють безпосередньо та є обов'язковими для всіх суб'єктів, що перебувають у сфері дії сторін. Одночасно вона є локальним актом, бо її положення поширюється на певне коло суб'єктів, обмежене сферою дії сторін, які підписали угоду.

52. КОЛЕКТИВНІ ПЕРЕГОВОРИ - будь-які переговори, що проводяться між роботодавцями, їхніми організаціями з одного боку, і

однією чи декількома організаціями найманих працівників, - з іншого, з метою визначення умов праці, регулювання відносин між підприємцями і трудящими або їх організаціями.

53. КОЛЕКТИВНИЙ ДОГОВІР – система правових норм, які регулюють трудові і соціально - економічні відносини між власником і найманими працівниками або їх уповноваженими.

54. КОЛЕКТИВНИЙ ТРУДОВИЙ СПІР (КОНФЛІКТ) – розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин, щодо: 1) встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту; 2) укладення чи зміни колективного договору, угоди; 3) виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень; 4) невиконання вимог законодавства про працю.

55. КОМПЕНСАЦІЙНІ ВИПЛАТИ – це суми, які виплачуються працівникам понад оплати за працю для компенсації витрат, пов'язаних з виконанням ними своїх трудових обов'язків, а також витрат у зв'язку з переїздом при прийнятті на роботу в іншу місцевість.

56. КОМПЕНСАЦІЯ – грошові виплати, які встановлюються з метою відшкодування працівникам затрат, пов'язаних із виконанням ними трудових або інших передбачених законодавством України обов'язків та функцій.

57. КОНТРАКТ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ – письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами. Він укладається: 1) з особами молодшого складу поліції, які вперше прийняті на службу в поліції; 2) з громадянами, які зараховані до ВНЗ МВС; 3) із керівниками та заступниками керівників територіальних органів поліції в областях, районах, містах, районах у містах, науково-дослідних установ, ВНЗ МВС та керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів та установ; 4) із заступниками керівника поліції та керівником поліції.

58. КОНТРАКТ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ – одна з форм строкового трудового договору, сфера застосування якого визначається законами.

59. ЛОКАЛЬНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ – один із видів джерел трудового права України, які приймаються безпосередньо на підприємстві, в установі, організації.

60. ЛОКАЛЬНА НОРМА – правило загальнообов'язкової поведінки, яке санкціоноване державою, прийняте в установленому законом порядку

безпосередньо на підприємствах, в установах, організаціях спеціальними суб'єктами і діє в його межах.

61. МІНІМАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА – законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт).

62. МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – один із видів юридичної відповідальності, зобов'язання однієї зі сторін трудового договору (працівника, роботодавця) відшкодувати відповідно до законодавства України матеріальну шкоду, заподіяну іншій стороні цього договору.

63. МЕТОД ГАЛУЗІ ТРУДОВОГО ПРАВА – 1) спосіб, спеціальний трудовий процес, за допомогою якого право впливає на трудові відносини, визначає правові засоби впливу у разі порушення наданих прав і обов'язків; 2) комплексне поєднання централізованого (імперативного) та децентралізованого (автономного) правового регулювання суспільних відносин, що є предметом трудового права України, на основі координації дій суб'єктів правовідносин, локального правостановлення та можливостей застосування спеціальних юридичних санкцій для забезпечення належного виконання учасниками цих правовідносин своїх прав та обов'язків.

64. МОЛОДИЙ ПРАЦІВНИК – громадянин України віком до 35 років, випускник професійно-технічного або вищого навчального закладу, який у шестимісячний строк після закінчення навчання працевлаштувався самостійно або за направленням навчального закладу чи територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, та продовжує працювати протягом трьох років за кваліфікацією, яку він набув під час навчання, в тому числі незалежно від місця першого працевлаштування

65. НАДУРОЧНІ РОБОТИ – роботи понад встановлену тривалість робочого дня.

66. НАЙМАНИЙ ПРАЦІВНИК – фізична особа, яка працює за трудовим договором на підприємстві, в установі й організації, в їх об'єднаннях або у фізичних осіб, які використовують найману працю

67. НАПРУЖЕНІСТЬ ПРАЦІ – характеристика трудового процесу, яка відображає переважне навантаження на центральну нервову систему.

68. НАЦІОНАЛЬНА СЛУЖБА ПОСЕРЕДНИЦТВА І ПРИМИРЕННЯ – постійно діючий державний орган України, що фінансується за рахунок коштів Державного бюджету, для врегулювання колективних трудових спорів (конфліктів). Її рішення мають

рекомендаційний характер і повинні розглядатися сторонами колективного трудового спору та відповідними органами публічної влади.

69. НЕЗАЛЕЖНИЙ ПОСЕРЕДНИК – визначена за спільним вибором сторін особа, яка сприяє встановленню взаємодії між сторонами, проведенню переговорів, бере участь у виробленні примирною комісією взаємоприйнятого рішення.

70. НЕНОРМОВАНИЙ РОБОЧИЙ ДЕНЬ – особливий режим робочого часу, який встановлюється для керівників, спеціалістів, державних службовців та осіб, праця яких за характером виконуваних ними функцій не завжди може бути обмежено нормальною тривалістю робочого дня, не піддається точному обліку внаслідок специфіки роботи, а також для осіб, робочий час яких у зв'язку з особливостями організації їх праці розподіляється ними на свій розсуд.

71. НЕПОВНА ЗАЙНЯТІСТЬ – зайнятість працівника на умовах робочого часу, що менший від норми часу, передбаченої законодавством, і може встановлюватися за договором між працівником і роботодавцем з оплатою праці пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

72. НЕПОВНИЙ РОБОЧИЙ ЧАС – вид робочого часу, який устанавлюється в обов'язковому випадку (на прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда (у тому числі таку, що знаходиться під її опікуванням) або здійснює догляд за хворим членом своєї родини відповідно до медичного висновку) та угодою між працівником і роботодавцем, а оплата праці здійснюється пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

73. НЕПРАЦЕЗДАТНІСТЬ – стан, при якому значення хоча б одного параметру, що характеризує здатність виконувати задані функції, не відповідають вимогам нормативно-технічної і або конструкторської документації.

74. НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК – обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть.

75. НОВЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ – робоче місце, яке створене у зв'язку із створенням нового суб'єкта господарювання (крім того, що створений шляхом припинення) або збільшенням штатної чисельності працівників за умови відсутності скорочення (зменшення) середньомісячної чисельності за попередні 12 місяців, а також створене шляхом модернізації або зміни технології виробництва, що потребують нових знань, навичок та вмінь працівника.

76. НОРМА ЧАСУ – обґрунтована величина витрат робочого часу на виробництво одиниці продукції, визначається в людино-годинах (хвилинах, днях).

77. НОРМИ ПРАЦІ – норми виробітку, часу, обслуговування, чисельності, що встановлюються для працівників відповідно до досягнутого рівня техніки, технології, організації виробництва й праці.

78. НОРМУВАННЯ ПРАЦІ – встановлення норм витрат праці на виготовлення одиниці продукції або виробітку продукції за одиницю часу. Установлені основні види норм: норми часу, норми виробітку, норми обслуговування

79. ОБЛІК РОБОЧОГО ЧАСУ – виявлення і фіксація виходів на роботу, отримання даних про фактично відпрацьований час кожним працівником.

80. ОБМЕЖЕНА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – є основним, універсальним видом відповідальності працівника за трудовим правом України. За шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків, працівники, з вини яких заподіяно шкоду, несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більшу свого середнього місячного заробітку.

81. ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФСПІЛКИ – організаційні ланки профспілки, визначені статутом профспілки, що діють у межах повноважень, наданих статутом та Законом України «Про професійні спілки, гарантії їх діяльності».

82. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТОДАВЦІВ – громадська неприбуткова організація, яка об'єднує роботодавців на засадах добровільності та рівноправності з метою представництва та захисту їхніх прав та інтересів.

83. ОСНОВНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА – винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки).

84. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА ТРУДОВОГО ПРАВА – складова системи галузі, включає правові інститути або групи норм, які регулюють певні складові трудових відносин або інші відносини, які належать до предмету трудового права, зокрема: трудовий договір, працевлаштування, робочий час і час відпочинку, нормування і оплата праці, дисципліна праці тощо.

85. ОСОБЛИВІ РОБОТИ – це роботи, допуск до виконання яких надається за умови проведення спеціальної перевірки відомостей про фізичних осіб – виконавців цих робіт.

86. ОСОБЛИВИЙ ХАРАКТЕР СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ – комплекс спеціальних умов для певних категорій поліцейських, зокрема служба у святкові та вихідні дні, служба позмінно, служба з нерівномірним графіком, служба в нічний час.

87. ОХОРОНА ПРАЦІ – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності

88. ПІДБІР КАДРІВ – визначення психологічних і професійних якостей працівників із метою визначення їх відповідності роботі, яку вони виконують.

89. ПІДПРИЄМСТВО – самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має право юридичної особи та здійснює виробничу, науково - дослідну і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку.

90. ПІДХОДЯЩА РОБОТА – робота, що відповідає освіті, професії (спеціальності), кваліфікації працівника і надається в тій же місцевості, де він проживає.

91. ПЕНСІЙНИЙ ВІК – встановлений законодавством вік, що є одним з умов призначення пенсії за віком

92. ПЕНСІЯ – регулярна грошова виплата (у розрахунку на місяць), яка призначається згідно встановлених державою правил як захід матеріального забезпечення за віком, інвалідністю, в разі втрати годувальника та ін.

93. ПЕРЕМІЩЕННЯ – доручення працівникові роботи в межах спеціальності, кваліфікації чи посади, обумовлених трудовим договором, але на іншому робочому місці чи структурному підрозділі в тій же місцевості, іншому механізмі або агрегаті на тому ж підприємстві.

94. ПОБІЧНО-ВІДРЯДНА СИСТЕМА ОПЛАТИ ПРАЦІ – як правило, застосовується для оплати праці допоміжних робітників, які обслуговують основне виробництво.

95. ПОВНА ЗАЙНЯТІСТЬ – зайнятість працівника за нормою робочого часу, передбаченою згідно із законодавством, колективним або трудовим договором (у більшості випадків – 40 годин на тиждень).

96. ПОВНА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – матеріальна відповідальність, яка настає у повному розмірі заподіяної шкоди.

97. ПОСАДА – визначена структурою та штатним розкладом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень.

98. ПОЧАСОВА СИСТЕМА ОПЛАТИ ПРАЦІ – застосовується переважно для оплати праці службовців. Для робітників ця система є доцільною в умовах механізації і автоматизації виробництва, зокрема, на дільницях і видах робіт з регламентованим режимом виробництва, при обслуговуванні апаратури, на дослідних виробництвах тощо.

99. ПРАВИЛА ВНУТРІШНЬОГО ТРУДОВОГО РОЗПОРЯДКУ – це локальний нормативний документ підприємства, який регламентує організацію праці, встановлюючи режим робочого дня та відпочинку, визначаючи взаємні обов'язки роботодавців і працівників.

100. ПРАЦІВНИК – фізична особа, яка працює на підставі трудового договору на підприємстві, в установі, організації чи у фізичної особи, що використовує найману працю.

101. ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ – система заходів, спрямованих на забезпечення трудової зайнятості населення, включаючи сприяння в підшукуванні необхідної роботи, допомогу з перенавчання та влаштування на роботу, що здійснюється, як правило, державними органами, а також недержавними організаціями на основі ліцензування.

102. ПРАЦЯ – це діяльність людини (сукупність цілеспрямованих дій), що має своїм призначенням створення матеріальних і духовних цінностей. Крім того, для окремої людини «праця становить єдність двох функцій: засобу до життя та сферу ствердження особи

103. ПРИМИРНА КОМІСІЯ – орган, призначений для вироблення рішення, що може задовольняти сторони колективного трудового спору (конфлікту), та який складається з представників сторін.

104. ПРИМИРНІ ПРОЦЕДУРИ – особливий спосіб вирішення колективного трудового спору без припинення роботи шляхом пошуку взаємоприйнятної для сторін рішення по конфліктній ситуації.

105. ПРОГУЛ – неявка на роботу чи відсутність на роботі більше трьох годин протягом робочого дня без поважних причин.

106. ПРОСТІЙ – призупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідвратною силою або іншими обставинами.

107. ПРОФЕСІЙНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ – захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлюється виключно або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою.

108. ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ – масові громадські організації працюючих робітників, службовців та осіб, що навчаються в спеціальних і вищих закладах освіти, незалежно від статі, раси, національності та

релігійних переконань, створені на добровільній основі з метою захисту матеріальних інтересів і прав працівників і покращення умов їхньої праці.

109. ПРОФЕСІЯ – рід трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних знань, практичних навичок, одержаних шляхом спеціальної освіти, навчання чи досвіду, що дають можливість здійснювати роботу в певній сфері суспільного виробництва.

110. ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ – сукупність стадій, які породжують, змінюють чи припиняють службові відносини поліцейських та систему організаційно-правових норм, що регулюють ці стадії та відповідні юридичні факти

111. ПРЯМА ВІДРЯДНА СИСТЕМА ОПЛАТИ ПРАЦІ - полягає у тому, що кожна одиниця продукції оплачується за незмінною відрядною розцінкою незалежно від рівня виконання норми виробітку чи норми часу. Порядок визначення відрядної розцінки залежить від того, що покладено в основу нормування праці.

112. РЕЖИМ РОБОТИ – розподіл праці й відпочинку працівників на підприємстві, в установі, організації протягом доби чи іншого календарного періоду та встановлений порядок організації роботи підприємства.

113. РИНОК ПРАЦІ – система правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців - у найманні працівників відповідно до законодавства.

114. РОБОТОДАВЕЦЬ – власник підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності, галузевої належності або уповноважений орган (керівник) чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю.

115. РОБОЧЕ МІСЦЕ – 1) первинна ланка виробництва, зона прикладання праці одного або кількох (якщо робоче місце колективне) виконавців, визначена на підставі трудових та інших діючих норм і оснащена необхідними засобами для трудової діяльності; 2) місце (приміщення), на якому працівник постійно чи тимчасово перебуває в процесі трудової діяльності і яке визначене, зокрема на підставі трудового договору (контракту)

116. РОБОЧИЙ ЧАС – відрізок календарного часу, протягом якого працівник відповідно до законодавства, колективного договору, угоди про працю, правил внутрішнього трудового розпорядку і графіка роботи повинен

перебувати у визначеному йому місці й виконувати роботу, що йому доручено.

117. СИСТЕМА ОПЛАТИ ПРАЦІ – спосіб визначення розміру винагороди за працю залежно від витрат або результатів праці.

118. СИСТЕМА ГАЛУЗІ ТРУДОВОГО ПРАВА – 1) об'єктивно зумовлене об'єднання взаємопов'язаних внутрішньо-узгоджених правових норм, які розподілені по різних структурних підрозділах і регулюють відокремлену сферу трудових і суміжних з ними відносин; 2) складається з трьох частин — загальних положень, індивідуального трудового права та колективного трудового права чи загальної та особливої (спеціальної) частини.

119. СКЛАДОВІ ВНУТРІШНЬОГО ТРУДОВОГО РОЗПОРЯДКУ – основні права та обов'язки працівника й роботодавця, режим робочого часу, порядок заохочення працівників, порядок притягнення до відповідальності.

120. СКОРОЧЕНИЙ РОБОЧИЙ ЧАС – вид робочого часу, який установлюється в обов'язковому порядку тривалістю, меншою за нормальну тривалість робочого часу для працівників віком до 18 років, окремих категорій працівників, за умов роботи в нічний час, перед святковими й неробочими днями; оплата праці проводиться як і за нормальної тривалості робочого часу.

121. СЛУЖБА В ПОЛІЦІЇ – державна служба особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень.

122. СЛУЖБОВІ ВІДРЯДЖЕННЯ – поїздка працівника за розпорядженням роботодавця на визначений термін для виконання службового доручення поза місцем постійної роботи.

123. СЛУЖБОВЦІ – виконавці, що здійснюють допоміжну роботу з реалізації функцій управління (табельник, касир та ін.).

124. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО – добровільна, основана на незалежності та рівноправності сторін, тісна взаємодія об'єднань працівників, роботодавців, а в окремих випадках і держави в ході розробки, прийняття зміни та застосування соціально - трудових норм.

125. СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ – процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та

економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин.

126. СПОЖИВЧИЙ КОШИК – сума витрат, споживчий мінімум, необхідний для підтримки життєвого рівня споживачів (продовольчих покупок, оплати послуг) у розрахунку на одну особу за категорією, тобто для забезпечення прожиткового мінімуму працюючого.

127. СТОРОНИ ГЕНЕРАЛЬНОЇ УГОДИ – профспілки, які об'єдналися для ведення колективних переговорів і укладення Генеральної угоди, та власники або уповноважені ними органи, які об'єдналися також для проведення таких переговорів

128. СТРАЙК – тимчасове колективне добровільне припинення роботи (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) працівниками підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту).

129. СТРАХОВИЙ СТАЖ – період (строк), протягом якого особа підлягає соціальному страхуванню відповідно до видів соціального страхування.

130. СТРОКОВИЙ ТРУДОВИЙ ДОГОВІР – трудовий договір, укладений на визначений термін, установлений за погодженням сторін і на час виконання певної роботи.

131. СУМІСНИЦТВО – виконання робітниками, спеціалістами й службовцями державних підприємств, установ і організацій іншої роботи поза основною на умовах трудового договору (на умовах сумісництва працівники можуть працювати на тому самому або іншому підприємстві, в установі, організації або в громадянина у вільний від основної роботи час).

132. ТВОРЧА ВІДПУСТКА – відпустка, яка надається працівникам підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності за основним місцем їхньої роботи для закінчення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата (тривалістю до трьох місяців) або доктора наук (до шести місяців), для написання підручника або монографії, довідника (до трьох місяців) тощо.

133. ТРУДОВА ФУНКЦІЯ – робота, яку виконуватиме працівник, коло його повноважень і обов'язків.

134. ТРУДОВЕ ПРАВО – галузь права, що регулює відносини, пов'язані із найманою працею, а також інші тісно пов'язані з ними похідні від них відносини.

135. ТРУДОВІ КОНФЛІКТИ – розбіжності, що виникли між сторонами соціально - трудових відносин стосовно: встановлення нових або зміни існуючих соціально - економічних умов праці та виробничого побуту;

укладення чи зміни колективного договору; виконання колективного договору, чи угоди; невиконання умов законодавства про працю.

136. ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ – побудовані на угоді відносини між працівником і роботодавцем щодо особистого виконання працівником визначеної роботи із підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку за плату при забезпеченні роботодавцем передбачених законодавством про працю, угодою, колективним договором, трудовим договором умов праці.

137. ТРУДОВІ РЕСУРСИ – частина населення країни, що за своїм фізичним розвитком, розумовими здібностями і знаннями здатна працювати в народному господарстві.

138. ТРУДОВІ СПОРИ – не врегульовані шляхом безпосередніх переговорів суперечності (конфлікти) між власником підприємства, установи, організації і працівником, що виникають з приводу застосування норм законодавства про працю, зміни існуючих умов праці або встановлення нових і вирішуються у визначеному чинним законодавством порядку.

139. ТРУДОВИЙ АРБИТРАЖ – орган з розгляду колективних трудових спорів, який складається із залучених сторонами колективного трудового спору (конфлікту) фахівців, експертів та інших осіб і приймає рішення по суті колективного трудового спору (конфлікту).

140. ТРУДОВИЙ ДОГОВІР – угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою - роботодавцем, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а роботодавець - виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

141. ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ПРО НАДОМНУ ПРАЦЮ – трудовий договір, що укладається з працівником, який виконує роботу вдома із матеріалів та з використанням знарядь праці, виділених роботодавцем.

142. ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ПРО СЕЗОННУ РОБОТУ – трудовий договір, який укладається з працівником для виконання роботи протягом не всього року, а за певний період (сезон), залежно від природних та кліматичних умов, але не більше шести місяців.

143. ТРУДОВИЙ КОЛЕКТИВ – громадяни, які своєю працею беруть участь у діяльності підприємства (установи, організації) на основі трудового договору (контракту, угоди), а також інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з підприємством.

144. ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ – сукупність якісних і кількісних характеристик персоналу підприємства та населення країни.

145. ТРУДОМІСТКІСТЬ – показник, який характеризує затрати часу на одиницю продукції (тобто зворотна величина виробітку).

146. ФАХІВЦІ – особи, діяльність яких у сфері управління вимагає вищої освіти (економісти, юристи, інженери-технологи, інженери-механіки, бухгалтери, диспетчери, аудитори та ін.).

147. ФОНД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ – орган, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами.

148. ЧАС ВІДПОЧИНКУ – період, протягом якого працівники звільняються від виконання трудових обов'язків і можуть його використовувати на свій розсуд.

149. ЧАСТКОВЕ БЕЗРОБІТТЯ – вимушене тимчасове скорочення нормальної або встановленої законодавством України тривалості робочого часу, перерва в одержанні заробітку або скорочення його розміру через тимчасове припинення виробництва без припинення трудових відносин із причин економічного, технологічного, структурного характеру.

150. ЧЕРГУВАННЯ – перебування працівників за розпорядженням адміністрації на підприємстві, в установі, організації в неробочий час (після закінчення робочого дня, у вихідний чи святковий день) як відповідального за порядок і для оперативного вирішення невідкладних питань.

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «СУДОВА БУХГАЛТЕРІЯ»

1. **АКТ РЕВІЗІЇ** – документ, що узагальнює результати ревізії, в якому фіксується стан виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємства.

2. **АКТИВИ** — ресурси, контрольовані підприємством у результаті ми-нулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

3. **АКТИВИ ВИСОКОЛІКВІДНІ** — кошти, що розміщені в касі, на рахунках, відкритих у банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти.

4. **АКТИВИ РОБОЧІ** — кошти на кореспондентських рахунках, у касі, вкладені в майно, цінні папери, розміщені в інших банках, надані кредити та інші активи, що дають дохід банку.

5. **АКТИВНО-ПАСИВНІ РАХУНКИ** — рахунки бухгалтерського обліку, що мають ознаки активних рахунків і пасивних рахунків. У цих рахунках сальдо може бути дебетовим і кредитовим або одночасно дебетовим і кредитовим (розгорнуте сальдо).

6. **АКЦІЯ** — вид цінного папера без встановленого строку обігу, що засвідчує внесення коштів до статутного фонду акціонерного товариства, підтверджує членство в цьому товаристві, дає право на одержання частини прибутку у вигляді дивідендів, участь в управлінні, участь у розподілі майна в разі ліквідації акціонерного товариства.

7. **АМОРТИЗАЦІЙНИЙ ФОНД** — грошові ресурси, що формуються за рахунок амортизаційних відрахувань і призначені для відтворення основних фондів. Величину амортизаційного фонду обчислюють множенням балансової вартості основних фондів на норму амортизації.

8. **АМОРТИЗАЦІЯ** — це систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів упродовж терміну їхнього корисного використання.

9. **АМОРТИЗОВАНА СОБІВАРТІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ІНВЕСТИЦІЇ** — це собівартість фінансової інвестиції з урахуванням часткового її списання внаслідок зменшення корисності, яка збільшена (зменшена) на суму накопиченої амортизації дисконту (премії).

10. **АУДИТ** – перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності, іншої інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства з метою формування аудиторського висновку стосовно достовірності фінансової звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та П(С)БО в Україні.

11. **АУДИТОРСЬКИЙ ВИСНОВОК** – офіційний документ, засвідчений підписом та печаткою суб'єкта аудиторської діяльності, який - 14 - складається у встановленому порядку за результатами проведеного аудиту або наданих аудиторських послуг.

12. БАЛАНС — звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

13. БАЛАНС РІЧНИЙ (ЗАКЛЮЧНИЙ) — баланс, що формується на кінець звітного періоду, а показники його активу та пасиву представляють собою підсумкову характеристику господарської діяльності підприємства.

14. БАЛАНСОВА ВАРТІСТЬ АКТИВУ — вартість активу, за якою він включається до підсумку балансу.

15. БАЛАНСОВА ВАРТІСТЬ ВАЛЮТИ — вартість іноземної валюти, визначена за валютним курсом грошової одиниці України до іноземної валюти на дату здійснення господарської операції або на дату складання балансу.

16. БЕЗНАДІЙНА ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ — поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

17. БІЗНЕС-ПЛАН — програма діяльності підприємства, план конкретних заходів для досягнення конкретної мети його діяльності, спрямованої на отримання максимального прибутку шляхом виконання підприємницького проекту.

18. БІОЛОГІЧНИЙ АКТИВ — тварина або рослина, яка в процесі біологічних перетворень здатна давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, а також приносити в інший спосіб економічні вигоди.

19. БЛАНКИ СУВОРОГО ОБЛІКУ — бланки документів, що підлягають обліку і видаються в підзвіт окремим працівникам для оформлення господарських операцій.

20. БОРГОВІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ — інструменти, що характеризують кредитні відносини між їх покупцем і продавцем, зобов'язують боржника погасити в передбачені терміни їхню номінальну вартість і сплатити додаткову винагороду у формі процента (якщо він не входить до складу номінальної вартості боргового фінансового інструменту, що погашається).

21. БУХГАЛТЕРСЬКА ЗВІТНІСТЬ — звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів.

22. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК — це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про господарську діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. У системі бухгалтерського обліку підлягають відображенню окремі господарські операції.

23. ВАЛОВІ ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ — сума будь-яких витрат платника податку в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних як компенсація вартості товарів (робіт, послуг), які придбаваються (виготовляються) таким платником податку для їх подальшого використання у власній господарській діяльності.

24. ВАЛОВИЙ ДОХІД — це економічна вигода, яку підприємство одержало (або має одержати).

25. ВАЛОВИЙ ПРИБУТОК — частина валового доходу підприємства, що залишається в нього після вирахування всіх обов'язкових витрат.

26. ВАЛЮТА ЗВІТНОСТІ — грошова одиниця України.

27. ВАЛЮТА КОНТРАКТУ — валюта, визначена в контракті для вираження ціни товару.

28. ВАЛЮТА ПЛАТЕЖУ — валюта, в якій повинна бути проведена оплата, передбачена контрактом.

29. ВАЛЮТНИЙ КУРС — установлений НБУ офіційний курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни.

30. ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ БАНКУ — співвідношення (різниця) між сумою активів і позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій валюті.

31. ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ ВІДКРИТА — сума активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті, що не збігається із сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті. Відкрита валютна позиція збільшує ризик у разі зміни валютного курсу.

32. ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ ВІДКРИТА ДОВГА — сума активів та позабалансових вимог перевищує суму балансових і позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. Банк із такою позицією може зазнати додаткових витрат у разі підвищення курсу національної валюти щодо іноземної.

33. ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ ВІДКРИТА КОРОТКА — сума балансових та позабалансових зобов'язань, що перевищує суму активів і позабалансових вимог у кожній іноземній валюті. Банк із такою позицією може зазнати додаткових витрат у разі підвищення курсу іноземної валюти щодо національної валюти.

34. ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ ЗАКРИТА — сума активів та позабалансових вимог збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті.

35. ВЕКСЕЛЬ — вид цінного папера, письмове боргове зобов'язання визначеної форми, яке наділяє його власника (векселеутримувача) безумовним правом вимагати з боржника (векселедавця) сплатити в певний термін зазначену суму грошей.

36. ВЕРИФІКАЦІЯ — перевірка та підтвердження достовірності матеріалів, документів.

37. ВЗАЄМОЗАЛІК — один із способів безготівкових розрахунків, в основі якого лежить погашення взаємної заборгованості між підприємствами в рівновеликих сумах. Можуть проводитися в грошовій і натуральних формах.

38. ВІДСОТКИ (ПРОЦЕНТИ) — доходи, отримані від операцій з борговими вимогами і зобов'язаннями, зокрема векселями, облігаціями,

бонами та іншими платіжними документами, включно з операціями з державними скарбничими зобов'язаннями, а також будь-якими доходами, отриманими платником податку від надання коштів та матеріальних цінностей у кредит та нарахування у вигляді премій чи вигащів або відсотків від суми заборгованості.

39. ВІДСТРОЧКА ПОГАШЕННЯ ПОЗИКИ (АБО УСІХ РАНІШЕ ВИПУЩЕНИХ ПОЗИК) — перенесення строків виплати заборгованості.

40. ВИТРАТИ (ДОХІД) З ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК — загальна сума витрат (доходу) з податку на прибуток, яка складається з поточного податку на прибуток з урахуванням відстроченого податкового зобов'язання і відстроченого податкового активу.

41. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ — частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

42. ГУДВІЛ — нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та його звичайною вартістю, як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання ліпших управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), нових технологій тощо.

43. ГОЛОВНА КНИГА — обліковий реєстр, призначений для синтетичного обліку.

44. ГОСПОДАРСЬКА ОПЕРАЦІЯ — це дія або подія, яка спричинює зміни в структурі активів, зобов'язань та власному капіталі підприємства.

45. ГОТОВА ПРОДУКЦІЯ — закінчений виробництвом продукт на підприємстві, який відповідає встановленим стандартам або технічним умовам.

46. ГРУПА ВИБУТТЯ — сукупність активів, які плануються до продажу або відчуження в інший спосіб однією операцією, та зобов'язання, які прямо пов'язані з такими активами, що будуть передані (погашені) в результаті такої операції.

47. ГРУПА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ — сукупність однотипних за призначенням та умовами використання нематеріальних активів.

48. ГРУПА ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ — сукупність однотипних за технічними характеристиками, призначенням та умовами використання основних засобів.

49. ГРУПУВАННЯ, ДОКУМЕНТІВ — один з елементів обробки документів, тобто підготовки їх до наступних записів в облікові реєстри синтетичного та аналітичного обліку.

50. ДЕБЕТ — частина рахунку бухгалтерського обліку. В активних рахунках по дебету записується збільшення, а в пасивних — зменшення вартісного вираження об'єкту обліку.

51. ДЕБИТОРИ — юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

52. ДЕБИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ — сума заборгованості покупців або замовників підприємства на певну дату.

53. ДЕБИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, НЕ ПРИЗНАЧЕНА ДЛЯ ПЕРЕПРОДАЖУ — дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу.

54. ДЕПОНОВАНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА — готівкові кошти, що одержані підприємствами (підприємцями) для виплат, пов'язаних з оплатою праці, та не виплачені в установлений строк окремим фізичним особам.

55. ДИВІДЕНДИ — це платежі, що здійснюються юридичними особами, які є емітентами корпоративних прав, на користь власників корпоративних прав у зв'язку з розподілом частини прибутку таких емітентів, розрахованої за правилами бухгалтерського обліку.

56. ДИСКОНТ — різниця між номінальною вартістю цінних паперів і ціною їх придбання, якщо ціна придбання без нарахованих до дати придбання доходів за цінним папером нижча за його номінальну вартість.

57. ДОВГОСТРОКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ — це різні види зобов'язань підприємства, на які нараховуються відсотки і строк погашення яких настане більше ніж через рік після звітної дати або пізніше, ніж закінчиться виробничий цикл, якщо його тривалість перевищує 12 місяців.

58. ДОВГОСТРОКОВІ ФІНАНСОВІ ІНВЕСТИЦІЇ — активи, які утримує підприємство з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора строком більше ніж один рік.

59. ДОХОДИ — збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

60. ДОХОДИ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ — це надходження грошових коштів та інших активів, що одержані в звітному періоді, але належать до майбутніх періодів.

61. ЕКВІВАЛЕНТИ ГРОШОВИХ КОШТІВ — це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, що вільно конвертуються в певні суми грошових коштів, які характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

62. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ — це вивчення системи показників, що характеризують господарську діяльність підприємств і організацій, яка передуює прийняттю раціональних управлінських рішень.

63. ЖУРНАЛ РЕЄСТРАЦІЇ ПРИБУТКОВИХ І ВИДАТКОВИХ КАСОВИХ ДОКУМЕНТІВ — документ, що застосовується для реєстрації прибуткових та видаткових касових ордерів та інших касових документів.

64. ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧІ ВИТРАТИ — це витрати, пов'язані з обслуговуванням основних і допоміжних виробництв (цехів) підприємств і управління ними.

65. ЗАПАСИ — активи, які утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт.

66. ЗНОС ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ — це сума амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання.

67. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ — заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

68. ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ – спосіб перевірки відповідності фактичної наявності активів та фінансових зобов'язань даним бухгалтерського обліку.

69. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ — це операції придбання і реалізації необоротних активів, а також таких фінансових інвестицій, які не є складовою еквівалентів грошових коштів.

70. КАЛЬКУЛЮВАННЯ – система економічних розрахунків собівартості одиниці окремих видів продукції (робіт, послуг).

71. КАЛЬКУЛЯЦІЯ СОБІВАРТОСТІ — це обчислення собівартості готової продукції, виконаних робіт або наданих послуг.

72. КАЛЬКУЛЯЦІЙНА ОДИНИЦЯ — це вимірник об'єкта калькуляції, що збігається з одиницею вимірювання, прийнятою в стандартах або технічних умовах на відповідний вид продукції.

73. КАПІТАЛ – загальна вартість активів будь-якої особи за вирахуванням її зобов'язань.

74. КАСА – 1) готівка підприємства; 2) рахунок бухгалтерського обліку, що відображає рух готівки; 3) підрозділ банків, підприємств, що проводить операції з готівкою, іншими грошовими активами; 4) приміщення або місце, призначене для приймання, видачі та зберігання готівки, інших цінностей та касових документів, де, як правило, ведеться Касова книга.

75. КАСОВА КНИГА — документ установленної форми, що застосовується для здійснення первинного обліку готівки в касі.

76. КАСОВІ ДОКУМЕНТИ — документи (касові ордери та платіжні чи розрахунковоплатіжні відомості), за допомогою яких відповідно до законодавства України оформляються касові операції, звіти про використання коштів, а також відповідні журнали встановленої форми для реєстрації цих документів та книги обліку.

77. КАСОВИЙ ОРДЕР — первинний документ, що застосовується для оформлення надходжень (видачі) готівки з каси.

78. КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ – операції підприємств між собою, з підприємцями і фізичними особами, що пов'язані з прийманням і видачею

готівки при проведенні розрахунків через касу підприємства з відображенням цих операцій у Касовій книзі, книзі обліку розрахункових операцій.

79. КОРОТКОСТРОКОВІ КРЕДИТИ БАНКІВ — це сума поточних зобов'язань підприємства перед банками за отриманими від них позиками.

80. КРЕДИТ – права частина рахунку бухгалтерського обліку. В активних рахунках по кредиту записується зменшення, а в пасивних - збільшення об'єкту обліку.

81. ЛІКВІДАЦІЙНА ВАРТІСТЬ — сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією).

82. ЛІКВІДАЦІЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ – вилучення основних засобів та їх списання з балансу підприємства у зв'язку з повним зношенням, а також руйнуванням в результаті аварій та стихійного лиха.

83. ЛІКВІДНІСТЬ – здатність окремих видів майнових цінностей бути швидко конвертованими в грошову форму без втрати своєї поточної вартості в умовах існуючої кон'юнктури ринку.

84. ЛІМІТ ЗАЛИШКУ ГОТІВКИ В КАСІ — граничний розмір суми готівки, що може залишатися в касі в позаробочий час.

85. МАЙБУТНЯ ЕКОНОМІЧНА ВИГОДА — це потенціал, який може сприяти надходженню, прямо або непрямо, грошових коштів або їх еквівалентів на підприємство.

86. МАЛОЦІННІ ТА ШВИДКОЗНОШУВАНІ ПРЕДМЕТИ — це активи, строк використання яких не більше одного року або нормального операційного циклу, якщо він перевищує один рік.

87. МЕТОД БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ – система способів і прийомів, що забезпечують суцільне, безперервне і взаємопов'язане відображення та економічне узагальнення в грошовому вираженні об'єктів бухгалтерського обліку з метою охорони права власності і контролю за процесом отримання прибутку, його руху та розподілу.

88. МІНІМАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА — це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче від якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт).

89. НАКОПИЧЕНА АМОРТИЗАЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ — сума амортизації об'єктів нематеріальних активів з початку їх корисного використання.

90. НЕДОСТАЧА – перевищення величини активів, вказаної в бухгалтерських документах, над фактичною їх наявністю.

91. НЕМАТЕРІАЛЬНИЙ АКТИВ — немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання протягом більше одного року (або

одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях, для надання в оренду іншим особам.

92. НЕОБОРОТНІ АКТИВИ — це активи, призначені для використання протягом періоду більше одного року.

93. НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ — нездатність підприємства погасити в передбачені строки свої фінансові зобов'язання.

94. НЕРЕЗИДЕНТИ — юридичні особи з місцезнаходженням за межами України, що створені і діють відповідно до законодавства іноземної держави.

95. НЕРОЗПОДІЛЕНИЙ ПРИБУТОК — це частина отриманого у звітному періоді прибутку після нарахування й сплати до бюджету податку на прибуток, яка не була розподілена між акціонерами, власниками, а реінвестована у підприємство.

96. ОБЛІГАЦІЯ — це борговий цінний папір, що засвідчує внесення її власником коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ній термін з виплатою фіксованого відсотка, розмір якого не залежить від результатів діяльності її емітента.

97. ОБ'ЄКТ КАЛЬКУЛЯЦІЇ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ) — це продукт виробництва підприємства, його підрозділів, переділів.

98. ОБЛІК — встановлення наявності будь-чого, його вимірювання і реєстрація з кількісної та якісної сторони.

99. ОБЛІК БУХГАЛТЕРСЬКИЙ — процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання і передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

100. ОБЛІК ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ (УПРАВЛІНСЬКИЙ, ОПЕРАТИВНИЙ) — система обробки і підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів в процесі управління підприємством.

101. ОБЛІК ГОСПОДАРСЬКИЙ — це кількісне відображення та якісна характеристика господарської діяльності з метою контролю й управління нею; здійснення ефективної господарської діяльності, обліку результатів роботи, контролю за ходом виробництва.

102. ОБЛІК СТАТИСТИЧНИЙ — це планомірне збирання й вивчення інформації, яка характеризує кількісну сторону суспільних явищ з метою розкриття їх якісної своєрідності.

103. ОПЕРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ — це основна статутна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною або фінансовою діяльністю.

104. ОПЕРАЦІЙНИЙ ЦИКЛ — проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів (еквівалентів

грошових коштів) від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

105. ОПЦІОН — контракт, що дає його власнику право (але не зобов'язання) купити або продати цінні папери, товари або кошти за домовленою ціною протягом певного періоду.

106. ОСНОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ — це здійснення операцій, пов'язаних із виробництвом або реалізацією продукції (товарів, послуг), що є визначальною метою створення підприємства та забезпечує основну частку його доходу.

107. ПАЙОВИЙ КАПІТАЛ — це сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для здійснення його господарської діяльності.

108. ПЕРВІСНА ВАРТІСТЬ — історична (фактична) собівартість необоротних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) необоротних активів.

109. ПЕРВИННИЙ ДОКУМЕНТ — це письмовий документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує факт її здійснення.

110. ПЕРЕОЦІНЕНА ВАРТІСТЬ — вартість необоротних активів після їх переоцінки.

111. ПЕРІОД ЗВІТНИЙ — певний період в діяльності підприємства, за підсумками якого складають документи фінансової звітності.

112. ПЛАН РАХУНКІВ ОБЛІКУ — систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку. В них перераховуються рахунки синтетичного обліку і субрахунки, а також дається перелік позабалансових рахунків.

113. ПЛАНОВА СОБІВАРТІСТЬ — це прогнозне значення граничної величини витрат на виробництво відповідних видів продукції, виконання робіт або надання послуг на звітний період (рік або квартал).

114. ПОДІБНІ АКТИВИ — це активи, які мають однакове функціональне призначення й однакову справедливу вартість.

115. ПОДІБНІ ОБ'ЄКТИ — це об'єкти, які мають однакове функціональне призначення та однакову справедливу вартість.

116. ПОКУПЦІ — це фізичні або юридичні особи, які купують товари (роботи, послуги).

117. ПОТОЧНІ ФІНАНСОВІ ІНВЕСТИЦІЇ — це інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можна вільно реалізувати в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів).

118. ПРЕТЕНЗІЯ — вимога кредитора до боржника про добровільну оплату боргу, відшкодування збитків, сплата штрафу, усунення недоліків поставленої продукції або виконаної роботи.

119. ПРИНЦИПИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ – правила, якими слід керуватися при вимірюванні, оцінці і реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності.

120. ПРОСТРОЧЕНА ЗАБОРГОВАНІСТЬ — позичка, не повернена банку в установлений строк.

121. РАХУНКИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ – спосіб одержання показників за окремими елементами господарських ресурсів і джерелами їх утворення. В процесі господарської діяльності відбуваються зміни у складі засобів підприємства та джерел їх утворення. Для того, щоб врахувати всі ці зміни, застосовується система рахунків бухгалтерського обліку. Кількість і найменування рахунків визначаються Планом рахунків.

122. РАХУНКИ АКТИВНІ – основні рахунки бухгалтерського обліку, які відображають стан і рух коштів та майна підприємства. На активних рахунках збільшення коштів та майна підприємства відображається по дебету, а зменшення - по кредиту рахунку. Вони мають дебетове сальдо і відображаються в активі балансу.

123. РАХУНКИ ПАСИВНІ – рахунки бухгалтерського обліку, на яких обліковуються джерела власних і позикових (тимчасово залучених) коштів. В пасивних рахунках збільшення джерел відображається по кредиту, а зменшення - по дебету. Сальдо є кредитовим і відображається в пасиві балансу.

124. РЕЗИДЕНТИ — це юридичні особи з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законодавства України.

125. РИНКОВА ВАРТІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ІНВЕСТИЦІЇ — сума, яку можна отримати від продажу фінансової інвестиції на активному ринку.

126. РОЗРОБКИ — результати досліджень та інших знань, які застосовує підприємство для планування і проектування нових або значно удосконалених матеріалів, приладів, продуктів, процесів, систем чи послуг до початку їхнього серійного виробництва чи використання.

127. САЛЬДО – 1) результат виміру дебетових і кредитових оборотів по рахунку (різниця між ними), що визначається станом на 1-ше число кожного місяця; 2) залишки по рахунках бухгалтерського обліку господарських засобів і джерел їх утворення.

128. САНАЦІЯ – система заходів, що здійснюються під час провадження справи про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського стану боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

129. СОБІВАРТІСТЬ РЕАЛІЗОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ) — це виробнича собівартість продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, збільшена на суму нерозподілених

постійних загальновиборничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

130. СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ — господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними.

131. СПІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ — розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до угоди про ведення спільної діяльності.

132. СУМНІВНИЙ БОРГ — поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

133. СУПУТНЯ ПРОДУКЦІЯ — це продукція, отримана в одному технологічному циклі (процесі) одночасно з основною.

134. ТЕПЕРІШНЯ ВАРТІСТЬ — це грошова вартість майбутніх доходів на теперішній час.

135. ТЕПЕРІШНЯ ВАРТІСТЬ АКТИВІВ АБО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ — дисконтована вартість майбутніх чистих грошових надходжень (довгострокових зобов'язань), які даний об'єкт може генерувати за умов нормального функціонування підприємства.

136. ТЕРМІН КОРИСНОГО ВИКОРИСТАННЯ (ЕКСПЛУАТАЦІЇ) — очікуваний період, упродовж якого необоротні активи використовуватиме підприємство або з їх використанням буде виготовлено очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

137. ТРАНЗИТНІ РАХУНКИ — рахунки, що використовуються для обліку платежів на час до переказу їх за призначенням згідно з нормативними документами або угодами.

138. УБУТОК — зменшення будь-чого в кількості, величині, рівні; зменшена кількість.

139. УЦІНКА — 1) зменшення облікової вартості матеріальних ресурсів; 2) зменшення вартості активів у зв'язку з фізичним та моральним зносом тощо.

140. ФАКТИЧНА (ЗВІТНА) СОБІВАРТІСТЬ — визначається на підставі даних бухгалтерського обліку після закінчення звітного періоду і є достовірною інформацією про фактичні витрати на виробництво продукції, робіт, послуг.

141. ФАКТОРИНГ — вид фінансово-комерційних послуг, суть яких полягає у придбанні банками та іншими фінансовими організаціями боргів підприємств (зобов'язань з оплати поставлених товарів і виконаних робіт або послуг).

142. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ — це бухгалтерська звітність, яка містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

143. ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ — це діяльність, яка призводить до зміни розміру та складу власного і позичкового капіталу підприємства.

144. ЦІЛЬОВІ КОШТИ — кошти, цілі використання яких обумовлено окремими законодавчими актами або нормативними актами Національного банку України.

145. ЦІННІ ПАПЕРИ — документи, що засвідчують право власності або відносини позики і відповідають вимогам, встановленим законодавством про цінні папери.

146. ЧИСТИЙ ДОХІД — це зменшений валовий дохід на економічні елементи, які визначені законодавчо.

147. ЧИСТА ВАРТІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАПАСІВ — очікувана ціна реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їхнього виробництва і реалізацію.

148. ЧИСТА ВАРТІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ НЕОБОРОТНОГО АКТИВУ — справедлива вартість необоротного активу за вирахуванням очікуваних витрат на його реалізацію.

149. ЧИСТА РЕАЛІЗАЦІЙНА ВАРТІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI — сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

150. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ — суб'єкти господарської діяльності є обліковими одиницями, які мають окрему систему бухгалтерського обліку та складають установлену законодавчо звітність.

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО»

1. АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИЙ ШТРАФ - це грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету у разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності.

2. АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ - це заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків, які можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

3. АКЦИЗНИЙ ПОДАТОК - непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених законом як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції).

4. АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО - господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом.

5. АРБІТРАЖНИЙ КЕРУЮЧИЙ - фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

6. АСОЦІАЦІЯ - договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

7. АУДИТ - перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.

8. АУДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ - підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг.

9. АУДИТОРСЬКИЙ ВИСНОВОК - документ, що складений відповідно до стандартів аудиту та передбачає надання впевненості

користувачам щодо відповідності фінансової звітності або іншої інформації концептуальним основам, які використовувалися при її складанні.

10. БАНКИ - це фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб.

11. БАНКРУТСТВО - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

12. БЕЗЛІЦЕНЗІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ - провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, без ліцензії на його провадження, у тому числі провадження ліцензіатом частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, іншої, ніж та, на яку йому надано ліцензію.

13. БЕЗСПРНІ ВИМОГИ КРЕДИТОРІВ - грошові вимоги кредиторів, підтвержені судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження, згідно з яким відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника. До складу цих вимог, у тому числі щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції.

14. БОРЖНИК - юридична особа - суб'єкт підприємницької діяльності або фізична особа за зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності, неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтвержені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено законом.

15. ВИКЛЮЧНА (МОРСЬКА) ЕКОНОМІЧНА ЗОНА УКРАЇНИ - це морські райони, зовні прилеглі до територіального моря країни, включаючи райони навколо островів, що їй належать, ширина виключної (морської) економічної зони становить до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України.

16. ВИПУСК ЦІННИХ ПАПЕРІВ - сукупність певного виду емісійних цінних паперів одного емітента, однієї номінальної вартості, які мають однакову форму випуску і міжнародний ідентифікаційний номер, та забезпечують їх власникам однакові права незалежно від часу придбання і способу їх емісії.

17. ВИРОБНИЧИЙ КООПЕРАТИВ - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

18. ГАРАНТІЯ - це специфічний засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань шляхом письмового підтвердження (гарантійного листа) банком, іншою кредитною установою, страховою організацією (банківська гарантія) про задоволення вимог управленої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної у письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язана сторона) не виконає вказане у ньому певне зобов'язання, або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні.

19. ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ - це специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України (далі - військові частини), пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності і яка передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки) в межах і порядку, визначених законом.

20. ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ - це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

21. ГОСПОДАРСЬКЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – це зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених законом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

22. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО (як галузь права) - це система правових норм, що регулюють відносини з приводу безпосереднього здійснення господарської діяльності або управління нею (такою діяльністю) із застосуванням різних методів правового регулювання.

23. ГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО - підприємство або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

24. ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР – це дво- або багатостороння угода, де один суб'єкт зобов'язується вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт має право вимагати виконання обов'язку.

25. ГОСПОДАРСЬКІ ПРАВОВІДНОСИНИ – суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами

господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

26. ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ - це заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки.

27. ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ – це діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг.

28. ГРОМАДСЬКІ ФОРМУВАННЯ - політичні партії, структурні утворення політичних партій, громадські об'єднання, місцеві осередки громадського об'єднання із статусом юридичної особи, професійні спілки, їх об'єднання, організації профспілки, передбачені статутом профспілки та їх об'єднання, творчі спілки, місцеві осередки творчих спілок, постійно діючі третейські суди, організації роботодавців, їх об'єднання, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій, представництва, філії іноземних благодійних організацій.

29. ДЕКЛАРАЦІЯ МИТНОЇ ВАРТОСТІ - документ встановленої форми, що подається декларантом і містить відомості щодо митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України чи стосовно яких змінюється митний режим.

30. ДЕЛІСТИНГ - процедура виключення цінних паперів з реєстру фондової біржі, якщо вони не відповідають правилам фондової біржі, з подальшим припиненням їх обігу на фондовій біржі або переведенням у категорію цінних паперів, допущених до обігу без включення до реєстру фондової біржі.

31. ДЕМПІНГ - ввезення на митну територію країни імпорту товару за ціною, нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару.

32. ДЕРЖАВНЕ КОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО - суб'єкт підприємницької діяльності, діє на основі статуту або модельного статуту і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном згідно з законодавством.

33. ДЕРЖАВНЕ УНІТАРНЕ ПІДПРИЄМСТВО – підприємство, яке утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління.

34. ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА - умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином - засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової

неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору.

35. ДОГОВІР ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ - це договір, за яким енергопостачальне підприємство (енергопостачальник) відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду (далі - енергію) споживачеві (абоненту), який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватися передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним використовується.

36. ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ – договір, за яким одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду.

37. ДОГОВІР ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ – угода, делізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

38. ЕКОНОМІЧНА КОНКУРЕНЦІЯ (конкуренція) - змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

39. ЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ - обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення крупномасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту.

40. ЕКОНОМІЧНА ТАКТИКА - сукупність найближчих цілей, завдань, засобів і способів їх досягнення для реалізації стратегічного курсу економічної політики в конкретних умовах, що складаються в поточному періоді розвитку економіки.

41. ЕКСПОРТ (ЕКСПОРТ ТОВАРІВ) - продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів.

42. ЕМІСІЯ - сукупність дій емітента, що проводяться в установленій законодавством послідовності і спрямовані на розміщення емісійних цінних паперів серед їх перших власників.

43. ЕМІТЕНТ - юридична особа, у тому числі Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Автономна Республіка Крим або міська рада, а також держава в особі уповноважених нею органів державної влади чи міжнародна фінансова організація, які від свого імені розміщують емісійні цінні папери та беруть на себе зобов'язання за ними перед їх власниками.

44. ЄДИНИЙ ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ФІЗИЧНИХ ОСІБ - ПІДПРИЄМЦІВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ - єдина державна інформаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання інформації про юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадські формування, що не мають статусу юридичної особи.

45. ЗАХОДИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ - не пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, на охорону здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної спадщини.

46. ЗБИТКИ – це витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

47. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

48. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ ДОГОВІР (КОНТРАКТ) - матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності

49. ІМПОРТ (ІМПОРТ ТОВАРІВ) - купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами.

50. ІНВЕСТИЦІЇ - це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів

діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) бо досягається соціальний ефект.

51. ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА – політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним.

52. ІНДОСАМЕНТ - передавальний напис на ордерному цінному апері, що посвідчує перехід прав на цінний папір та прав за цінним папером до іншої особи в установленому законодавством порядку.

53. ІНДОСАНТ - власник ордерного цінного паперу (його уповноважена особа), який вчиняє індосамент. Індосамент може бути повним (іменним) - виписаним на ім'я (найменування) конкретної особи або бланковим (на пред'явника) - виписаним без зазначення імені (найменування) особи.

54. ІНКОТЕРМС — міжнародні комерційні умови, комплект міжнародних правил з тлумачення найбільш широко використовуваних торговельних термінів (умов) в галузі міжнародної торгівлі.

55. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ - це діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

56. ІНОЗЕМНЕ ПІДПРИЄМСТВО - це унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб.

57. ІНОЗЕМНІ СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ - суб'єкти господарської діяльності, що мають постійне місцезнаходження або постійне місце проживання за межами України.

58. КВОТА ЕКСПОРТНА (ІМПОРТНА) - граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території України (імпортувати на територію України) протягом встановленого строку та який визначається у натуральних чи вартісних одиницях.

59. КВОТИ ГЛОБАЛЬНІ - квоти, що встановлюються по товару (товарах) без зазначення конкретних країн (груп країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

60. КВОТИ ГРУПОВІ - квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

61. КВОТИ ІНДИВІДУАЛЬНІ - квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням конкретної країни, куди товар (товари) може експортуватись або з якої він (вони) може імпортуватись.

62. КВОТИ СПЕЦІАЛЬНІ - граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру.

63. КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО - господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладами (вкладники).

64. КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ — інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

65. КОМЕРЦІЙНЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО (АГЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ) - це підприємницька діяльність, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє.

66. КОНСОРЦІУМ - тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо).

67. КОНТРАБАНДА - переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

68. КОНТРАКТАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ – це державна закупка сільськогосподарської продукції, що здійснюється за договорами контрактації, які укладаються на основі державних замовлень на поставку державі сільськогосподарської продукції.

69. КОНТРАФАКТНІ ТОВАРИ - товари, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, ввезення яких на митну територію України або вивезення з цієї території є порушенням прав інтелектуальної власності, що охороняються відповідно до закону.

70. КОНЦЕРН - статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і

виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.

71. КОНЦЕСІЯ - це надання з метою задоволення суспільних потреб уповноваженим органом державної влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі вітчизняним або іноземним суб'єктам господарювання (концесіонерам) права на створення (будівництво) та/або управління (експлуатацію) об'єктом концесії за умови взяття концесіонером на себе відповідних зобов'язань, майнової відповідальності і підприємницького ризику.

72. КООПЕРАТИВ - юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

73. КОРПОРАТИВНІ ПРАВА - це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

74. КОРПОРАЦІЯ – це договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

75. КОТИРУВАННЯ - механізм визначення та/або фіксації на фондовій біржі ринкової ціни емісійного цінного паперу, що перебуває в обігу на такій біржі.

76. КРЕДИТОР - юридична або фізична особа, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтвержені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника; конкурсні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника; поточні кредитори - кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство; забезпечені кредитори - кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника (майнового поручителя).

77. КУМУЛЯТИВНЕ ГОЛОСУВАННЯ - голосування під час обрання осіб до складу органів товариства, коли загальна кількість голосів акціонера помножується на кількість членів органу акціонерного товариства, що обираються, а акціонер має право віддати всі підраховані таким чином голоси за одного кандидата або розподілити їх між кількома кандидатами.

78. ЛІЗИНГ - це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

79. ЛІКВІДАТОР - фізична особа, яка відповідно до судового рішення господарського суду організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення вимог кредиторів у встановленому законом порядку.

80. ЛІСТИНГ - сукупність процедур із включення цінних паперів до реєстру фондової біржі та здійснення контролю за відповідністю цінних паперів і емітента умовам та вимогам, установленим у правилах фондової біржі.

81. ЛІЦЕНЗІАТ - суб'єкт господарювання, який має ліцензію на провадження встановленого законом виду господарської діяльності.

82. ЛІЦЕНЗІЯ ВІДКРИТА (ІНДИВІДУАЛЬНА) - дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного періоду часу (але не менше одного місяця) з визначенням його загального обсягу.

83. ЛІЦЕНЗІЯ ГЕНЕРАЛЬНА - відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції по певному товару (товарах) та/або з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування по цьому товару (товарах).

84. ЛІЦЕНЗІЯ - документ, що надається органом ліцензування, на право провадження суб'єктом господарювання визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, в електронному вигляді (запис про наявність ліцензії у такого суб'єкта господарювання в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців) або на паперовому носії;

85. ЛІЦЕНЗІЯ ЕКСПОРТНА (ІМПОРТНА) - належним чином оформлене право на експорт (імпорт) протягом встановленого строку певних товарів або валютних коштів з метою інвестицій та кредитування.

86. ЛІЦЕНЗІЯ РАЗОВА (ІНДИВІДУАЛЬНА) - разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на період не менший, ніж той, що є необхідним для здійснення експортної (імпортної) операції.

87. ЛІЦЕНЗІЯ СПЕЦІАЛЬНА - належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом встановленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів.

88. МИРОВА УГОДА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами.

89. МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ - регулювання питань, пов'язаних із встановленням мит та інших податків, що справляються при переміщенні товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України.

90. МИТНИЙ РЕЖИМ - комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення.

91. МІЖНАРОДНА КООПЕРАЦІЯ - взаємодія двох або більше суб'єктів господарської діяльності, серед яких хоча б один є іноземним, при якій здійснюється спільна розробка або спільне виробництво, спільна реалізація кінцевої продукції та інших товарів на основі спеціалізації у виробництві проміжної продукції (деталей, вузлів, матеріалів, а також устаткування, що використовується у комплексних поставках) або спеціалізації на окремих технологічних стадіях (функціях) науково-дослідних робіт, виробництва та реалізації з координацією відповідних програм господарської діяльності.

92. МОНОПОЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ – це домінуюче становище суб'єкта господарювання, яке дає йому можливість самотійно або разом з іншими суб'єктами обмежувати конкуренцію на ринку певного товару (робіт, послуг).

93. МОРАТОРІЙ НА ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ - зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію.

94. НЕДІЙСНЕ ГОСПОДАРСЬКЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – це господарське зобов'язання, що не відповідає вимогам закону, або вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, або укладено учасниками господарських відносин з порушенням хоча б одним з них господарської компетенції (спеціальної правосуб'єктності), може бути на вимогу однієї із сторін, або відповідного органу державної влади визнано судом недійсним повністю або в частині.

95. НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ - це будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності.

96. НЕКОМЕРЦІЙНЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ - це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку.

97. НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ - неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності.

98. ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ - господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

99. ОБСЛУГОВУЮЧИЙ КООПЕРАТИВ - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу.

100. ОПЕРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ - це заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку.

101. ПАЙ - майновий поворотний внесок члена (асоційованого члена) кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки.

102. ПЕРЕВЕЗЕННЯМ ВАНТАЖІВ - господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами.

103. ПЕРЕВІЗНИК - юридична або фізична особа, яка взяла на себе зобов'язання і відповідальність за договором перевезення вантажу за доставку до місця призначення довіреного їй вантажу, перевезення вантажів та їх видачу (передачу) вантажоодержувачу або іншій особі, зазначеній у документі, що регулює відносини між експедитором та перевізником.

104. ПІДПРИЄМНИЦТВО - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

105. ПІДПРИЄМСТВО - самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-

дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законодавством.

106. ПІДПРИЄМСТВОМ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ - підприємство, створене відповідно до вимог законодавства, в статутному капіталі якого не менш як десять відсотків становить іноземна інвестиція.

107. ПІДРЯД - будівництво об'єктів виробничого та іншого призначення, підготовка будівельних ділянок, роботи з обладнання будівель, роботи з завершення будівництва, прикладні та експериментальні дослідження і розробки тощо, які виконуються суб'єктами господарювання для інших суб'єктів або на їх замовлення.

108. ПОВНЕ ТОВАРИСТВО - господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

109. ПОСАДОВІ ОСОБИ ПІДПРИЄМСТВ - керівники та інші працівники підприємств (резиденти та нерезиденти), які в силу постійно або тимчасово виконуваних ними трудових (службових) обов'язків відповідають за додержання вимог, встановлених законами та іншими нормативно-правовими актами України, а також міжнародними договорами України, укладеними у встановленому законом порядку.

110. ПОСЕРЕДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ВИПУСКУ ТА ОБІГУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ - підприємницька діяльність суб'єктів господарювання, для яких операції з цінними паперами становлять виключний вид їх діяльності або яким така діяльність дозволена законом.

111. ПРАВО ГОСПОДАРСЬКОГО ВІДАННЯ - речове право суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених законодавством.

112. ПРАВО ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ - речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених законодавством, а також власником майна (уповноваженим ним органом).

113. ПРИРОДНА МОНОПОЛІЯ - стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги).

114. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА - це здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та повному або частковому задоволенню вимог кредиторів.

115. РИНОК ТОВАРУ (товарний ринок) - сфера обороту товару (взаємозамінних товарів), на який протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція.

116. САНАЦІЯ - це система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.

117. САНАЦІЯ БОРЖНИКА ДО ПОРУШЕННЯ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО - система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство.

118. СКЛАД ЛІКВІДАЦІЙНОЇ МАСИ БАНКРУТА – це всі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури, за винятком об'єктів житлового фонду, в тому числі гуртожитків, дитячих дошкільних закладів та об'єктів комунальної інфраструктури, що належать юридичній особі - банкруту, які передаються в порядку, встановленому законодавством, до комунальної власності відповідних територіальних громад без додаткових умов і фінансуються в установленому порядку.

119. СПЕЦІАЛЬНА (ВІЛЬНА) ЕКОНОМІЧНА ЗОНА - частина території України, на якій встановлено спеціальний правовий режим господарської діяльності, особливий порядок застосування та дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони можуть запроваджуватися пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів.

120. СПІЛЬНА ПІДПРИЄМНИЦЬКА (ГОСПОДАРСЬКА) ДІЯЛЬНІСТЬ - діяльність, що базується на співробітництві між суб'єктами

господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності і на спільному розподілі результатів та ризиків від її здійснення.

121. СПОЖИВЧА КООПЕРАЦІЯ В УКРАЇНІ - це добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності з метою поліпшення свого економічного та соціального стану. Вона здійснює торговельну, заготівельну, виробничу та іншу діяльність, не заборонену чинним законодавством України, сприяє соціальному і культурному розвитку села, народних промислів і ремесел, бере участь у міжнародному кооперативному русі.

122. СПОЖИВЧИЙ КООПЕРАТИВ (споживче товариство) - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів.

123. СТРАХОВИК - фінансова установа, що створена та має ліцензію на провадження страхової діяльності відповідно до законодавства.

124. СТРАХУВАЛЬНИКИ - юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

125. СТРАХУВАННЯ - це діяльність спеціально уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язана з наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів.

126. СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ - учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

127. ТОВАРИСТВО З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ - господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

128. ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ - господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів.

129. ТОВАРНА БІРЖА – це особливий суб'єкт господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям.

130. ТОВАРНА ГРУПА - група однорідних товарів за гармонізованою системою опису та кодування товарів.

131. ТОВАРНИЙ СКЛАД - це організація, що здійснює зберігання товарів та надає пов'язані із зберіганням послуги на засадах підприємницької діяльності.

132. ТРАНЗИТ ТОВАРІВ - переміщення товарів через територію України без будь-якого використання цих товарів на зазначеній території.

133. ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ - підприємницька діяльність із надання транспортно-експедиторських послуг з організації та забезпечення перевезень експортних, імпорتنих, транзитних або інших вантажів.

134. ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКА ПОСЛУГА - робота, що безпосередньо пов'язана з організацією та забезпеченням перевезень експортного, імпортного, транзитного або іншого вантажу за договором транспортного експедирування.

135. УПУЩЕНА ВИГОДА - доход або прибуток, який міг би одержати суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності в разі здійснення зовнішньоекономічної операції і який він не одержав внаслідок дії обставин, що не залежать від нього, якщо розмір його передбачуваного доходу або прибутку можна обґрунтувати.

136. УЧАСНИКИ ФОНДОВОГО РИНКУ - емітенти або особи, що видали неемісійні цінні папери, інвестори в цінні папери, інституційні інвестори, професійні учасники фондового ринку, об'єднання професійних учасників фондового ринку, у тому числі саморегульовані організації професійних учасників фондового ринку.

137. УЧАСНИКИ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ - суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

138. ФАКТОРИНГ — це комплекс фінансових послуг для виробників та остачальників, які здійснюють торговельну діяльність на умовах відстрочки платежу.

139. ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО - це форма підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського

господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

140. ФІЗИЧНА ОСОБА – ПІДПРИЄМЕЦЬ – фізична особа, суб'єкт господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до законодавства.

141. ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО - створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

142. ФІНАНСОВЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО – це діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями.

143. ФІНАНСОВИЙ ЛІЗИНГ - це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу.

144. ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ - цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) у разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу або фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони).

145. ФОНДОВИЙ РИНОК (ринок цінних паперів) - сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів похідних (деривативів).

146. ХОЛДИНГОВА КОМПАНІЯ - акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств.

147. ЦІНА – це виражений у грошовій формі еквівалент одиниці товару (продукції, робіт, послуг, матеріально-технічних ресурсів, майнових та немайнових прав), що підлягає продажу (реалізації), який повинен застосовуватися як тариф, розмір плати, ставки або збору, крім ставок і зборів, що використовуються в системі оподаткування.

148. ЦІННИЙ ПАПІР - документ установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

149. ШТРАФНІ САНКЦІЇ - це господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

150. ЮРИДИЧНА ОСОБА - це організація, що має відособлене майно, може від свого імені здобувати майнові й особисті немайнові права й мати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді, арбітражному суді або в третейському суді.

ТЕРМІНИ З ДИСЦИПЛІНИ «РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ»

1. РЕСУРСИ (від французького *ressource* – допоміжний засіб) – засоби, запаси, можливості, джерела доходів. Під засобами розуміють прийоми, способи дії для досягнення чого-небудь, а також предмети, пристосування (або їх сукупність), необхідні для здійснення будь-якої діяльності.

2. НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

3. РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ – це джерела, запаси матеріально-технічних засобів, необхідні для виконання основних обов'язків і завдань Національної поліції.

4. ФІНАНСОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ – урегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких виступають носіями юридичних прав і обов'язків та реалізують нормативні акти щодо формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих державних грошових фондів із метою виконання покладених на них функцій.

5. ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ – економічні відносини, що пов'язані з формуванням, розподілом та використанням грошових фондів для виконання функцій і завдань держави, окремих її адміністративно-територіальних одиниць, а також підприємств та організацій, необхідних для забезпечення розширеного відтворення та соціальних потреб, у процесі яких відбувається розподіл та перерозподіл сукупного суспільного продукту та контроль за задоволенням суспільних потреб.

6. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ – комплексна і цілеспрямована фінансово-правова діяльність органів фінансового контролю або їх підрозділів чи представників, а також осіб, уповноважених здійснювати контроль, що базується на положеннях актів чинного законодавства, полягає у встановленні фактичного стану справ на підконтрольному об'єкті щодо його фінансово-господарської діяльності і спрямована на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності в ході формування, розподілу, володіння, використання та відчуження активів з метою найбільш ефективного соціально-економічного розвитку усіх суб'єктів фінансових правовідносин.

7. ВІДОМЧИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ – цілеспрямовані заходи з використанням специфічних організаційних форм і методів роботи державних і відомчих органів, наділених відповідними повноваженнями для встановлення законності фінансової дисципліни і достовірності проведених операцій, об'єктивної оцінки економічної ефективності фінансово-господарської діяльності, виявлення резервів її підвищення, збільшення прибуткових надходжень до бюджету і збереження державної власності з метою раціонального розподілу

і використання підрозділами Національної поліції як суб'єктами фінансових правовідносин коштів централізованих і децентралізованих грошових фондів держави.

8. ДЕПАРТАМЕНТ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – основний підрозділ, який здійснює ресурсне забезпечення Національної поліції та здійснює державний технічний нагляд за дотриманням вимог законодавства з питань монтажу, ремонту та безпечної експлуатації обладнання підвищеної небезпеки, що експлуатується в Національній поліції.

9. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ – це система товарно-грошових і господарських відносин, які виникають між підрозділами поліції, з одного боку, й органами влади, підприємствами, організаціями та установами, з другого боку, в процесі централізованого постачання матеріальних, технічних і військових ресурсів (сировина, паливо, обладнання, речове майно, матеріали, зброя та боєприпаси); виконання договорів купівлі-продажу (оптова торгівля), реалізація фондів комісійного й роздрібного продажу продуктів та засобів виробництва; подання матеріально-технічної допомоги та фінансування їх діяльності.

10. ГРОШОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ – це всі види грошового забезпечення, в тому числі посадовий оклад; оклад за спеціальним званням; щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, які мають постійний характер); премії; одноразові додаткові види грошового забезпечення.

11. ПОСАДОВИЙ ОКЛАД ПОЛІЦЕЙСЬКОГО – щомісячний розмір погодинної оплати праці, встановленої для певної посади у підрозділах Національної поліції згідно зі штатним розкладом.

12. РЕЧОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ – діяльність з постачання для потреб особового складу форменого обмундирування, взуття, головних уборів, білизни, спорядження, знаків розрізнення, фурнітури.

13. ОДНОСТРІЙ – формений одяг; уніформа поліцейських.

14. НОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – це норми, на підставі яких визначаються кількість та строки експлуатації предметів, що відпускаються на одну особу (на одне штатне ліжко – у госпіталях, медичних пунктах, санаторіях, будинках відпочинку чи в цілому на підрозділи Національної поліції, військову частину (підрозділ).

15. СТРОК ЕКСПЛУАТАЦІЇ РЕЧОВОГО МАЙНА – найменший період часу, за який предмет повинен знаходитись у користуванні за умови його правильної експлуатації, своєчасного та якісного ремонту.

16. НОРМА ХАРЧУВАННЯ – це визначена кількість продуктів харчування на одну особу на добу.

17. АТЕСТАТ НА ПРОДОВОЛЬСТВО – документ, який посвідчує, до якого числа і за якими нормами військовослужбовець або

військова команда (підрозділ) забезпечені харчуванням (грошовою компенсацією замість норми харчування, загальновійськовим набором сухих продуктів).

18. ВІДОМЧА РЕЄСТРАЦІЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ, ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ, ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ, ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ, ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ – здійснення комплексу заходів, пов'язаних з перевіркою документів, які є підставою для здійснення такої реєстрації, звіркою, а в разі потреби – дослідженням ідентифікаційних номерів складових частин (кузова, шасі, рами, двигуна), оглядом транспортного засобу, оформленням і видачею реєстраційного документа – технічного талона транспортного засобу.

19. ТАБЕЛЬНА ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ – вогнепальна зброя, яка закріплюється за поліцейським, який склав Присягу на вірність Українському народові, завершив навчання у закладі (установі) та/або пройшов первинну професійну підготовку і направлений для подальшого проходження служби, а також склав заліки із знання матеріальної частини зброї, порядку і правил її застосування, заходів безпеки при поводженні з нею, виконав норматив з вогневої підготовки та вправу зі стрільби.

20. СПЕЦІАЛЬНІ ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ – це технічні засоби, спеціальні пристрої, речовини та відповідні тактичні прийоми, що використовуються із суворим дотриманням законності під час здійснення негласні слідчо-розшукові з метою профілактики та розкриття злочинів, охорони громадського порядку та забезпечення охорони окремих установ.

21. УПРАВЛІННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ – структурний підрозділ Міністерства внутрішніх справ України, що реалізує державну політику Міністерства у сфері відомчої охорони здоров'я.

22. ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ЦЕНТР ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ МВС УКРАЇНИ» – відомчий лікувально-профілактичний та консультативний заклад, який має сертифікат вищої категорії з надання психолого-психіатричної допомоги, виданий МОЗ України.

23. ЧЛЕНИ СІМ'Ї ПОЛІЦЕЙСЬКОГО – дружина (чоловік), діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років.

24. САНІТАРНЕ ТА ЕПІДЕМІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ НАСЕЛЕННЯ – це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами.

25. ШКІДЛИВИЙ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ – вплив факторів середовища життєдіяльності, що створює загрозу здоров'ю, життю або працездатності людини чи здоров'ю майбутніх поколінь.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №50-51. – ст. 572.
2. Нагребельний В.П. Фінансове право України / В.П. Нагребельний, В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос. – Суми: Університетська книга, 2004. – 320 с.
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – л№50-51. – ст. 2057.
4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №13. – ст. 110.
5. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Алерта, 2011. – 558 с.
6. Фінансово-правовий словник / Уклад. В.В. Безугла та ін. – К. : КДУ ім. Т.Г. Шевченка, 1993. – 131 с.
7. Аграрне, земельне та екологічне право України. Особлива частина. Під ред. проф. О. О. Погрібного. – Х.: ООО Одісей, 2009. Екологічне право України. Академічний курс: підручник для студ. вищих навч. закл. / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького; Київський ун-т права / Юрій Сергійович Шемшученко (заг.ред.). — 2-ге вид. — К. : Юридична думка, 2008.
8. Кобецька Н.Р. Екологічне право України. Підручник. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Київ. Видавництво: Юрінком Інтер, 2008.
9. Бойчук Ю.Д., Шульга М.В. та ін. Основи екології та екологічного права: Навчальний посібник: - 2-ге вид., випр. і доп. - Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005.
10. Екологічне право ЄС: Програма Тасіс Європейського Союзу в Україні. — К. : ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2004.
11. Білявський Г. О. та ін. - Основи екології: Підручник / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костіков.-2-ге вид.- К.: Либідь, 2005.
12. Балюк Т. І. Екологічне право України (Конспект лекцій у схемах) (Загальна і Особлива частини). – К.: Атіка, 2006.
13. Екологія та екологічне право: [навч. посібник] / Р. А. Кизима (ред.). — Вид. 2-ге, допов. — Т. : Підручники і посібники, 2009.
14. Екологічне законодавство України: стан та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 13-14 грудня 2007 р. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого ; НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування АПрН України ; Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській області / Ю.П. Битяк (ред.) — Х. : Право, 2008.

15. Ільків Н. В.. Екологічне право у діяльності органів внутрішніх справ України: навч.- практи. посібник / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ — Л. : ЛьвДУВС, 2007.
16. Екологічне право: Навч. посіб. для дистанц. навч. для студ. вищ. навч. закл. / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини Україна . Інститут дистанційного навчання. — К. : Університет Україна , 2006.
17. Кобецька Надія Романівна. Екологічне право України: навч. посібник. — К. : Юрінком Інтер, 2008.
18. Екологічне право: навч. посіб. / І. Б. Мачуська; ДВНЗ Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана . — К. : КНЕУ, 2009.
19. Беженар Г. М., Бердников Е. С., Бондарь Л. А., Булыгин С. Ю., Гетьман А. П.. Земельный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / А.П. Гетьман (ред.), М.В. Шульга (ред.). — 3-е изд., доп. — Х. : ООО "Одиссей", 2005.
20. Земельне право України : підручник / Одеська національна юридична академія ; ред.: О. О. Погрібний, І. І. Каракаш ; рец.: А. Г. Бобкова, В. В. Носік, М. В. Шульга. - 2-е вид., перероб. та доп. - К. : Істина, 2009.
21. Земельне право України: Підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.: За ред М.В. Шульги. — К.: Юрінком Інтер, 2004.
22. Мірошніченко А.М. Земельне право України: Підручник. — К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009.
23. Земельний кодекс України: Науково – практичний коментар. Видання шосте, доповнене – Х.: ТОВ «Одіссей», 2009.
24. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.І. Семчика. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007.
25. Мачуська І.Б. Земельне право: Навч. посіб. – К.:КНЕУ, 2007. – 280с.
26. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Кол. авт.: Л.О. Бондар, А.П. Гетьман, В.Г. Гончаренко та ін.; За заг. ред. В.В. Медведчука. – К.: Юрінком Інтер, 2004.
27. Барабаш Роман. Консолідація земель як правовий інститут / Р. Барабаш // Підприємництво, господарство і право : ТОВ "Друкарня Бізнесполіграф". - 2011. - № 3.
28. Бусуйок Т. Поняття державного земельного кадастру / Т. Бусуйок // Підприємництво, господарство і право. - 2010. - № 11.
29. Вівчаренко О. А.. Окремі аспекти контролю за використанням та охороною земель в Україні / О. А. Вівчаренко // Держава і право. - 2011. - Вип. 51.
30. Коваленко Т.О. Юридична аналогія в земельному праві України: поняття та підстави застосування / Т. О. Коваленко // Бюлетень Міністерства юстиції України : Міністерство юстиції України. - 2011. - № 7.

31. Коваленко Т. Систематизація як засіб підвищення ефективності правового регулювання земельних відносин в Україні / Т. Коваленко // Юридична Україна : Юрінком Інтер. - 2011. - № 3.
32. Кулинич О.П. Право приватної власності на земельну ділянку як об'єкт цивільно-правового захисту / О. П. Кулинич // Держава і право. - 2011. - Вип. 53.
33. Кулинич, П. Ф. Земельна ділянка як об'єкт правових відносин: поняття, ознаки, види / П. Ф. Кулинич // Часопис Київського університету права. - 2010. - № 3.
34. Лісова Т.В. Проблеми правового регулювання управління у сфері використання й охорони земель в умовах сучасної земельної реформи / Т. В. Лісова // Право і безпека: Юриспруденція. Економіка. Техніка. Психологія. Соціологія. - Харків, 2011. - № 2 (39).
35. Лисанець О.С. Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення / О. С. Лисанець // Проблеми законності : акад. зб. наук. праць. - Харків, 2010. - Вип. 107.
36. Мірошніченко А.М. Напрями вдосконалення системи прав на земельні ділянки / А. М. Мірошніченко // Бюлетень Міністерства юстиції України : Міністерство юстиції України. - 2010. - № 1.
37. Носік В. Перехід прав на земельні ділянки державної та комунальної власності під об'єктами незавершеного будівництва приватної власності / В. Носік // Право України / Міністерство юстиції України. - К. : Мінюст України. - 2011. - № 5.
38. Сидор В.Д. Земельне законодавство та його місце в системі національного законодавства / В. Д. Сидор // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - Дніпропетровськ, 2010. - Вип. №4.
39. Уркевич В. Про співвідношення категорій "цільове призначення" та "цільове використання" земельної ділянки / В. Уркевич // Підприємництво, господарство і право: ТОВ "Друкарня Бізнесполіграф". - 2011. - № 6.
40. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971 – 1971 р., / Додаток до № 50 / (в ред. № 433-VIII від 14.05.2015). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
41. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради України від 25.04.1995 – 1995 р., № 17, стаття 121 (в ред. № 77-VIII від 28.12.2014). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>
42. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03.03.1998 № 137/98-ВР // Відомості Верховної Ради України від 04.09.1998 – 1998 р., № 34, стаття 227. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/137/98-ВР>
43. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII // Відомості Верховної Ради України від 08.12.1992 – 1992 р., № 49, стаття 668.

[Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

44. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI // Відомості Верховної Ради України від 15.07.2011 – 2011 р., № 28, стор. 1353, стаття 255. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>

45. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // www.rada.gov.ua.

46. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. - 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.1. – 832 с.

47. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. - 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.ІІ. – 1120 с.

48. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х.: Право, 2014. – Т.1. – 656 с.

49. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х.: Право, 2012. – Т.2. – 816 с.

50. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 3, перероб. і доп. – К.: Істина, 2013. – 808 с.

51. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: Підручник. – 3-тє вид., допов. – К.: «ВД» Дакор», 2013. – 672 с.

52. Цивільне право України: Загальна частина: [підручник] / І.А. Бірюков, О.Ю. Заїка, С.С. Бичкова; за ред. І.А. Бірюкова, О.Ю. Заїки. – 3-тє вид., змін. та доповн. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.

53. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. // ВВР. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492 (із змінами).

54. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 р. – К.: Парламентське видавництво, 2003.

55. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135 (із змінами).

56. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 07.07.2010 р.

57. Про прокуратуру. Закон України № 1789-XII від 5 грудня 1991 р. // ВВР. – 1991. - № 53. – Ст. 793 (із змінами).

58. Про третейські суди. Закон України № 1701-IV від 11 травня 2004 року // Офіційний вісник України. – 2004. - № 23. – Ст. 1540.

59. Про захист прав споживачів. Закон України № 1023-XII від 12 травня 1991 р. // ВВР. – 1991. - № 30. – Ст. 379 (в редакції Закону № 3161-IV від 01.12.2005).

60. Про судову експертизу. Закон України № 4038-ХІІ від 25 лютого 1994 р.
61. Щербина В.С. Господарське право: підручник / В.С.Щербина. – 5-те вид., перероб. І допов. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.
62. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV : за станом на 12 лютого 2015 р. // ВВР України. – 2003. – №№ 18-22. – Ст. 144.
63. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар : станом на 18 березня 2013 р. / Д.Л. Тупчієнко, С.В. Мостовенко, С.Г. Деледивка [та інші]. К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 672 с.
64. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. — 1993, — № 50,- ст. 472.
65. Закон України «Про знаки для товарів та послуг» під 23.12.1993 // Відомості Верховної Ради України, — 1994, — № 7, — ст. 36
66. Закон України «Про Захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.96 // Відомості Верховної Ради України, — 1996, — № 36, ст.164
67. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року // Відомості Верховної Ради України, — 2001, — № 12, ст.64
68. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України, — 1992, - № 48, - сі .650
69. Закон України «Про охорону прав на винаходи й корисні моделі» від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України, — 1994. — № 7, - сі. 32
70. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р.// Відомості Верховної Ради України, — 1994, — № 7, — ст. 34.
71. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. 1576-ХІІ : за станом на 15 квітня 2015 р. // ВВР від 31.01.1991. - № 49. – ст. 682